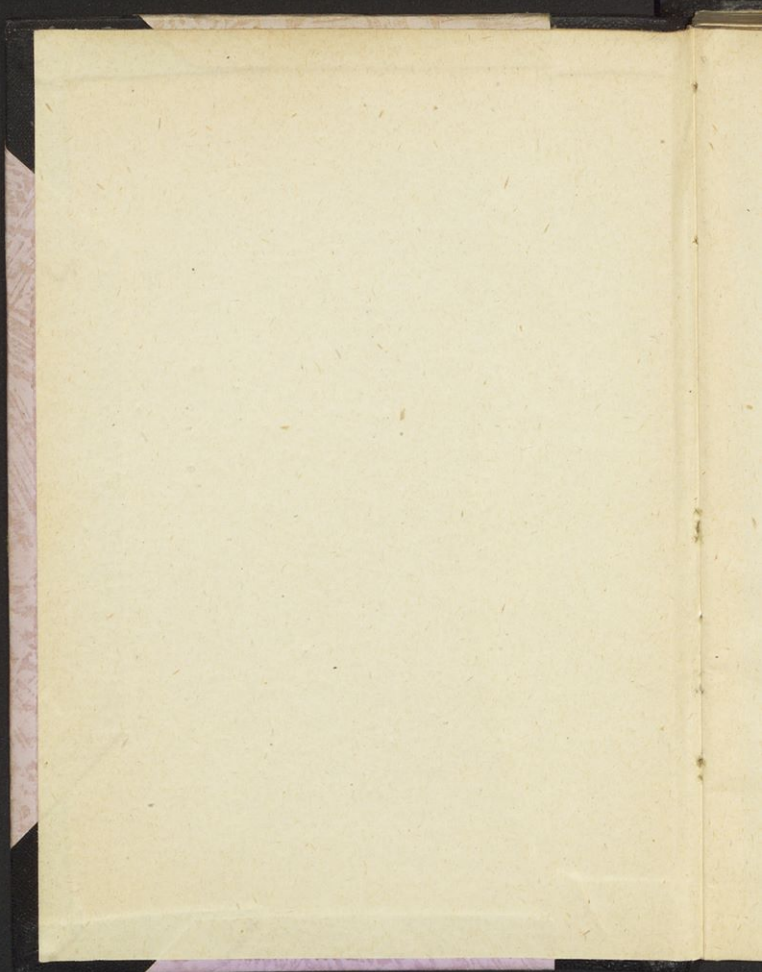
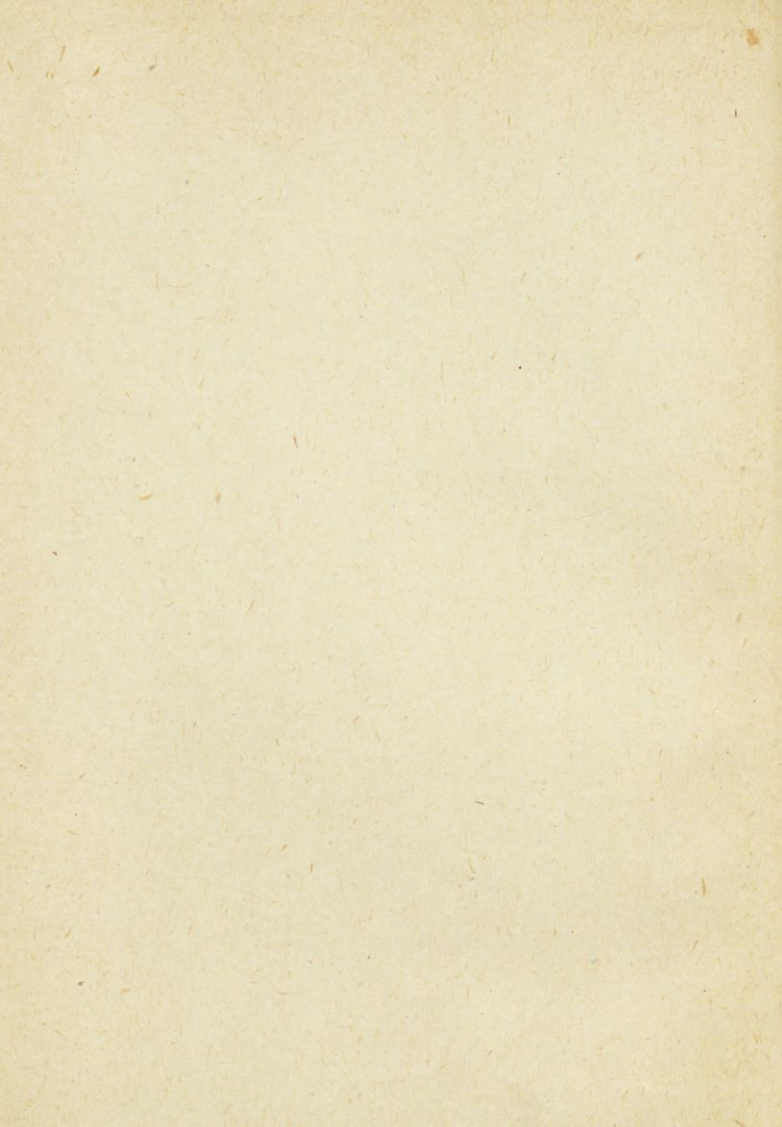

57134

**A
N
D
R
E
J**

KOŠUTA

**ALOJZIJ
REMEC
POVEST**

OPOZARJAMO,

da imamo v zalogi le še malo

Goriške in tržaške pokrajine

v besedi in podobi.

Kdor je še nima, naj jo brž
naroči, da bo bral in ogle-
doval svoje rojstne kraje.

Stane le Lit. 6.30

!!Pokažite tudi sosedom!!

N a s l o v
naše založbe:

„SIGMA“

Gorizia

Piazza Nicolò Tommaseo
N. 29-I

ALOJZIJ REMEC

ANDREJ KOŠUTA

POVEST

1933

Izdala „Sigma“

57134

030048671

FZC

Tiskala Kat. tiskarna

Gorizia 1933

I.

Občinski sluga Matijček je čepel za vogalom in stiskal pesti od jeze.

»Ali jih bom! ... Jaz jim pokažem!« je mrmral skozi stisnjene zobe in mežikal v temo januarske predpustne noči.

Na njegovi desni pa je tulila, cvilila in ropotala godba na čast Kodrove Metke, ki se je tiste dni možila drugič. Da se vdova moži, naj bi že bilo! A da se poroči v drugo vas, to ni dalo golobrdskim fantom miru in zato so noč na noč po zadnjih oklicih ropotali in piskali pod oknom postarane neveste.

Tako tudi nocoj. Prazni petrolejski zaboji so bili bobni, dolge cevi žganjskih kotlov trobente, pokrivače in železni lonci so godbi dajali primeren poudarek, kdor ni imel v rokah kaj drugega, je pa z usti oponašal godala, ki so še manjkala.

Ni čuda, da je bil ves konec vasi, kjer je bivala Kodrova Metka, pokonci. A nikjer ni bilo luči, nihče si ni upal odpreti vrat, samo Matijček je čepel za vogalom bližnje hiše.

Tedaj so se nenadoma odprla vrata pred Matijčkom in se je zaslišal mogočni glas Kodrovega soseda mesarja Vrčona: »Ali bo mir ali ne?«

Tedaj se je Matijček opogumil in stopil izza vogala.

»Fantje, mir! Drugače bom govoril v imenu postave!«

Tisti hip je tudi Kodrova Metka odprla okno in usta.

»Ali se to spodobi? Cele noči ne spim. Sramota za Golo brdo, da so taki fantje v njem! Matijček, po žandarje idi v Dolgo vas, da uklenejo te hudobneže! Ta sramota, ta hudobija!... Oh, Oh!«

Metka je zajokala.

Godba je utihnila.

»Fantje, spat se spravite! Drugače vas naznam in gorje vam bo!« se je postavil Matijček in se bližal fantom.

»Kdo se nam upa jemati stare pravice?« se je zaslišal glas iz gruč.

»To je kaljenje nočnega miru! Andrejček, drži jezik za zobmi! Ne vidim te, a po glasu te poznam!« se je jezil Matijček.

»Jaz tebe tudi!... Fantje, še eno zagodemo nocoj, potem bo dovolj!« je ukazal tisti glas, ki je prej poudarjal fantovske pravice.

»Andrejček, županu te naznam...« je kričal Matijček, ki se je bal za svojo čast.

»Počakaj no, Matijček, da te denem čez kolena!«

Toda Matijček ni čakal. Slišalo se ni nič več drugega kakor beg dveh parov podkovanih škornjev po kameniti poti med hišami. Prvi par je bil Matijčkov, ki je bežal, drugi Andrejčkov, ki ga je lovil.

»Sramota!« je zagrmel Vrčon in zaloputnil vrata.

»Hudobneži! Ni več pravice na svetu!« je ihtela Metka.

Fantje pa so se smejali.

Kmalu je bil Andrejček zopet v njih sredi.

»Tako, fantje, zdaj še eno za slovo!« jih je pozdravil.

»Ne vem, ali bo varno,« je ugovarjal nekdo.

»Andrej Košuta je odgovoren za vse. Vsa vas naj sliši: Andrej Košuta! Dajmo!« je kričal Andrejček.

Zatrobilo in zapiskalo je s podvojeno močjo, zaboji so grmeli, pokrivače in lonci ropotali. Metka je jokala za oknom, mesar Vrčon je klel za vrati, vsa soseska se je jezila nad fantovsko prešernostjo, ki ji še vaški sluga Matijček ni mogel do živega.

Tak je bil Andrej Košuta.

* * *

Na soboto pred pustom je bila res Metkina poroka.

Zvonovi so veselo pritrkavali, sem po cesti so prihajali svatje, pred cerkvijo je stalo pol Golega brda in prodajalo zijala.

Štirje pari so bili.

Spredaj godec, veseli Špehonja, ki se brez njegove harmonike devet ur naokrog ni mogla vršiti nobena svatba. Po vasi je godel in raztegoval svoj meh; zdaj ga je stisnil in obesil na hrbet.

Za njim so stopali svatje. Metka ob starešini, vsa košata in imenitna, s povešeno glavo in z očmi uprtimi v tla, kakor se spodobi nevesti. Za

njo z družico ženin, stari fant Janez Žemlja, ki se je po štiridesetih letih samskega življenja spomnil, da treba gosposdinje v hiši. No, klobuk je imel po strani, tudi svatovski šopek v gumbnici in čez telovnik debelo srebrno verižico, kjer je cingljal velik srebrn tolar in s tenkim glasom označeval, da njegov lastnik ni ravno berač.

Za temi sta stopala še dva para.

Do cerkvenih stopnic je šlo vse po sreči.

Godec je bil že na vrhu, ko sta si za njegovim hrbtom podala dva fanta Košuta Andrejček in Krapežev Tone roke in potegnila prek vhoda iz žepnih rut zvezano kito.

»Tebe, Špehonja, že pustimo v cerkev, svatov pa ne. Ženin Janez Žemlja, odkupi se po stari pravici, ker nam pelješ nevesto iz vasi!« je izpregovoril Andrejček.

Med vaščani je zašumelo.

»Aha, glejte ga, Andrejček se je postavil.«

Ženin pa je nategnil obraz v dolge gube in preudarno izpregovoril: »Pri nas ni take navade. Kdaj smo vas v Dolgi vasi kaj vprašali, če je šla katera na Golo brdo? Zato tudi jaz ne dam nič!«

»Za vedro vina boš dal in pot bo prosta!« ga je zavrnil Andrej.

»Niti groša ne dam...« se je krčil ženin, ki mu je denar šel nerad izpod palca.

»Potem te v cerkev ne pustimo...«

»Bomo videli...«

Pred cerkvena vrata se je postavila vrsta fantov, Andrejček in Tone sta nategnila rute. Svatje so začeli v zadregi segati v žepe, nevesta je kremžila obraz na jok in če bi ne bila v svatovski obleki, bi bila začela fante zmerjati.

Ni se mogla premagovati, da bi kaj ne rekla.

»Nič ni treba dajati, pojdimo pa skozi zakristijo v cerkev!« se je obrnila k svatom.

»Prav praviš!« ji je pritrdil ženin in se obrnil proti zakristiji.

»Ej, Janez, vrzi jim tiste krone, drugače te bodo vlečili vse večne čase čez zobe!« je klical ženinu Špehonja izpred vrat.

Vaščani so se smejali. V srcu se jim je le dobro zdelo, da fantje tako poudarjajo stare navade.

Ženin je prijel nevesto za roko in jo vlekel proti zakristiji. Toda kamor je stopil, povsod se mu je kak fant postavil na pot.

Metka je imela oči vse solzne, ženin je bil rdeč v obraz in je že stiskal pesti, da sune prvega, ki se mu še postavi na pot, v prsa.

Svatje pa niso vedeli, kam bi od sramote.

Tedaj sta se za cerkvenim vogalom zasvetila dva bajoneta in za orožnikoma škodoželjni Matijčkov obraz.

Orožnika sta si hitro napravila pot med ljudmi in eden izmed njiju je zagrmel nad fanti: »Kaj je to?«

Fantje so odstopili izpred vrat, potlačili kloboke na oči in se izgubili med ljudi. Tone je izpustil robce, samo Andrejček je stal visok in ponosen pred orožnikom in mu gledal v oči.

»Tisti je vsega kriv!« je viknila Metka, pokazala Andrejčka in prestopila z ženinom prag v cerkev. Orgle so zapele. Pred vrati so ostali le še Andrejček, oba orožnika in Matijček. Celó Tone je bil izginil.

»Kaj je bilo to?« je strogo ponovil orožnik.

Andrejček je ovijal robce krog roke, tako tesno, tako uporno, da je roka rdela pod vozli.

»To je stara pravica...« je odgovoril, ko je bila ovita vsa roka.

»Stopiva za vogal, da se o tem natančneje pomeniva!« je dejal orožnik, ki se je pisal Holter.

Matijček je stopil v cerkev in se Andrejčku še hudobno nasmejal, ko je moral za orožnikom.

Za zakristijo je orožnik začel fanta izpraševati in je vsako njegovo besedo zapisal v zelene bukvice, ki jih je potegnil iz žepa.

Ko je vse zapisal, kako je Andrejčku ime in kako se piše, kako je hišna številka njegove bajte in kdaj je bil rojen, ga je vprašal: »Ali nisi tudi ti pred tednom rogovilil pod oknom Metke Koder in lovil Matijo Orožna, občinskega slugo?«

Andrejček je trdovratno molčal.

»Ali nočeš odgovoriti?«

»Če me je kdo videl, naj pove in priseže!« se je odrezal.

»No, nič ne de. Drugi so te slišali, ko si vpil, da je Andrej Košuta odgovoren za vse. Tudi za to se boš moral zagovarjati. Toda kaj je bilo to pred cerkvijo? To sem videl na lastne oči. Kako se drzneš braniti ženinu in nevesti vstop v cerkev? Kako se upaš še druge fante nagovarjati, da so potegnili s tabo?«

»To je stara navada in fantovska pravica.«

»Na sodnji boš slišal o tej pravici. Šest mesecev ti ne odide. Zdaj pa glej, da izgineš! Drugače se še kaj pomeniva.«

Orožnik je s tovarišem šel po vasi, Andrejček pa je stlačil rute v žep, pomaknil klobuk na stran in odšel proti domu.

Žvižgal je sam s seboj, toda v srcu mu je besnela jeza na orožnika, na Matijčka, na Metko, na ves svet.

»Če bi imel moč in pravico v rokah, bi vam pokazal, da sem ravnal prav. Pride čas, ko vam to pokažem. Stara pravica je pravica, če tudi deset žandarjev trdi, da ni. In tistih šestih mesecev se prav tako malo bojim kakor Metke in Matijčka.«

Doma je Andrejček vzel ključ izpod praga, kamor ga je mati vedno polagala, kadar je šla zdoma. Šel je v hišo, legel na posteljo in začel premišljevati.

»Vsi drugi fantje so prav za prav za nič...« si je mislil. »Če bi bili potegnili z menoj, bi bil odšel Matijček z dolgim nosom in žandarja povrhu. Dolgi Janez bi bil moral plačati za vino in Metka bi zelenela od jeze. Tako se pa res ne izplača. Janez se bo postavljaj, kako me je ugnal. Matijček se bo na skrivnem veselil, da se je maščeval, ker je pred mano moral teči; orožnik me naznani sodnji in vsi drugi se bodo izgovarjali name. Še Krapežev Tone se bo umikal, odgovarjal pa bom za vse jaz, Andrej Košuta.«

Na glas je zakričal zadnje besede in v srcu mu je bilo tako, da bi šel in se metal z vsem svetom.

Toda zatisnil je oči in nehal misliti.

Koliko časa je tako ležal, ni vedel. Zavedel se je šele, ko so zaškripala vrata in je stopila v sobo njegova mati. Hipoma se je zravnal in sedel na stranico pri postelji.

Sram ga je bilo.

Mati je spravila praznično ruto in predpasnik

v skrinjo, si otrla oči in vprašala, ne da bi Andrejčka pogledala: »Andrejček, ali si moj sin?«

Andrejček je zvonil z nogama ob postelji, sklepal roke nad kolena in v grlu ga je dušilo, ko je odgovoril: »Kdo pa je vaš sin, če ne jaz?«

»Pa mi delaš tako sramoto in toliko skrbi. Kaj je bilo danes vsega tega treba? Vsi drugi so se potuhnili, samo tebe je orožnik prijel. Povsod moraš biti zraven, kjer je kaka nerodnost, vsega si kriv ti. Ko so Vrčonu v klet vlomili in izpili pol vedra vina in mu pojedli celo gnjat, so vsi rekli, da si bil tudi ti zraven. Ko so se o svetem Martinu pri Komarju stepili, je cela vas govorila, da si bil ti tisti, ki je prvi udaril. Zdaj tudi vse leti nate. V grob me boš sparvil s svojim obnašanjem...«

»Ali sem jaz kriv? Saj je bilo vedno tako, da se je vsak tuji ženin moral odkupiti. Zakaj bi se Žemlja iz Dolge vasi ne?« je mrmral Andrejček, ki ga je pekla materina žalost, dasi bi tega za ves svet ne razodel. »In vina in mesa jaz nisem nikoli kradel...« je dejal na glas.

»Kaj se vtikaš v te stvari? Revež si, nihče te ne zagovori, vsi so jezni nate in vsako fantovsko nerodnost moraš plačati ti. Ni dobrega konca s teboj, če ne postaneš drugačen...«

Mati si je obrisala oči in gledala Andrejčka proseče in z usmiljenjem.

»Eh, kaj! Vedno sem se izmazal, se bom tudi sedaj. Kaj bo to, če sem Žemljo spomnil na dolžnost, ki iz golega skopuštva ni hotel vedeti zanjo? Sram ga bodi!«

»Pusti vse skupaj, Andrejček, in poslušaj mene, svojo mater, ki ti želi dobro kakor nihče na svetu ne!«

»No, da — bomo že naredili!« je tolažil Andrejček mater in sebe, potisnil klobuk na glavo, ogrnil suknjič in vzel kramp iz kota.

»Čakaj, da ti pogrejem mleka za zajtrk!«

»Ne, mati, pozno je že in ljubi se mi tudi ne... Zbogom!«

Andrejček je odšel po vasi k županu na delo in mati je gledala pol žalostna, pol vesela za njim. Saj je bil lep fant, najlepši v vasi, in bil ga je sam ogenj. Prepričana je bila, da se bo ugnal in postal boljšal, ker je bil to jutro tako mehkega z njo kakor še nikoli ne. Po vsakem opominjanju je bila prepričana, da bo njena beseda imela uspeh, to jutro pa bi bila dala glavo zato, da se sin spreobrne.

Doslej je Andrejček ostal vedno Andrejček in tako nemara tudi topot ne bo iz njega nič drugega.

II.

Županov vinograd, ki so ga tisto zimo nanovo kopali, je bil skoraj dovršen. Lepo ga je bilo videti, tako skrbno in globoko je bil izkopan, kakor bi mu bilo določeno, da bo rodil vinsko trto do sodnega dne.

Izpod širokega golega hrasta, pod katerim so kosili kopači solnčnega februarskega dne, je bil lep pogled nanj.

»Ljudje so umetni. Vse si izmislijo, železnice, brzjav, voze, ki sami tečejo. Tega pa ne bodo nikoli iznašli, da bi iztuhtali stroj, ki bi zemljo tako lepo izkopal kakor kramp v kmetskih rokah.«

Tako je modroval stric Luka, ki je bil vesel tega dela, ki je pomagal pri njem z osmimi fanti in možmi to zimo. Vrgel je žlico v jerbas, v katerem je bila prinesla županova dekla Francka kopačem kosilo, se prekrižal, molil po jedi in izvlekel pipo in mehur tobaka iz žepa.

»Vse bodo našli, stric, tudi take stroje, ki bodo zemljo kopali...« je ugovarjal Andrejček, ki je bil tudi med kopači.

»Ne bodo, ne bodo...« je trdil Luka in prižgal pipo.

»Ko sem bil lani v Romuniji v gozdovih, sem na Ogrskem videl stroje, ki kosijo z njimi travnike, da je bila senošet kakor obrita, ko je taka pošast šla čeznjo. Slišal sem tudi, da z mašinami orjejo, da sejejo in žanjejo žito. To vam tak stroj

požanje v petih minutah več kakor naše ženjice v pol dneva, poveže v snope in postavi v kopice, da je veselje. Gotovo imajo tudi stroje, ki kopljejo...« je pripovedoval Krapežev Tone.

»Tam, kjer vse to imajo, so bogati... In vendar jim teh strojev ne zavidam in vse njihove bogatije. Tisto delo ni tako kakor naše, zemlja ni kakor naša. Še na vinu poznaš, da ni iz pravega kraja. Plehko je kakor naša podčepnina, če se ustoji...« je ugovarjal Luka.

»Seveda, stric, jaz tudi pravim tako. Čez naše delo in našo zemljo in naše vino ga ni na svetu... In če mi ga naliješ ti, Francka, prav gotovo ne...« se je smejal Andrejček, ki mu je nalila Francka kozarec iz trebušastega vrča.

»Vse bodo iznašli... Mašine... mašine...« je modroval Tone in hotel povedati še nekaj.

»Samo takega stroja ne, da bi take fante, kakor je Andrejček, predrugačil...« se je zasmejala Francka.

Vrč in kozarec sta šla iz roke v roko. Andrejček pa je nagubančil čelo in pogledal Francko temno izpod obrvi.

»Kako to misliš?« jo je vprašal mračno.

»Tako... Danes je prišlo od sodnije pismo zate. Vabijo te, kaj jaz vem, zakaj... Gospodar mi je povedal, da pridi zvečer ponje.«

»Zaradi Zemlje bo... Da niso na našo slovesnost pred cerkvijo pozabili!« se je prvi spomnil Tone, ki ga je zaskrbelo, ali ni vabljen tudi on.

Andrejček je umolknil. Kakor bi upihnil svečo, je bilo pri kopačih ob dobro voljo.

»Ali ni tudi zame kakega pisanja?« je vprašal Tone.

»Jaz vem samo za Andrejčka,« je dejala Francka in spravljala sklede, žlice in vrč v jerbas.

»Glej no!« je modroval stric Luka. »Nič se ne pozabi. Par tednov je, kar sta se postavila za fantovske pravice, in že vaju kličejo!«

»Vse jih pobijem in potolčem, če me zaprejo...« se je jezil Andrejček. »Nisem še hodil po sodnijah, zdaj me pa hočejo v kozji rog ugnati, ker se nisem zbal Matijčka in sem Žemljo potresel, da bi kak groš padel od njega.«

»Fant, tiho in mirno bodi! Z gosposko se ni šaliti!« ga je miril stric Luka, vstal in se odpravil na spodnji konec vinograda, kjer je bilo kopanja še za ta popoldan. Za njim so odšli drugi in kmalu so spet težki krampi sekali grudasto črno zemljo.

Andrejček pa se je pomudil pri Francki.

»Zakaj si povedala pred vsemi o tistem pisanju s sodnije?«

»Saj bi bili itak zvedeli!«

»Naj bi bili! A ne od tebe, ki vedo, da se imava rada.«

Dekle si je zadelo jerbas na glavo in menilo tiho: »Saj ne vem, ali bo kaj iz naju. Če boš tak, narediš kdaj kaj takega, da te za žive dni zapro...«

»Si pa drugega izbereš...« je dejal uporno Andrejček.

Dekle je molčalo, si popravilo robec in se ozrlo po stezi.

»Zbogom!«

Andrejček ni odgovoril; z dolgimi koraki je odšel k delavcem. Ko je prijel za kramp in ga zasekal v grude pred seboj, si je želel, da bi pred

njim ležali vsi njegovi sovražniki, ki bi ta hip čutili moč njegovih rok.

Francka pa je stopala po ozki stezi in se grizla v ustnice, da bi na glas ne zajokala od žalosti nad Andrejčkom, ki ga je imela tako rada in bi mu vse odpustila, če bi se tudi ves svet zaklel proti njemu. — —

Zvečer je oče župan izročil Andrejčku vabilo in mu osorno ukazal podpisati sprejemnico.

Ko je fant s trdo roko in okornimi črkami podpisal papir, je župan godrnjal: »Kaj je bilo tega treba, nerodnost fantovska? Same sitnosti so s teboj in nihče te ne more ugnati. Zdaj imaš, kar si iskal, Andrej.«

»Mar meni!« se je pobahal Andrejček in spravil vabilo.

»Veš kaj, dobro ti hočem in poslušaj me! To naj ti bo šola za bodočnost! Sveta ti ne boš ugnal, pač pa bo svet tebe. Zato lepo vse priznaj, ko boš čez štirinajst dni stal pred sodnikom, in bodi po nižen, da se ne boš kesal! Postava je postava in žandarji žandarji. Pri domačih nerodnostih sem molčal, zdaj te pa dobe drugi gospodje v roke in te bodo obsodili po postavi. Ker si obdolžen prvič, ne bo sodba prehuda, toda glej, da boš zadnjič pred sodnikom!«

Andrejček pa ni nič poslušal teh dobrih naukov, marveč je bil prepričan, da mu tudi župan Krivec želi slabo.

»Bomo videli, kako se izteče...« je modroval sam s seboj na poti domov. »Če me obsodijo, bom vedel eno več. Toda dolžan ne bom ostal nikomur niti pičice...«

Tisti večer ni šel na vas, da bi pel s tovariši, marveč domov in tuhtal je dolgo v noč, kako bi si pomagal.

* * *

Čez štirinajst dni je stal Andrejček s Krapeževim Tonetom pred sodnikom, prijaznim gospodom z zlatimi naočniki. Tone je vse tajil, Andrejček pa je dajal odgovor za vse nerodnosti, ki jih je uganjal ob Metkini svatbi. Kakor v zadregi je vrtel klobuk med prsti in s težavo zagovarjal fantovske pravice in navade.

Kakor je bil gibčnega jezika ponoči na vasi, tako mu je bilo sitno se zagovarjati pred sodnijo. Vse okrog njega je bilo tako novo in čudno. Tam so stali Žemlja, Metka in Matijček, sami njegovi neprijatelji, in pričali zoper vsako besedo, ki jo je izrekel. Vrhutega se je vtikal vmes še žandar Holter, ki ga je bil zapisal v svoje bukvice in napravil zoper njega tako ovadbo, da bi bil moral Andrejček pravzaprav pred porotnike, če bi ne bila sodnija drugačnega mnenja kakor gospod podstražmojster iz Dolge vasi.

Javno nasilstvo, kaljenje nočnega miru, razžaljenje uradne osebe, cela kopica paragrafov in Bog še vedi kaj je brnelo Andrejčku krog ušes, ki bi bil obupal, da se ni sodnik nekako dobrohotno potegoval zanj od začetka do konca razprave in da ni Tone lagal, kar je mogel zase in za Andrejčka.

Konec je bil ta, da je dobil Andrejček pet dni zapora, Tone pa štiri in dvajset ur. Oddahnila sta

si, ko je sodnik izrekel obsodbo, in na vprašanje, ali kazen takoj nastopita in ali se ne pritožita, sta fanta rekla, da sta z vsem zadovoljna. Po hudih in dolgih rečeh, ki sta jih slišala, se jima je zdela sodba mila.

V zaporu je Andrejček premišljeval, kako povrne vsem milo za drago, ko bo zopet svoboden.

Iz zapora se je vrnil domov tako, da je prišel na Golo brdo v pozni nočni uri. Dobro se mu je zdelo, da je bila temna noč, da ga ni nihče ne videl ne slišal.

Prva pot — kam bi mu drugam kakor k dekletu pod okno? Ko je bil streljaj daleč od županove hiše, je zavriskal, kakor je znal le on. To noč je bil v njegovem vrisku pozdrav domači vasi, pozdrav prostosti fantovski, ki jo je teh pet dni pogrešal kakor riba vode. V tem vrisku je bil pozdrav dekletu, ki ji je odpustil vsa karanja in vse očitke. Ta vrisk je bil pozdrav in klic tovarišem, da je Andrejček Košuta zopet prost.

Fantje so ga slišali daleč na drugem koncu in zapeli:

Kod si hodil, kje si bil,
da si čeveljčke zrosil...

Andrejček je posluhnil in zamrmral: »Le pojte! Vam je lahko! Če bi se kdo od vas vračal od takega opravka kakor jaz nocoj, bi ne pel. Jaz pa sem, kar sem...«

A slišala ga je tudi mati, spoznala njegov vrisk in vzdihnila: »Še en očenaš, da bi mu Bog dal pravi um in dobro pamet!« Vzela je molek izpod vzglavja in za očenašem je prišel še cel rožni venec in dokaj solz za Andrejčka, ki o njem ni ve-

delu, kam ga njegova prešernost še pripelje, da vriska, ko prihaja iz zapora, mesto bi se sramoval in skrivil pred ljudmi.

Andrejčkov vrisk je slišala tudi Francka, županova dekla.

Ko je zacingljal kamenček na njenem oknu, je že davno stala za šipami.

Andrejčku je poskočilo srce veselja, ko je zaškripala oknica visoko nad njegovo glavo in se je okno odprlo.

»Andrej Košuta te pozdravlja, ljuba deklica, pozdravlja te on, ki prihaja z dolge poti. Prinesel bi ti bil odpustek, ker te rad ima in je vselej mislil nate. A v tistih krajih, kjer je bil, rožice ne cveto, ptičke ne pojo in kramarjev ni, da bi srčka prodajali za taka dekleta, kakor si ti!«

»Tiho govori, Andrejček, da te kdo ne sliši! Ali nimaš nič sramu?« je šepetalo dekle.

»Koga se bo Andrejček bal, ki je ves svet ugnal?«

»Kaj ti je, da si tak? Ne govori v en dan in mi rajši povej kaj pametnega!«

»Kaj naj ti revež pove, ko ničesar ne ve in je bilo žalostno njegovo srce, ker je bil daleč od tebe, dekle...«

Francka si ni vedela pomagati, kako bi od Andrejčka dobila kako pametno besedo. Zato ga je nehala karati in mu milo dejala: »Ali ti je bilo dolgčas, Andrejček?«

»Do smrti, Francka. Zato sem vesel, da sem prost!« je odgovoril Andrejček.

»Kajne, nikdar več ne boš storil kaj takega, da bi te zopet zaprli?«

»Nikoli več!...«

»Zdaj boš pameten in vsak korak desetkrat premisliš, preden ga storiš. Kajneda, Andrejček? Nič ne boš več uganjal fantovskih nerodnosti?«

Andrejček je molčal.

»Zakaj molčiš?« je vprašalo dekle. »Da bi vedel, kako so te ljudje obrekovali, da se ti prav godi, da te bodo ugnali, da si dobil šest mesecev. Tako so govorili, mene pa je srce bolelo, da še nikdar tako. Še druge take sramote bi ne mogla prenesti...«

Umolknila je in Andrejčku se je zdelo, da Francka joče. Zato je postalo tudi njemu hudo in jo je začel tolažiti: »Nič ne maraj, Francka! Ali je to kaj hudega, kar sem storil? Ali sem kaj ukradel ali koga ubil? Ali koga oropal ali mu hišo zažgal? Stare pravice sem branil in če jih žandarji in sodniki ne marajo poznati in so me zaprli, me ni nič sram. Prav nič ne, Francka...«

»Obljubi mi, da se nikoli več tako ne spoza-
biš, da bi imel opravka z gosposko!« je prosila Francka.

»Obljubim ti!« je zatrdil Andrejček po kratkem premolku. A v grlu ga je davilo ob teh besedah, ker ga je na tistem prevzemala misel, da se bo vendar maščeval nad vsemi, ki so ga bili spravili v zapor.

»Samo glej, da boš obljubo držal!«

Andrejček ni odgovoril, marveč vprašal: »Saj je med nama vse kakor prej, Francka, in me ne boš imela nič manj rada kakor prej, ko še nisem bil zaprt?«

»Kakor vedno sem ti! Na konec sveta grem zate. Samo da boš dober in pameten, da ljudje pozabijo, da si imel opravka s sodnijo.«

»To so že pozabili!« se je zasmel Andrejček. »Da si le ti pozabila! Za druge mi ni. Sedaj pa z Bogom, Francka! Jutri ti povem, kako se mi je godilo ta teden. Sladko spi, varujejo naj te angelci, svetijo naj ti nebeške zvezde, jaz grem domov čez ravno polje...«

Vrgel je klobuk v zrak in odšel. A ne domov, marveč po travnikih na drugi konec vasi, kjer so peli fantje.

Sprejeli so ga z velikim veseljem in pozno v noč poslušali njegovo pripovedovanje, kako je trpel za fantovske pravice.

III.

Andrejček je včasih upihnil kakemu zajčku luč življenja. Brez pravice in brez orožnega lista je to delal iz gole objestnosti in lovske strasti. Golobrdski lov je imel v najemu gospod iz mesta, ki je prišel vsako jesen komaj enkrat na lov. Tedaj je imel Matijček, ki je bil obenem njegov lovski čuvaj, obilo posla. Preden je prišel gospod preganjat tistih par zajcev po golobrdskih strniščih in travnikih, je Matijček vselej ustrelil dva zajca, ki si ju je davno prej bil izbral za to priliko. Potem ju je lepo pripravil za gospodovo puško. Enega je postavil v grmovje četrť ure daleč od vasi, drugega pa za kup kamenja na občinski gmajni. Drugi dan je bil velik lov in Matijček je znal kratkovidnega gospoda tako voditi, da sta mu prišla oba zajca pred puško. Komaj je gospod sprožil na nastavljeno žival, je Matijček že letel po zajca, ga vihtel zmagonosno gospodu nasproti in mu čestital, da tako dobro strelja. In gospod je bil zadovoljen z zajcema in s svojim lovskim čuvajem, ta pa sam s seboj in z dobrim gospodom tudi.

Če je gospod vprašal, ali je kaj lovskih tatov, je Matijček vedno za vse svete trdil, da ga ni devet vasi naokrog nikogar, ki bi se upal prijeti puško v roke. V resnici pa so fantje streljali zajce vse vprek in jim nastavljali zanke po vseh prelazih. Osobito Andrejček je bil med njimi.

Tisto jesen pred Metkino poroko je bil Andrejček kriv, da je prišel Matijček v veliko zadrego pred svojim gospodom. Prvega zajca je Matijček že nesel v nahrbtniku in že je gospoda po dolgih ovinkih previdno vodil v bližino drugega, ko se je gospod nenadoma ustavil, popravil naočnike in začudeno strmel na mlad jesen streljaj pred seboj.

»Matijček, ali ni tam na drevesu zajec?« je vprašal poltiho.

Matijček se je hudo ustrašil, ko je zagledal med vejami mrtvega zajca, ki je bil žrtev Andrejčkove prekanjenosti; Andrejček je bil namreč sprožil njegovo nastavo. Ta se naredi takole: v zemljo pod mladim prožnim drevesom zabiješ količek, ki ima na gornjem koncu kljukico v podobi številke 1. Nato pripogneš vejo, privežeš nanjo žico za zanko, ki jo na spodnjem koncu na rahlo pritrdiš na kljukico količka. Kako se to naredi, je umetnost, ki je ne zna vsakdo. Nesrečni zajček, ki pride v zanko, sname to s količka, veja se zravnja in vrže ujetega siromaka na zanki visoko med veje, od koder ni več iz zadrge. Matijček je vse te umetnosti poznal in mislil gospodu povedati resnico, a se je premislil, ker se je zanašal na gospodovo kratkovidnost.

»Zajec je, gospod. Naj streljajo!« se je odrezal strahoma.

»Čudno, da gre zajec tudi na drevo...« je dvomil gospod.

»Jaz sem ga videl že na hrastu...« se je lagal Matijček. »Le brž naj sprožijo, drugače skoči z jesena!«

Gospod je res ustrelil. Matijček je pa tekel k jesenu, ga pripognil, naglo potegn timer zajca iz zanke, mu naravn timer ude in ga nesel gospodu.

»Težak je, gospod. Tako lepega že dolgo niso ustrelili,« je hitel in tlačil zajca v nahrbtnik.

»Čudno, da gre ta žival na drevo... Vprašal bom svojega prijatelja profesorja, ali zna zajec plezati. Jaz bi rekel, da ne...«

Matijček je godrn timer in se jez timer na onega, ki ga je spr timer v tako veliko zadrego, a vendar je vod timer gospoda k drugemu zajcu, ki ga je bil n timer stavil. Tisto leto je dob timer gospod ustrel timer na Golem brdu prvič v življenju timer tri zajce.

* * *

Odkar so bili orožniki v Dolgi vasi, so postali golob timer dski fantje opre timer nejši. Zajci so imeli mir timer nejše življenje, le Andrejček jih je pregan timer s staro strastjo. Bog vedi kje je bil stak timer kratko puško, ki jo je lahko razk timer lenil na dva kosa in jo sk timer ril pod sukn timer jič.

S timer puško je hod timer na lov v dovol timer jenih in ne timer dovol timer jenih timer časih; nastav timer ljal je tudi prid timer no zanke in bil ved timer no prepri timer čan, da se mu vse sre timer čno iz timer teče. Ved timer jel je sicer, da bo lahko za zaj timer čjo smrt hu timer kaznovan, kakor če bi koga ubil — a strast je strast.

Tako je tudi v med timer lji ponedel timer jkovi timer noči, par timer tednov timer potem, ko je bil pri timer šel iz zapor timer a, opre timer zn timer o kora timer čil proti žu timer panovemu timer seniku nad vasjo, da tam sk timer rit počaka zajca, ki ga je že park timer krat videl, ko je tekel iz go timer šče preko maj timer hne timer seno timer žeti proti n timer jvam za potokom.

Prvi krajec je svetil nizko za obzorjem, ko je prišel Andrejček k seniku in začel tuhtati, za kateri vogal bi se postavil na prežo. Mislil je že sestiti na kamen pred vhodom v senik, ko je zaslišal iz njega enakomerno sopenje. Prvi hip se je prestrašil in že mislil bežati, a radovednost mu ni dala, da ne bi pogledal, kdo si je postlal na mehkem senu. Človek, ki je tam spal, se ni zbudil. Andrejček je zlezel bliže, napenjal oči in si ni mogel verjeti. Puška, sablja, orožniška čelada... Bolj ko je Andrejček buljil v poltemo, bolj mu je utripalo srce. V seniku je spal orožnik. Odpel si je bil čelado in jo položil zraven sebe, puško pa je držal v rokah.

»Gorje, če se zbudil!« je šumelo Andrejčku po glavi. Kakor okamenel je bil in se ni več upal gani, ko je spoznal, kdo spi v njegovi bližini par pedih od njega.

V Dolgi vasi je bil včeraj ples, orožnik se je nemara tudi pridno vrtel in sedaj spi, mesto da bi lazil po zapuščenih stezah in iskal tatove in razbojnike. Sreča, da imam dobra ušesa!... Drugače bi že jutri romal vklenjen v mesto in bi moral dajati odgovor, koliko zajcev sem že končal. Lepa reč!... je premišljeval Andrejček.

Nenadoma mu je šinila v glavo objestna misel.

Splazil se je tiho kakor mačka k spečemu orožniku, oprezno prijel za čelado, jo stisnil pod pazduho, zlezal iz senika in po prstih stekel proti vasi.

Za zajca mu ni več bilo. Stiskal je pokrivalo k sebi in tekel proti vasi vesel, da se mu je tako nenadoma ponudila prilika, da tudi on pokaže orožnikom, kaj zna.

Na križišču pred vasjo je dobil še dva fanta, Krapeževega Toneta in Godeževega Franceljna, ki sta se odpravljala spat.

»Ali si zopet za zajci?« sta pozdravila Andrejčka, ko je stopil k njima.

»Ne, nocoj sem lovil druge zverine. Če prisežeta, da me ne izdasta, vama povem.«

Fanta sta obljubila, da ne povesta nikomur niti besedice, in Andrejček jima je pokazal čelado in povedal, kako jo je dobil.

Veselje je bilo veliko.

»Ta klobuk je vreden več kakor deset zajcev...« je modroval Tone, ki je imel orožnike prav tako rad kakor Andrejček, in vrtel čelado med prsti. »Jutri ga nesi na žandarmerijo in vprašaj, kateri gospod je to izgubil! Povej, kako si klobuk našel, in priklanjali se ti bodo, kakor bi bil sam glavar, če jim vrneš pokrivalo in obljubiš, da boš držal jezik za zobmi.«

»Kajpa?« se je zasmel Andrejček, ki je bil bistrejše glave kakor Tone. »Če bi storil, kakor mi svetuješ, bi zaprli mene in tistega, ki pride jutri zjutraj gologlav s patrolje. Ne, naredili bo mo drugače...«

Andrejček je fantoma šepetaje povedal svoj načrt. Oba sta bila navdušena zanj in urno so vsi trije odšli v vas, da ga izvrše.

* * *

Ko je drugo jutro posijalo mlado solnce čez hribe, so se odprla vrata edine gostilne na Golem brdu in domača hči, Komarjeva Marička, je vsa

lepa in jutranje rdeča stopila na prag. Oči so ji bile še nekoliko zaspane in prvo, kar je storila, je bilo, da je zazehala, pokazala vrsto belih zob in zaprla oči.

Ko jih je odprla in bistreje pogledala po prostoru pred hišo, po trati za potjo in po dveh divjih kostanjih, ki sta stala v prvem cvetju ob poti, se je v resnici začudila in rekla: »O!« Nato se je začela smejati na vse grlo, da je pogledal iz hiše tudi oče Komar.

»Kaj se na tešče tako smeješ, deklica?« se je osorno obregnil.

Za smehom, ki ji je prisilil solze v oči, je dekle stegnilo roko in pokazalo v vrh prvega kostanja: »Glejte, oče, glejte — od smeha se zadavim...«

Komar je uprl oči v kostanj.

»Presneta reč, lepo so ti ga napravili... Da se jim ljubi!« je dejal in tudi njemu so se raztegnila usta na smeh.

»Ali ne, oče? In celó svetlo žandarsko kapo ima! Kaj bi rekel Holter, če bi jo videl!« se je smejalo deklé.

Vrh kostanja se je košatil mogočen slamnat mož, se zibal v jutranji sapi in se mogočno opiral na grablje v desnici, ki jih je imel mesto puške, in tiščal k sebi bridko sabljo, ki so mu jo bili fantje bogve odkod pripravili in potisnili v leseni kolec leve roke.

Iz hiše sta prišla še Komarjeva mati in mali Pavle in oba sta se zasmejala, ko sta ugledala čudnega stražarja.

»Vrag vedi, kje so dobili orožniško pokrivalo?« je slednjič začel ugibati Komar.

»Spravi pošast brž z drevesa!« se je Komarica sredi najlepšega smeha ustrašila. »Lahko bi bili kaznovani!«

»Fantovske budalosti!« se je jezil Komar, prinesel izza hiše lestvico, jo prislonil h kostanju in šel snemat moža, da bi ga soseska ne videla.

»Res, križ je, če ima človek dekleta v hiši! Zdaj je med fanti prepir, zdaj tepež, eno nedeljo dere vse v hišo pit, drugo nedeljo pa ga ni človeka pri mizi. Marička, Marička, ne vem, kaj bo, če te ne omožim!« je godrnjal in se trudil, da bi zbil moža z drevesa.

Slednjič se mu je posrečilo, mož se je nagnil naprej, kakor bi se hotel v kolenih prelomiti, in počasi zdrknil skozi veje na tla. Pokrivalo mu je zletelo z glave in se pritrkljalo ravno pred Maričko.

Dekle ga je pobralo in pričelo ogledovati.

»Oče, pogledjte! V kapi je listek z imenom: Fric Holter!«

»Beži, beži! Sanja se ti!« je godrnjal Komar in vlekel slamnatega moža v hišo.

Medtem se je prismulil po poti mimo Matijček s svojim vozičkom, v katerega je bil vpregel svojo kravo.

Ko je ugledal Maričko z orožniško čelado v rokah, mu uradna vest ni dala miru, da bi se ne vtaknil vmes.

»Dobro jutro Bog daj! Kako se imate?« je pozdravil, ustavil svojo žival in stopil bliže.

»Kaj pa je tebe treba?« se je Marička ustrašila in skrila čelado za hrbet.

»Eh, nič, nič, Marička! Saj vemo, kako je. Gotovo je gospod Holter v hiši?« se je vsiljivo dobrikal Matijček.

»Nikjer ga ni! Ali misliš zato, ker imam njegovo pokrivalo v rokah?« se je smejala Marička. »Za hišo leži tisti mož, ki je nocoj stražil pod mojim oknom s temle strašilom na glavi!«

Matijček si je ogledal slamnatega moža za plotom za hišo, ugibal sem, ugibal tja in slednjič iztuhtal, da nekaj ne more biti v redu.

»Ali so se naši fantalini to noč kaj potikali krog hiše? Ali si morda čula Košutovega Andrejčka, ki je pri vseh norčijah prvi in zadnji?« je poizvedoval Matijček.

»Jaz ničesar ne vem...« je dejala Marička. »Sicer te to nič ne briga!«

»To se pravi, briga me že, Marička. Daj mi pokrivalo, ki ni za slamnatega moža, marveč za orožnika, ko gre po službenih poteh in patroljah!«

Marička je vrgla čelado Matijčku, ki jo je ujel, jo spoštljivo obrisal ob rokav pri srajci, jo ogledoval od vseh strani in se slednjič odločil: »Jaz bom to kapo sam nesel gospodom orožnikom. Potem bodo že sami preiskovali, kako in kaj.«

»Da mi ne boš uganjal sitnosti, Matijček,« se je tedaj oglasil oče Komar. »Naredi, kakor veš in znaš, a jaz ničesar ne vem, nisem ničesar videl ne slišal in slamnati mož pojde že danes med steljo!«

»Naredim že, da bo prav!« je odgovoril Matijček in pognal.

* * *

Tisto popoldne je nesel Matijček skrbno v papir zavito čelado orožnikom v Dolgo vas. Zaveselil se je, ko je ugledal v pisarni gospoda Holterja samega.

»Vaše službeno pokrivalo sem prinesel, gospod stražmojster!« je pozdravil in važno odvil čelado.

»Tako, tako, hm...« je hladno odgovoril Holter. Skoraj jezen je bil njegov glas.

»Čudno, kod vse je ta klobuk hodil...« je izkušal Matijček spraviti orožnika v dobro voljo in mu začel na dolgo in široko praviti, kako in kje je čelado dobil.

Holter je Matijčka malomarno poslušal. Sredi najlepšega pripovedovanja je Matijčka ustavil: »Vsega tega mi ni treba vedeti. Da ne boš drugim o tem pripovedoval!«

»Vem, uradna tajnost, gospod stražmojster!«

»Vraga, uradna tajnost! Molči in hajdi z bogom! Tu imaš!«

Holter je porinil Matijčku v pest dva zavojčka tobaka za pipo in mu odprl vrata.

»Treba bi bilo poizvedovati, kako in kdo je službeno kapo zlorabljal!«

»Molči, pravim, in z bogom! Če izvem, da si kaj govoril, te tako gotovo naznanim, da si ukradel mojo čelado, kakor mi je ime Fric Holter. Zakaj ti si jo prinesel, jaz je pa tebi nisem dal. Torej je bila ukradena in kdo jo je ukradel, si lahko mislim!«

Vrata so za Matijčkom treščila med podboje, on pa je stal na stopnicah, gledal na cesto, tlačil tobak v mehur in ni vedel, kako bi si vse to razlagal.

IV.

»Četrtnko vina!«

Fric Holter je sedel v kuhinjo za belo mizo pod brlečo luč, prijel Maričko za roko in ji gledal v oči.

»Pustite me, da vam ga prinesem!«

»Ali smo danes prijazni?« sili orožnik v dekleta in ga boža po lahteh.

»Ne vem. Fante morate vprašati!« se brani Marička in se skuša izviti.

Zunaj v sobi hrešči harmonika, Košutov Andrejček bije s podplati ob tla, ta hip je treščil steklenico pod mizo.

»Vina gor, Marička!« vpije nekdo.

Marička se izvije Holterju in hiti v sobo, kjer sede fantje, ki pojdejo jutri k naboru.

Hiša odmeva od krika in petja. Komar teka v klet in nazaj, Špehonja sedi med fanti, meži in vleče meh in poje, kar kdo hoče.

Marička se suka po sobi, zdaj jo ujame ta, zdaj oni in zapleše z njo, ona se smeje, pokušuje vino pri tem in onem, bega od mize do mize in je vsa rdeča od plesa, smeha in petja.

Največkrat pleše z Andrejčkom, prvim med fanti.

»Že drugo steklenico si razbil... Zakaj?« ga vprašuje in pometa črepinje čez prag.

»Zakaj? Ker sem vesel, da bi skočil do stropa!« vpije Andrejček in stopa dekletu na pot.

»Ven te pometem!« mu grozi ona.

»Šopek mi moraš dati, Marička!«

»Ali ti ga ne da Francka?«

»Francka joče... Mati joče. Tri leta te ne bom videla... Vojska bo... Tako se cmerita obe. Ti, Marička, se pa smeješ in boš moja deklica!«

Ta hip je stopil Holter pred Andrejčka.

»Kaj išče ta tukaj?« je šepnil Marički na uho.

»Vprašaj ga!«

»Ali je prišel svoj klobuk iskat? Fantje, žandarški klobuk se išče!« je zaklical Andrejček v sobo.

Holter je prebledel in stisnil zobe.

»Plačam, Marička!«

Dekle je pometlo črepinje v kot in šlo k Holterju.

»Pokažem jim! V pol uri se vrnem s patroljo!« sika orožnik in šteje denar.

Andrejček pa kriči: »Fantje! Na lipici zeleni slamnati mož stoji, na glavi črn klobuk se mu svetli, žandar v seniku sladko spi...«

Ta hip je stopil Holter pred Andrejčka.

»Jezik za zobe, krota!«

Za trenutek obstaneta fant in orožnik. Gledata se, v očeh se krešeta onemogla jeza in fantovska prešernost, zapovedujoča oblastnost in nezlomljiva upornost.

Visok, trd se okrene Andrejček k fantom: »Ali ste slišali, fantje? S kroto me zmerja in mu nisem ničesar storil!«

Vrata so v hipu polna Andrejčkovih tovarišev.

»Ne pusti se, Andrejček!«

»Saj se ne bom!«

»V vodo ga nesi!«

Ta hip je zgrabil Holter Andrejčka za suknjič in zarohnel nad njim: »Z menoj!«

»Saj ni v službi!« vpije nekdo.

»V moji hiši tega ne!« se oglasi v kotu oče Komar.

Andrejček ne vidi nič, ne sliši nič. Ta hip se je iztrgal, zgrabil Holterja za roko, se upognil in mu z desnico segel pod kolena. Že ga ima v naročju. Orožnik se otepa, a le par trenutkov. Andrejčkova levica ga je objela krog vratu in preko prs in mu stisnila obe roki k telesu.

»Pusti me!« se vije orožnik pod železnim objemom Andrejčkovih rok.

»Andrejček, v moji hiši tega ne!« kriči Komar, ki je stopil iz kota.

»Samo hladit ga nesem!« mrmra Andrejček in že korači z dolgimi koraki skozi vežo, preko dvo-rišča in vrta. Fantje se gnetejo za njim v temno noč.

Tam na koncu vrta curlja voda v korito.

»Da si boš zapomnil kroto!« pravi Andrejček in se široko postavi pred korito.

»Z bajonetom te bom!« hrope Holter in glas mu žvižga od togote.

»Zdaj ne!« pravi mirno Andrejček in položi orožnika lagodno v vodo kakor dete v zibel in odstopi par korakov.

Voda štropota, nekaj prska in se obrača v njej, za par trenutkov skoči iz korita na tla in zbeži brez glasu med grmovjem, koder ni steze ne poti.

Fantje se vračajo v gostilno.

»Pij, Andrejček, ti si vseh fantov fant!« vpije vse vprek, Špehonja vleče svoj meh, Andrejček zapleše z Maričko.

»Kako si močan!« šepeče dekle.

»Na Goro te nesem nocoj!« kriči Andrejček.

A ni minilo četrť ure, ko skoči v sobo oče Komar.

»Orožniki!«

Na vratih se bleščita dva bajoneta na puškah.

»V imenu postave!« govori nekdo.

Ta hip zamahne iz gruče roka po svetiljki sredi stropa, da se razbije, ugasne in pade na tla. V kuhinji se je luč zatemnila, od oken se slišijo skoki v travo in beg na vse strani.

»Luč!« kričita orožnika in iščeta v temi med mizami in stoli, da bi koga prijela.

Tedaj se priziblje iz kuhinje Komar s kadečo se petrolejko v rokah in posveti v sobo ravno tisti hip, ko je izginila iz okna Špehonjeva grba in harmonika na njej in je vse skupaj požrla noč.

»Ali nisem rekel? Ti capini so mi luč razbili in odnesli več kakor dvajset litrov neplačanih!« tarna Komar.

»Kaznovani boste! Tudi vi ste odgovorni!« se dereta orožnika nad njim.

»Kaj se je zgodilo, gospodje? Ali sem jaz kaj kriv? Jaz, ki nisem bil še nikoli zaprt ali kaznovan? Jaz, ki imam sam škode deset goldinarjev?«

»Piti ste jim dali!«

»Dam tudi vama, gospoda!« se dobrika Komar.

»Ničesar nočeva! Jutri naredimo ovadbo!«

Orožnika sta izginila v noč. Komar je pozaprl okna, zlil vino iz steklenic in kozarcev po mizah v velik vrč in ga odnesel v klet. Marička je zaprla

hišna vrata in skoraj ji je bilo žal, da je kratkočasnega večera bilo tako hitro konec.

»Ali ni Andrejček junak, oče? Frica je nesel močit v korito, kakor bi nesel našega Pavleta!« govori očetu, ki se odpravlja spat v gornje prostore.

»Pol vasi si oddahne, ko pojde jest komis. Tam ga že izučel!« godrnja Komar in stopa zložno po stopnicah. Marička pa gre pospravljat v kuhinjo in izpred oči ji ne more slika, kako nese Andrejček Holterja iz hiše.

»Oh, lep fant je Andrejček, najlepši izmed vseh!« šepče in trudna pomiva kozarce in steklenice.

Tačas je Andrejček stal pod oknom svoje Francke in jo tiho klical.

»Ali jočeš, Francka, ali se veseliš?«

Dolgo ni bilo odgovora, a ko Andrejček ni hotel utihniti, se je pokazal skozi okno bel obraz in Francka je vprašala: »Zakaj ne greš spat, Andrejček?«

»Nocoj sem še tvoj, Francka, jutri bom pa bogve čigav!«

»Ne delaj mi žalosti!«

»Doli pridi!«

»Ne... Nisem taka!«

»Pridem pa jaz k tebi!« se je tiho zasmel Andrejček in izginil za vogalom.

»Jezus, Marija! Ali si ob pamet?« je šepetala Francka, ko je prislonil Andrejček lestvico k oknu.

»Nocoj moram k tebi!«

Ni še izpregovoril in že je stal na vrhnjem klinu in sédel na okno.

Francka se je odmaknila in zatisnila oknice.

»Nocoj si zadnjič moja. Potem me bo cesar komandiral!« je sunkoma govoril Andrejček.

»Pil si, Andrejček! Za božjo voljo te prosim, idi spat! Tvoja mati joče, jaz ne vem, kaj bi od žalosti, ti pa piješ in se veseliš ves popoldan, ves večer!« je vzdihovala Francka.

»Daj mi šopek za jutri, Francka!«

Ujel je njeno roko in jo skušal potegniti k sebi.

»Kako si lepa, Francka!«

»Pusti me! Jutri zjutraj ti dam šopek!« je prosila Francka in se izvila.

»Sedaj ga hočem imeti! K tebi grem!«

»Ne, Andrejček, ne!«

»Zakaj ne?«

»Ker sem ti res dobra...«

Andrejček je vzrojil.

»Nočeš? Prav. Vsaka bi bila vesela, ko bi prišel tako k njej kakor k tebi! Ti pa se braniš. Nočem šopka, nočem ničesar! Ti nisi več moja!«

»Nimaš me rad, da tako govoriš!« je tiho zajokala Francka.

»Mari meni tvoje solze! Za nuno idi!« se je razjezil Andrejček, skočil z okna na tla in vrgel lestvo v travo.

»Andrejček!« je kriknilo dekle.

On pa je ni poslušal. Šel je že po poti, po kateri je bil prišel, in ko je ugledal iz Komarjeve gostilne luč v pritličju, je vedel, kam pojde.

Francka je jokala v trde hodne rjuhe svoje poselske postelje, ko je Andrejček pogledal skozi okno v Komarjevo kuhinjo, kjer je dremala za mizo lepa Marička.

»Dekle!« je šepnil in se naslonil na okno.

Marička se je zdrznila iz sna.

»Ti, Andrejček?« je dejala sladkozaspano.

»Jaz, Marička! Povasovat sem prišel k tebi! Privij luč, svetiva je škoda!«

Marička je pogledala Andrejčka z opojnim pogledom in trudno vstala.

* * *

Drugo predpoldne je stal Andrej Košuta pred naborno komisijo, kakor ga je Bog ustvaril, in zdravnik in častniki so občudovali njegove mišice.

»Prvi mož na levem krilu bo!« je dejal zdravnik, ko je povedal korporal njegovo višino nad mero.

»Ali si zdrav, fant?« je vprašal doktor.

Andrejček se je začudil: »Kaaj?«

»Ali si zdrav, te vprašam!« je zarjul zdravnik, da je ves zardel v tolsto lice.

»Ne razumem, gluh sem!« je odgovoril Andrejček, ki si je bil napravil v zadnjem hipu načrt, kako bi komisijo prevaril in se ognil vojaški suknji vsaj za eno leto zlate prostosti.

»Lažeš, dečko!« je vpil zdravnik in potisnil fanta na stol.

Andrejček je sedel in sklenil, da bo molčal kakor riba. Zdravnik mu je gledal v levo in desno uho in grdo klel po nemško.

»Ali je fant res gluh?« je vprašal proti mizi, kjer so sedeli župani.

»Ni mi znano, gospodje!« se je oglasil župan z Golega brda.

»Kako slišiš?« se je zdravnik obrnil prijazneje k Andrejčku.

»Kaaaj?« je zopet vprašal Andrejček in be-
dasto obračal oči, da bi komisija njemu bolj ver-
jela kakor županu.

Zdravnik je stopil za fantov hrbet, se sklonil
nad mizo in polglasno dejal: »Fant je gluha, ne bo
za vojsko!«

Komisija se je zganila od začudenja.

Zdravnik pa je stopil še par korakov stran na
drugi konec mize in skoraj šepetaje dejal: »Do-
bro! Naj pride drugi na vrsto!«

Tedaj je vrglo Andrejčka s stola in zavriskal
bi bil od veselja, da se mu je načrt posrečil.

Pogledal je po komisiji.

A čudo: okrogli doktor je planil kakor obseden
k njemu in vpil: »Sposoben brez vsake napake!«

Andrejček se je šele tedaj zavedel, da se je
izdal.

»Pokažem ti, dečak! Boš ti nas za nos vodil!
V treh letih ti preide veselje biti gluha! Pri tej
priči bi moral v luknjo!«

»Fant je edini sin matere vdove!« se je opo-
gumil oče Krivec pri županski mizi.

Tedaj se je oglasil predsednik komisije, velik
major, ki je doslej prebiral neke papirje: »Poro-
čila govorijo, da matere ne podpira, da je fant
razgrajač in pretepač in si vsi žele, da pride iz
vasi. Potrjen za tri leta v liniji in dvanajst let v
rezervi. Marš!«

Andrejček se je okrenil in mrmral med zobmi,
ko se je oblačil: »Tako so me opisali. A če drugih
ni bilo konec v treh letih, tudi mene ne bo...«

Čez dobro uro je z drugimi vred prisegel, da bo zvesto služil vojake po hribih in dolinah, po dnevi in ponoči, na suhem in na vodi, vselej, povsod...

* * *

Tistih par mesecev od nabora do poti v kasarno za tri leta je preteklo Andrejčku naglo, preneglo.

Kakor čez noč je prišlo tisto jutro, ko je bilo treba iti.

Na tleh je zijal črn vojaški kovčeg z ubornim bajtarskim perilom, na vrh je bila položila Andrejkova mati zadnje spremstvo: molitvenik, rožni venec in hleb belega kruha.

»Na Boga ne pozabi, fant!« je govorila in jok ji je dušil glas.

Andrejček je sedel na postelji in si popravljal šopek za klobukom.

»Denarja ti ne bom mogla pošiljati. To imaš za prvo silo!«

Iz rute je odvila zmečkan bankovec za dvajset kron in nekaj srebra in ponudila sinu.

»Ni treba!« ji je odmaknil roko.

»Vzemi! Več ti ne morem dati!«

»Imam sam dovolj!«

Segel je v žep, porožljaj s kronami in jih pokazal pol prgišča.

»Dovolj sem bogat za vojaški stan!« se je pobahal.

»Kako? Kdo ti je dal?«

»Zaslужil sem in dekleta me imajo rada!« se je pobahal.

»Ni prav, Andrejček, ni prav... Ali sem te tako učila?«

»Če mi pa denar silijo? Ali naj se branim? Neumen bi bil!«

»Francka ti gotovo ni mogla dati, ker sama služi!«

»Kaj Francka!« je zazehal Andrejček in vstal.

Domislil se je lepe Maričke, ki mu je bila dobra od tistega večera, ko je bil prišel od Francke k njej.

»Dobro dekle je Francka. Hudo jo žališ!« je govorila mati.

»Iti moram. Pri Komarju nas čaka voz!« se je izognil temu pogovoru.

Zadel je kovčeg na ramo in potegnil klobuk na oči.

»Zbogom!«

Iztegnil je roko in za hip stisnil s svojo veliko močno dlanjo zelo drhtečo materino desnico.

»Srečno hodi! In moli, fant!«

Andrejček je izginil visok, močan skozi nizka vrata. Hitel je, da bi ne slišal več matere, ki je jokala, hitel, da bi stresel s sebe vse, kar ga je dušilo in davilo tisto jutro.

Ko so se gnetli fantje z Golega brda na majhni postaji poldrugo uro od vasi v železniški voz, je vstopil tudi Fric Holter, ki so ga bili premestili iz Dolge vasi.

Z Andrejčkom sta se ugledala in se pogledala tako, da sta oba čutila: Še se bova videla! —

* * *

Tako je postal iz svobodnega Andrejčka, ki je celo Golo brdo preobrnil, rekrut Andrej Košuta, s katerim je delal korporal Bajec, kar je hotel. Mesto sinje svobode na vasi se je začelo vojaško življenje, ki naj bi iz lesenega fanta ustvarilo gibčnega vojaka. Zjutraj vaje, predpoldne marširanje po štetju, da so Andrejčku kosti pokale, popoldne vežbanje in dolgčas... Štirivoglato veliko kasarniško dvorišče, po vseh zidovih polno temnomodrih velikih in majhnih figur, dolgi hodniki, ki jih je bilo treba vsako jutro pometati, velike puste sobe, železne postelje, slamnjače, police, monture, tornister, puška in kositrna skodela za menažo — to je bil Andrejčkov vojaški svet. V njem je moral živeti, kakor so hoteli drugi, samo kovčeg je bil njegov in tja je spravljal svetle karte z rožicami in golobčki in ljubezenskimi pozdravi Komarjeve Maričke, ki mu je pisala pogosto. Njena pisanja so bila edini znak, da Golo brdo še stoji in da je zunaj še lepi, svobodni svet.

Edini Andrejčkov prijatelj pri kompaniji je bil Krapežev Tone.

Tretjo soboto po dohodu k vojakom sta sedela sredi dima in vpitja pod gugajočo se svetiljko v kantini ob polito umazani mizi, vsak z vrčkom slabega piva pred sabo.

»Kaj praviš, Andrejček, vojski stan je težak!« je modroval Tone.

»Kdor si ga je izmislil, ga je že znal prenašati,« se je razjezil Andrejček.

»In vendar mora tako biti!« ga je tolažil Tone.

»Veliko vprašanje je ali mora zares prav tako biti? Saj se vsaka reč da po človeško narediti. Kaj naj storim, če se mi godi krivica?«

»Korporal Bajec je rekel: — — Če se vojaku godi krivica, naj molči in zvesto služi dalje!«

»In udari s petami skupaj in pokorno javi, da je zadovoljen z menažo in da je komisa dovolj in da je dober...«

Pri sosedni mizi je sedel korporal Bajec z viržinko v ustih in pil v krogu rekrutov, bogatejših Andrejčkovih tovarišev, ki so mu plačevali piti.

»Rekrut Košuta, kaj se držiš tako kislo?« se je mogočno vtaknil v Andrejčkovo in Tonetovo mo-drovanje.

»Govoriva...« je menil plaho Tone, ki se je bal, da je korporal slišal in razumel njiju pomenek.

»Rekrut Krapež, ali se tako odgovori šarži? Če te kaj vprašam, moraš vstati, se vzravnati kakor sveča, salutirati in odgovoriti: »Gospod korporal, pokorno javljam, tako in tako...!«

Grmeč smeh se je razlegal po kantini.

Tone je preplašen molčal in ni vedel, kaj bi, Andrejček je pa vstal, kakor je bil korporal po-učil Toneta, in dejal: »Gospod korporal, pokorno javljam, da mi ni vojaški stan prav nič pogodu!«

Kantina je onemela. Kaj takega vojak še ni iz-ustil tako uporno kakor Andrejček v teh prostorih. Mislilo jih je tako že tisoče in tisoče — a povedal ni tega še nihče.

»Kaaj?« je skočil Bajec kvišku, ko si je opo-mogel od prvega presenečenja.

»Pokorno javljam, da sem rekel, kar sem re- kel!« je odgovoril Andrejček.

»Jutri k raportu, rekrut Košuta! Tam boš po-vedal to še enkrat. Mesec dni pojdeš za te besede v luknjo, če ne prideš pred višjo sodnijo. Ti še ne

veš, kaj so vojni artiklji, dragi moj! Naučili te bodo!«

Andrejček je s čudnim zadoščenjem sedel, Bajec tudi.

Kantina je zopet zašumela, Andrejček je pil svoje pivo, kakor bi se ne bilo nič zgodilo.

Tone je po dolgem molku šepetal: »Zdaj imaš!«

»Nič nimam!« se je jezil Andrejček. »Fantje moje krvi bi se v štirinajstih dneh naučili vsega, kar je treba za vojsko. Tako pa bom tu tri leta!«...

Tako se je zgodilo, da je bil drugi dan Andrejček pri raportu in da je bil kaznovan točno na mesec dni samotnega zapora, kakor mu je bil napovedal Bajec.

»Ali je rekrut Košuta delavec, socialist?« je vprašal mrko stotnik.

»Pokorno javljam, da je doma iz hribov!« je javil Bajec.

»Kanalja je...« je godrnjal stotnik, ko je izrekel svojo kazen, prvo v kompaniji rekrutov...

Ko je Andrejček prestal svojo kazen — vsak dan v prostem času samotna celica in vso dolgo, dolgo noč — je prišel do spoznanja, da je tisti košček prostosti v vojaškem stanu vendarle zlata vreden.

— Ne bodo me več dobili! — se je zaklel in pisal materi prvo pismo, da se mu v cesarski suknji dobro godi, a da imajo vojašnice tako trde zidove, da ne moreš z glavo skozi, naj si bo tudi tako trda kakor njegova. Marički pa je pisal, da bi imel lahko že eno ali dve zvezdi, če bi hotel, a da noče. Zakaj ne, da ji pove, ko pride na prvi dopust. Francki pa ni pisal ničesar, dasi je vedel, da žaluje za njim.

Iz okornega fanta je postal lep vojak. Tista ka-
zen se je počasi pozabila, dobil bi bil morda res
kdaj kako prvo zvezdo, če bi ga ne bil videl ne-
kega jutra stotnik, da zna lepo pometati.

»Aha, to je socialist!« je dejal. »Kaj delaš?«

Andrejček je udaril s petami skupaj, pritisnil
metlo k sebi in pokorno javil, da pometa.

»Za drugo itak nisi. Dobiš priliko, da se še bolj
navadiš!« je menil stotnik skozi nos in vihal brke.

Poklical je korporala Bajca in narednika iz pi-
sarne. Iz njihovega pogovora je Andrejček napol
razumel, da išče stotnik slugo. Meril ga je ves čas
s pogledom, ki je bilo v njem nekaj risjega. A An-
drejček se ga ni zbal in ni sklonil glave.

Konec je bil ta, da je drugi dan moral Andrej-
ček za slugo k stotniku.

»Jaz ti bom izbil vse muhe iz glave. Zdaj si moj
hlapec. Za las mi ne smeš izgrešiti najmanjšega
povelja. Razumeš?« je vpil nad njim prvo minuto,
ko je vstopal v stotnikovo stanovanje na hodnik.

Andrejček je vojaški stan tako poznal, da je
vsemu pritrnil.

Odslej je stotnikove otroke zibal in jih vozil
v gosposkem vozičku na sprehod, zjutraj je hodil
s kuharico kupovat na trg, zvečer je čedil stotniku,
gospé, tašči in otrokom čevlje. Pometal je sobe,
drgnil in likal svetla tla in hodnike v stanovanju in
bil vzor vojaškega sluga. Bolj prost je bil kot drugi
in to je tudi nekaj veljalo.

Le kadar so se ljudje na ulici ozirali za njim,
ko je tolažil jokajoče dete v vozičku, ga je bilo
sram, da ga je vojaški stan ponižal do tako ba-
bjega opravila.

A mislil in tolažil se je po svoje, da mine tudi to.

Kako se je Andrejček veselil prvega dopusta! Skoraj vsi njegovi tovariši so bili doma in se pokazali v vojaški obleki, le on je moral čakati in čakati. Ta teden je gospa kam odšla, drugi teden so bile vaje, tretji teden so kuharico izmenjali, sami vzroki, ničvredni piškavi vzroki, nad katerimi je Andrejček škripal z zobmi in stiskal pesti.

Neko popoldne ga je njegov gospod nagovoril na hodniku, kjer sta se igrala oba psa in se lovila za metlo, s katero je Andrejček pometal: »He, Andrej, ali bi rad šel na dopust?«

Andrejček je odgovoril ponižno — te čednosti se je bil zadnji čas navadil — da bi šel rad.

»Kanalja, k dekletu te vleče, kaj? Ta teden boš vodil še moja psa na sprehod — drugi teden pojdeš.«

Andrejček je molče naslonil metlo v kot in hotel pripeti oba psa na motvoz, da odide z njima »na sprehod«.

»Pusti psa, tepec,« je zarenčal stotnik, »in poslušaj!«

Andrejček je obesil motvoz na obešalnik in se vzravnal.

»Ti in še dva falota tvoje vrste pojdeteta po pivo in po led v pivovarno in ga pripeljeta na vozičku v častniško obednico. Razumel?«

Andrejček je udaril s petami, da razume.

»Potem pojdeteta na glavni trg v trgovino po buzeljke, kakor sem napisal na ta listek, in jih odnesete tudi v obednico, da jih denejo na led. Razumel?«

Andrejček je razumel, vzel listek in šel v za-
vesti, da bo še dolgo čakal na prvi dopust.

Tisti večer je bila velika pojedina v ozaljšani
čsatniški obednici. Andrejček, ki je moral čakati
na svojega gospoda, se je je udeležil za vrati ob
vhodu v klet, od koder je pomagal strežajem va-
liti sodčke piva in pomivati vrčke, čaše in posodo.

O polnoči je bilo veselje na višku. Godba je
igrala, na mize je prišlo šumeče vino, zdaj je ta
častnik, zdaj oni govoril svečane govore.

»Zakaj nocoj tako norijo?« je vprašal Andrej-
ček svojega tovariša Klepca, ki je imel tisti večer
isto opravilo kakor on. »Vojska bo! Ali ne razu-
meš toliko nemški?« se je zarežal Klepec in vzdi-
goval sodček, da naliže sebi in tovarišem ostanke
piva.

Andrejčka je sunilo nekaj v rebra.

»Vojska! Potem bo tega našega babjega življe-
nja konec!« je vzkliknil.

»Kaj še! Sluge ostanejo doma, je dejal moj go-
spod. Meni je prav. Naj se drugi streljajo in ko-
ljejo. Za infanterijo ne bo dobrega, moj ljubi An-
drejček. Zato bom rajši otroke povijal in zibal,
kakor da bi šel z regimentom,« je modroval Klepec.

Andrejček je hotel odgovoriti, a tedaj ga je po-
klical ženski glas skozi hodnik. Spoznal je svojo
gospo in skočil ven.

»Idi h gospodu in mu reci, naj pride za trenu-
tek semkaj! Čakam ga, ta hip moram govoriti z
njim!« ga je zaprosila.

Andrejček se je odpravil v obednico. Z miz se
je cedilo vino, razbiti kozarci so ležali po prtih in
po tleh, častniki so se objemali, dolg major je bil

izvlekel sabljo in jo vihtel visoko nad glavo in govoril.

— Odkod je dobil sabljo? — je premišljeval Andrejček. — Saj vise vse zunaj na hodniku.

Vse je bilo zavito v dim in soparo, skozi katero so slepeče žarele luči pod stropom. Obhodil je vse mize in v kotu našel svojega gospoda. Pijanosti mu ni bilo poznati in zato ga je nagovoril.

»Pokorno javljam, gospa je zunaj.«

»Kakšna gospa?«

»Vaša gospa, gospod stotnik!« je odgovoril Andrejček.

»Sedaj nimam časa za svojo mater, če bi iz groba vstala, še manj za gospo. Kadar pridem, pridem. Marš!«

Stotnikove oči so ga ošinile s sivim pogledom kakor z bičem.

»Čaka vas, nekaj važnega mora biti!« je ugovarjal Andrejček.

»K vragu ti in ona! Marš!«

Andrejček se je splazil ven.

»Kaj je?« je drhtela gospa.

»Gospod je v pogovoru. Ne vem, kako misli...« se je opravičeval Andrejček.

»Še enkrat moraš k njemu. Otonček je nocoj nenadoma zbolel. Davica, je dejal zdravnik!« je sunkoma govorila gospa in iskala s trepetajočimi prsti v torbici. Na listek papirja, ki ga je našla, je napisala par besed in ga stisnila Andrejčku v roko.

Andrejček je drugič nastopil pot okrog mize. Ko je prišel do gospoda, je prvi trenutok vedel, da bo tudi ta pot zaman.

»Kaj se plaziš krog mene, kanalja?«

Andrejček mu je molče pomolil gospejin listek.

»Rekel sem že, da nimam časa za nikogar!« je grgral stotnik, zmečkal listek, ne da bi ga prebral, in ga vrgel pod mizo.

»Čemu se jeziš, prijatelj?« se je nagnil k njemu od nasprotne strani mize mršav nadporočnik.

»K ženskam in psom moraš z bičem!«

»K tvoji gospe ne — to je angel!« je ugovarjal nadporočnik.

»Gospa čaka, Otonček je bolan!« je plaho me-
nil Andrejček.

»Marš, pravim. Kadar bom jaz hotel, pojdem!
To povej!«

Godba je tisti hip zaigrala, kozarci so se nali-
vali, vse križem je bilo pijano.

Andrejček se je splazil sključen od mize. V
šumu je še razložil nadporočnikov glas, ki je kričal
nad njegovim gospodom: »To ne gre, ne gre, moj
dragi stotnik . . .«

— Kako naj povem vse to gospe? — je premi-
šljeval Andrejček.

Ko je stopil pred njo, se je potrudil, da bi raz-
tegnil obraz v prijazne gube; mežikal je z očesom,
ko je šegavo povedal, da je gospod tako in tako,
nekako vesel in v preglobokem pogovoru s prija-
telji, bi rekel, in da je shranil listek, da ga prebere
pozneje in da naj gospa gre domov.

»Zverina!« si je grizla gospa ustnice.

»Zakaj zverina, gospa? Vojska bo, zato je vse
tako!« je zganil Andrejček z rameni, ki si ni vedel
pomagati.

»Domov pojdem in ti me spreliš!«

Andrejček je menil, da mora čakati na gospoda, da bo gospod hud, če ga ne počaka, in še vse drugo, da bi se opravičil in ostal. A gospa ga ni poslušala.

»Z menoj pojdi! Morda boš moral po zdravnika še nocoj to noč!«

Andrejček se je domislil Otončka, ki je tako rad jahal na njegovem kolenu, domislil se je njegovih zlatih las in modrih oči in želel, da bi mu pomagal. Zato se je vdal in odšel z gospo. Nereden, težak je stopal ob njej po razsvetljenih ulicah mimo spečih temnih hiš, od katerih je njegov korak zveneče odmeval.

Zdelo se mu je, kakor bi stopala njegova mati na eni in Francka na drugi strani.

— Tudi jaz sem zverina... — je šumelo v njegovih mislih, ki so bile take na tej poti, kakor bi Maričke ne bilo na svetu.

»Andrej, ti si kmet —« je izpregovorila nena doma gospa, ko sta stopila v senco hiše, kjer je stanovala.

»Nisem, gospa, jaz sem bajtarski sin!« jo je prekinil Andrejček.

»Bodi karkoli — srce imaš!« je končala gospa edini stavek, ki ga je izpregovorila vso pot.

Andrejčka je bilo te pohvale sram, da ni vedel, kaj bi odgovoril.

V stanovanju je bil čuden mir. Ko je gospa odklenila, je stopila kuharica na hodnik.

»Kako je?« je dahnila gospa.

»Gori, ves gori, siromaček!« je odgovorila kuharica.

Gospa je z dekletom po prstih odbrzela v sobo. Andrejček pa si je pripravil stol v kotu na hodniku, sedel in začel dremati. K nogam sta mu legla gospodova psa in mu naslonila vsak svoj gobec na čevlje.

* * *

Nekdo je udaril v vrata, da se je šipa sesula na tla. Psa sta zarenčala in vzbudila Andrejčka, skozi motna steklena vrata iz kuhinje je sijala medla luč mračnega jutra.

Ključ se je zavrtel v vratih, po gladkih ploščah na hodniku so zacingljale ostroge in sablja. Bil je stotnik, ki se je vrnil domov.

»He, kdo si ti?« je zarenčal nad Andrejčkom, ki je bil vstal svojega sedeža.

»Pomagal vam bom, da se slečete!« je odgovoril mirno Andrejček.

»To boš pomagal vragu! Jaz te bom že navadil hoditi in klicati! Kdo je tvoj gospod, jaz ali moja žena. Kdo, te vprašam, ti ušivec?«

»Oba!«

»H kompaniji boš šel, ti pes, da boš vohal smodnik. Rusi bodo nasekali guljaž iz tebe, kanalja. Ne boš se več pretegoval brez dela po hodniku...«

Ko je to govoril, besedo za besedo, sekaje, kakor bi poveljeval na vežbališču, je zmetal čepico, sabljo, rokavice in zapestnice po vrsti v kot in odšel nato hrupno v sobo. Vrata je pustil za seboj odprta, da je Andrejček lahko gledal za njim. Ko je prišel do mize, je brcnil stol, da je zaropotal na tla. Tedaj so se odprla vrata iz spalnice, kjer je ležal Otonček, in gospa je stopila na prag. Vsa

lepa je bila z bledino prečute noči na licih in sledovi solz v očeh.

»Oton!« je kriknila.

»Ušive babe delavcev hodijo klicat svoje može tako kakor ti!« je hropel stotnik in se zibal ob mizi.

»Bodi človek, Oton!« je sklepala gospa roke pred možem.

»Pokazal bom tebi in onemu ušivcu!«

Sklonil se je k tlom in pobral pasji bič izpod mize.

Gospa je omahnila proti vratom, Andrejček pa je vstopil polahko kakor po prstih za gospodov hrbet.

»Gospe ne boste tepli!«

Tedaj je stotnik zdivjal. Obrnil se je in zamahnil. Andrejček se je izognil, zgrabil za bič, mu ga izvtil iz rok, prelomil na dvoje in ga vrgel na hodnik. Ko je stotnik hotel s pestmi nadenj, ga je Andrejček zgrabil za obe zapestji in ga z železnimi rokami vlekel proti drugi sobi.

»Bog, Andrej! Ne, ne!« je viknila gospa.

»Spat ga položim!« je dejal Andrejček.

Stotnik se je zleknil na tla. Andrejček ga je vzdignil in po prstih odnesel v drugo sobo. Tam ga je položil na divan, kjer je obležal kakor mrtev.

Na vratih je stala gospa smrtnobleda od strahu in gnusa.

»Naspi se in dobro bo!« je dejal tiho, odšel in zaprl za sabo.

Ko je korakal po jutranjih praznih ulicah proti vojašnici, je mnogo mislil.

— Nekaj mora biti med njima. Do danes nisem vedel, vendar sem imel vsak dan pred očmi. Bogve da so čudni ljudje tudi med visoko gospodo!

Ko je stopal po hodniku v vojašnici proti svojim prostorom, ga je srečal Krapežev Tone, ki je imel tisto noč službo in je fante budil iz sna.

»Andrejček, vojska bo!« ga je pozdravil.

»Naj bo! Ljudem se godi predobro... To noč sem videl začetek!« je mrmral in stopil v svojo sobo, da leže za trenutek na svojo slamnjačo.

* * *

Tisti dan se je Andrejček odpravil šele popoldne na stanovanje svojega gospoda. Bil je prepričan, da gre zadnjič tja in da ga popelje pot nazaj naravnost v zapor.

Ko je stopil v stanovanje, sta psa veselo poskočila, se vzpenjala po njem in mu lizala roke. Otrezel se ju je in potrkal na vrata v sobo.

Odprla mu je sama gospa.

»Prišel sem, gospa!« jo je pozdravil Andrejček tako vsakdanje, kakor bi ne bil preživel pretekle noči in bi ne bil videl njenega gorja.

»Nikoli ti ne pozabim tega, Andrej!« je dejala gospa in mu ukazala, naj gre h gospodu v sobo.

Vstopil je in ugledal gospoda stotnika, ki je ležal na divanu, kamor ga je bil položil tisto jutro. Kadil je cigareto in strmel v strop. Niti zganil se ni, ko je Andrejček pred njim udaril s petami in zaprosil: »Gospod stotnik, pokorno prosim, ali smem zopet h kompaniji!«

Po teh besedah je čakal skoraj minuto in napeto gledal gospodu v obraz, ki je bil od prečute noči zelenkastorumen.

Ker ni bilo odgovora, je Andrejček zopet začel: »Pokorno prosim...«

Tedaj je stotnik vrgel po bliskovo ogorek cigarete stran, se dvignil in pogledal svojega slugo: »Po vsej pravici bi moral takoj v zapor, kanalja. Gospa je prosila zate. Njej se zahvali, če ostaneš, kakor si!«

Umolknil je nenadoma in opazoval učinek svojih besed.

»Pokorno prosim, h kompaniji bi rad!« je mirno ponovil Andrejček, a v njem je vse kričalo: — Hinavec si, moj gospod, in z lajanjem hočeš skriti svojo sramoto! —

»Pri meni ostaneš, dokler bom hotel jaz! Izbegnil bi mi rad, a ne boš. Z menoj pojdeš v Galicijo in tam se pomeniva. Vojska bo. Zahteval bom od tebe pokorščino na las natanko. Jaz sem tvoj gospod in zapovednik. Če ne boš ubogal, dobiš kroglo v glavo! Razumeš? Marš! — Jutri zjutraj se javi kakor navadno ob sedmi in pojdeš s kuharico na trg!«

Stotnik je legel in se obrnil v steno. Andrejček pa se je brez besede okrenil in šel iz sobe. Zdaj je verjel, da bo res vojska.

Tiho se je splazil na ulico.

Svet se mu je zdel neskočno pust; do večera je hodil po mestu in gledal v vsa okna; vsa zabavišča z vrtiljaki, gugalnicami, bučečo muziko je obhodil, na tarčo je streljal pol ure; po predmestnih gostilnah je pil in iskal tovarišev — zaman: nekaj je grizlo kakor črv v njegovem srcu.

Ko je v kantini zapil zadnje svoje krajcarje in kričal, da se ne boji samega vruga, mu je zvenelo v ušesih še vedno: »Jaz sem tvoj gospod in zapovednik! Če ne boš ubogal, dobiš kroglo v glavo!«

VI.

Stotnik baron Oton Lindner — tako se je pisal Andrejčkov gospod — je imel tisti teden službo od sobote na nedeljo v vojašnici. Ostal je tam tudi čez noč. Slabe volje je bil in zvečer mu je moral Andrejček pripeljati oba psa, da sta ostala vso noč v njegovi sobi. Drugo jutro na vse zgodaj pa ju je Andrejček moral peljati zopet domov.

Truden, zaspan je stopal tisto nedeljsko jutro po mestu. Iz oblakov je lilo, da je Andrejček začutil mokroto skozi plašč po prvih korakih. Ko je zavil okrog prvega vogala, mu je že droben curek spolzel na vrat in po hrbtu. Ustavil se je, zavihal ovratnik, potegnil čepico na zatilnik in se razgledal okrog. Ulice so bile čudno nemirne, pred drugim vogalom, kjer je bila vsa stena polepljena s pisanimi slikami, vabili k veselicam, razglasi in drugimi listi, ki ljudi vkup kličejo, se je trlo ljudi. Pod dežniki so se tiščali postreščki in kočijaži, služkinje, pekovski in mesarski vajenci in vsa pisana mešanica ljudi, ki morajo zgodaj vstajati. Ko je Andrejček prišel tja, se je prerinil do stene tudi on in razbral počasi prvo debelo tiskano besedo na lepaku, ki je bil potegnil k sebi vso množico.

Mobilizacija! —

Dalje ni več bral, saj je vedel, da bo vojska.

»Sedaj jih boste Ruse, kaj?« se mu je nasmejalo rdečeličen gospod, ki je bil ob njegovi desnici.

— Vrag te vzemi! — si je mislil Andrejček in potegnil za motvoz, na katerem je imel privezana psa. Počasi je odšel dalje.

— Lahko njemu! Ni vojak, ni sluga, nima gospoda nad seboj! Ne ve še, kaj pomeni biti poslušen ali pa dobiti kroglo v glavo, ne od sovražnika, ki se z njim biješ, od zapovednika, proti kateremu ne smeš dvigniti niti mezinca! Lahko vsem tem, ki to berejo in pravijo: »Vojska bo!« in jim je tako, kakor bi rekli, da bo jutri solnce, ker je danes dež! Doma bodo ostali, a mi pojdemo! —

Iz teh misli ga je blizu doma vzbudila kuharica, ki je z druge strani ulice prihitela vsa zasopla k njemu.

»Otonček je to jutro umrl! Hiti in povej gospodu! Gospa je vsa obupana. Joče, da bi se kamnu zasmilila!« je hitelo dekle. Iztrgala je Andrejčku vrvico iz rok in odhitela nazaj.

Psa sta lajala, Andrejček pa je stal na mestu in ni vedel, kaj bi. Po dolgem času se je okrenil in se vrnil skozi dež in mračno jutro v vojašnico. Tam je stopil naravnost v pisarno, kjer je imel njegov gospodar službo.

Stotnik je stal s cigareto v ustih ob oknu in gledal na kostanje pred vojašnico, ki jim je v listih šumel poletni dež.

Andrejček je plaho stopil ob njegovo stran in povedal: »Pokorno javljam, da je Otonček umrl!«

Tedaj se je stotnik zganil, kakor bi ga bilo zbolelo v prsih. A premagal se je in odgovoril Andrejčku, ne da bi odmaknil pogled od smeri, ki je lahko kazala v kostanje, lahko pa tudi v neskončnost: »Prav! Opoldne pridem domov!«

Tisti hip se je Andrejček domislil, da je Otonček jahal večkrat na njegovem kolenu kakor na očetovem, da je prej klical njegovo ime kakor očetovo in da zdaj leži v beli posteljici, mrzel, bled mrliček. Iz oči mu je nekaj zdrknilo čez lice, iskal je v žepu robec, a ga ni našel.

Ker je bil Andrejček tako nepremičen, ga je stotnik nenadoma tisti trenutek pogledal in se začudil: »Kaj? Ti kmečko tele boš tulil; ali si baba! Ti se cmeriš, ko se še jaz ne! Kako boš šele tulil, ko bo treba z bajoneti nad Ruse!« In zasmeljal se je s tistim grdim zlaganim smehom.

»Z bajonetom grem na samega vruga, Otončka sem pa jaz učil hoditi!« je odgovoril Andrejček in pristavil zase, da še volk tuli po mladiču.

Stotnik pa je stisnil skozi zobe: »Marš pri tej priči in da te danes ne vidim več!«

Okrenil se je proti oknu in si prižgal novo cigareto. Andrejček pa se je splazil iz sobe in ga je bilo samega sebe sram. Taval je proti domu, kakor bi ne vedel, kam gre. Pred plakatом, ki je označeval vojsko, se je bilo nabralo še več ljudi. Zapazil je, da je še vse polno teh velikih listov nalepljenih po zidovih, ki jih zjutraj ni videl. In povsod pred temi tisti ljudje, ljudje... Eni so stali pred njim sključeni kakor starci, s plahim pogledom, kot bi jih bila velika črna roka udarila za tilnik. Drugi so žvižgali, imeli roke sklenjene na hrbtih, gledali levega in desnega soseda s vprašujočimi očmi: — Ali te je strah, prijatelj? — Zopet so bili drugi z mastnimi podbradki in gubo tolšče za vratom in ti so se navduševali: »Tako je prav! Saj ni bilo več možno živeti! Meč naj odloči.«

Andrejček je videl vse to kakor v megli in mislil samo na mrtvega Otončka. Izkušal se je otresti misli nanj: — Kaj mi bo ta tuji otrok? Kaj mi bo? Dorastel bi in bi bil kakor oče. A vendar ne — oči je imel gospejine in tisto žalostno potezo krog usten tudi. Ni bil za življenje, siromaček, zato ga je Bog vzel! —

Doma je slekel mokri plašč in ga obesil na obešalnik. Stopil je proti vratom v sobo, kjer je kuharica tolažila najmanjše dete in se je igral starejši Otončkov brat s sabljo in konjičkom. Ko je slišal skozi vrata njegov veseli smeh, se je opogumil in jih odprl.

»Kje je Otonček?« je vprašal.

»Na drugi strani. Leži še tako, kakor je umrl!« je odgovorila kuharica. »Ali si povedal gospodu?«

»Sem. In kje je gospa?« je vprašal Andrejček.

»V spalnici. Leži. Njena sestra je pri njej. Slabo ji je! Kaj je rekel gospod?«

»Nič...« je odgovoril Andrejček, se obrnil in šel pogledat mrlička. V temno zastrti sobi je komaj našel k posteljici, ob kateri je brlela pojemajoča lučka.

Sklonil se je nad drobno trupelce in odgrnil beli prt, ki so ga pognili Otončku čez obrazek. Andrej se je zdrznil, ko je ugledal napol odprte oči pod visokim čelom, preko katerega so viseli mokri zlati kodri.

»Glej, tako si umrl!« je dejal skoraj na glas, ko se je toliko razgledal, da je razločil vlažno belino pod polodprtimi vekami.

»Jokal si, preden si umrl, zato imaš solzne oči, siromaček! Ležiš tako sam in ne veš, da sem te imel rad, fantiček!« je šepetal Andrejček in z okor-

nim svojim kazalcem skušal rahlo zaklopiti Otončku oči.

»Ves si mrzel, siromaček. Taka je smrt!«

Pogrnil je prst skrbno mrličku preko obraza in po prstih šel iz sobe. Zunaj na hodniku je sedel na stol in čakal. Ni vedel, česa naj čaka, a čutil je, da mora biti tam. Včasih sta psa v kotu zacvilila, dvignila glavi in ga pogledala, dete v sosednji sobi se je upokojilo, čulo se je samo zibanje lesenega konja, a nič več smeh.

Zunaj pa je šumel poletni dež, kakor da ne bo nikoli več nehal...

* * *

Tisto noč je Andrejček pobegnil domov. Ne nadoma ga je prijelo, ko se je po tej žalostni nedelji vračal pozno v vojašnico. Na zadnjem vogalu se je okrenil mesto tja — proti postaji.

— Če sam ne pojdem, me tudi nihče ne bo po-dil! — si je dejal in jadrno hitel po ulicah.

Opolnoči je vlak odbrzel proti Andrejčkovim domačim krajem.

— Samo eno noč ostanem, naj bo potem kar koli! — si je dejal in sedel v vagonu v kot. Vlak se je trl ljudi. Rezervisti so se že vozili v daljna mesta k svojim polkom.

Vse je govorilo samo o vojski.

»Čemu bi čakal?« je kričal pri oknu zagorel delavec. Jaz grem kar sedaj, dasi bi imel še dva dni časa. Konje bom koval pri bateriji, ko pojedemo nad sovražnika. Pijte, fantje, to bo lep ples!«

Ponujal je okrog steklenico žganja in se jezil, če kdo ni hotel piti.

Nekdo si je zvijal cigareto in govoril malomarno skozi zobe: »Jaz tudi grem danes. Sreča, da je prišla ta vojska. Drugače bi bil končal sam. Saj se ne spleča živeti, zlasti če imajo koga babe tako za norca!«

In je vrgel žveplenko skoz okno s kretnjo, kakor bi vrgel od sebe življenje.

»Tvoje sorte ljudje se smrti najbolj boje!« mu je ugovarjal tovariš. »Boš vedel povedati, ko ti zabrenče krogle krog ušes in bodo granate treskale ob tla krog tebe!«

»Radi babe bi se bil sam ustrelil, tako mi ne bo treba!« je mrmral nezadovoljnež.

Za hip je v vozu vse umolknilo. Kolesa so ropotala v enakomernih sunkih čez tračnice, svetiljka pod stropom se je stresavala in mežikala ob vsakem sunku.

»Kako čudno pojo nocoj kolesa pod vozom. Ali slišite? Kakor bi nas peljalo v smrt, tako ječi pod nami!« je s plahim glasom nekdo zašepetal med ljudmi.

»Beži, šleva!« se je zakrohotal tisti, ki je znal konje kovati. »Vlak ropota kakor navadno...«

»Jaz imam petero otrok, moji dragi. K njim se peljem, da jih še zadnjič vidim, preden odidem na vojsko!« je odgovoril tisti, ki so mu kolesa to noč tako čudno ropotala.

Kovač z žganjem se je obrnil k Andrejčku: »Kam pa ti, prijatelj?«

»Domov!« je jezno odgovoril Andrejček.

»Ti boš svojemu gospodu škornje likal. Lepa šarža, bratec!« se mu je smejal kovač, ko je opazil na njegovem rokavu znak častniških slug.

»Še lizali boste gospodom čevlje. In gnoj bo na

njih, smrdeči gnoj, in boste veseli, če ga boste smeli čediti,« se je razjezil Andrejček in vstal.

»Daj mi piti!« je zagrmel nad kovačem.

»No, nikar ne razgrajaj! Nà, pij! Saj sem se samo šalil!« je dejal dobrodušno kovač in mu dal steklenico.

Andrejček je izpil do dna in vrgel steklenico skozi okno.

Nekdo je menil pomirjevalno: »Prav pravi fant, majhna šarža sluge, a varna šarža!«

»Ali mislite, da se bojim?« je vpil Andrejček. »Vi se bojite, strah govori iz vas vseh. Ali veste, kaj je smrt na vojski? Zdaj si in zdaj te ni... Tako je!«

»Kaj bi se prepirali! Saj bo tako v dveh mesecih vsega konec!« je menil nekdo.

»Preteče leto in dan, dve leti, tri leta, pet let in še ne bo konca. To bo vojska, kakor je svet še ni videl. To vam pravim jaz, Andrej Košuta, ki sem danes pobegnil, da vidim še enkrat mater in... in... nič ne bom več govoril!«

Misel na Maričko mu je vzela besedo. Zleknil se je v kot in zaspal kakor ubit. Sprevodnik ga je moral zbuditi, da je izstopil na postaji.

Dež je bil ponehal, za hip je zasvetila osamljena zvezda iz teme in se zopet skrila, na jutranji strani še ni bilo sledu zarje, ko je Andrejček nastopil pot s postaje proti domu.

»Ko pridem domov, bodo šele petelini peli. Nihče me ne bo videl!« si je dejal in zavil s ceste po stezi med grmičevje. Z akacij, lesk, jesenov in jelš je škropilo, kadar je veter potegnil, potoki so šumeli v izjedenih strugah in prelivih čez kamenje, v temi je nekje v hribu klical čuk. Andrejček je

hitel med praprotjo in visoko travo, mimo potočkov, travnikov in njiv, preko mrtvih gričev in po globokih spečih dolinicah. Nikjer hiše, nikjer luči in vendar ni zgrešil niti stopinje v mislih, da je to morda njegova zadnja pot domov.

Drugo noč je stal Andrejček v krogu domačih fantov pod lipo sredi vasi. Polnoč je bila odbila, odpeli so bili že zadnjo pesem, visoko so sijale zvezde in utrinki so leteli med njih vrstami vsako minuto.

»Jutri ob desetih zjutraj pojdemo vsi, kar nas je v vasi rezervistov in pri črni vojski...« je izpregovoril nekdo, ko so že četrť ure molčali.

»Lahko nam, ki smo fantje!« je odgovoril drugi, prižgal cigareto, da se je zasvetil njegov obraz ostro iz teme. »Lahko nam, a možje, gospodarji, ki bodo morali iti — kaj bodo ti? Žene doma, otroci, družina, grunt — kako bo vse propadlo!«

Fantov obraz je ugasnil v temi, izmed hiš je prišel nekdo s težkimi koraki in stopil med fante.

»Dober večer, fantje!«

»Glej ga, Franceta! Odkod? Kdaj si že ti fantovščino plačal! Med nami ga ni, ki bi bil s teboj vasaoval,« so ga pozdravili.

»Ravno za en dan sem prepozno prišel na svet, fantje. Če bi bil urnejši, bi mi ne bilo treba na vojsko. Morda še za en dan ne, za pol dneva, morda za uro, za minuto sem se prepozno rodil...« je dejal prišlec, Grudnov France, bogat kmet, oče sedmerih otrok.

»Kako, ti da boš moral iti! Saj si ves siv...« so se začudili.

»Tudi jaz. Šel sem danes v župnišče, ker sam nisem mogel verjeti. Gospod so mi iz krstnih bu-

kev prebrali mojo nesrečo. Zdaj sem vaš, fantje, z vami pojdem.«

»Saj ne bo vsak v ognju... Črna vojska bo mostove in železnice stražila...« ga je tolažil Andrejček.

»Karkoli naj se zgodi z menoj, fantje! Bog vedi, kako bo. Vem le to, da žena nocoj joče, moji otroci se strašijo v spanju, najmlajši v zibelki se ne more upokojiti. Živina tuli v hlevu, pes na dvorišču je zlezal v kot, zaril glavo in prednje noge v dračje in ihti kakor človek. Fantje, ni me strpelo v hiši, nisem imel obstanka v hlevu, pobegnili sem s svojega kakor tat ponoči, ki je prišel krast in nadoma zapazi, da je na svojem lastnem domu. Prišel sem k vam, da med vami počakam jutra.«

»Pil bi bil z nami in bi vseh teh misli ne imel. Jaz bi zadnjo noč ne šel od žene, z doma, z grunta. To se pravi, če bi vse to imel kakor ti!« se je hrupno zasmel Urhov Jože, veseljak med fanti.

»Molči, Urh — tebe je sama neumnost!« je zagrmel Andrejček.

»Ne jezi se, Andrejček! Zdaj smo vsi enaki pod božjo roko!« je dejal Gruden.« Zakaj bi ne pili? Ali je greh, če človek v veliki žalosti izpije kapljo vina. da se pomiri? Še pokusil ga nisem danes in ga imam v kleti še štiri polovnjake. Pojdite z menoj, fantje. Zapeli bomo, žena se potolaži in otroci ne bodo tako nemirni. Saj ne bomo sami. Boste videli, da se nas do jutra nabere cela kompanija, ki jo bo dala naša vas za vojsko!«

»Tako je prav, Gruden!« so se zasmeli fantje.

Vsi so odšli z njim, Andrejček pa se je ukradel v temo, ker se mu je zdelo, da nima pravice piti pri

prijatelju, ki sam ve, da praznuje svojo lastno pogrebščino.

Po ozkih poteh med hišami je tipal proti domu. Ko je stal pred kočo, kjer je vedel, da še bdi njegova mati, ki jo je zjutraj komaj videl, je pomišljal, ali bi vstopil ali ne.

— Ali bi še enkrat po slovo k Marički? — je omahoval.

In je videl pred seboj deklé, kakor ga je gledal tisti večer. Mrzla, tuja mu je bila postala od tistega časa, kar je bil odšel k vojakom. Ob prvem svidenju mu je povedala, da se je ves izpremenil, da ni več niti polovica tistega Andrejčka, ki je orožnika Holterja nesel v korito kakor otroka. Slišala da je, da otroke pestuje pri vojaki, da po meta in škornje lika gospodu, ki mu je sluga. Ona bi rajši, da bi bil svoboden fant in da bi imel že dve zvezdi.

Andrejček je menil, da ga nima več rada. Marička pa je ugovarjala. Še vedno da ga rada vidi, samo otrok naj ne pestuje pri vojaki! Andrejček je tedaj zaklel, treščil Marički steklenico pred noge in odšel ven. Naslonil se je na vrtno ograjo in poslušal šum, govorico in petje fantov in mož, ki so praznovali slovo.

Čez par trenutkov je prišla Marička za njim in ga začela tolažiti. Naj ji ne zameri, ves dan mora streči, niti misliti ne more zase. Naj pride pozneje, ko vse utihne in se pivci razgube.

Andrejček pa se je pridušil, da ne pride več, in odšel. Zaman ga je Marička klicala nazaj, zaman pritekla na pot za njim, ga lovila za roke in v solzah prosila, naj ne bo jezen nanjo...

To je bilo njuno slovo.

— Ali bi šel k Marički? — se je vprašal še enkrat.

— Ne, nikoli več ne, dokler ne pridem z vojske! — se je odločil na mah, pritisnil na kljuko in vstopil v vežo. Po prstih je šel v čumnato, da bi matere ne vzbudil, dasi bi bil skoraj prisegel, da ne spi.

»Andrejček, si ti, dete moje?« je vprašala mati.

»Sem...« je odgovoril fant in legel oblečen, kakor je bil, na posteljo.

»Kod si hodil, Andrejček, da te ni bilo od jutra domov?«

»Povsod in nikoder...« je odgovoril sin.

»Nimaš miru, sirota. Pojete, pijete, vriskate — a v srcu žalujete z nami, ki vas objokujemo, da morate na vojsko...« je zaihtela mati.

»Nič ne jokajte, mati! Jaz bom za svojim gospodom menažo nosil in njegovo ropotijo...« jo je tolažil Andrejček s tem, kar je bilo najneprijetnejše in kar so mu tovariši oponašali in česar bi se bil najrajši otresel. »In če pridemo v ogenj, mati, zarijem glavo v travo in se ne bom vzdignil, če bi me sam cesar za ušesa vlekel. Ustrelil ne bom nikogar, samo s kopitom bom zamahnil krog sebe, če pridejo nad me. Grizel bom in udrihal s pestjo, če se mi kopito razbije, a vem in čutim že danes: prišel bom nazaj. Drugi že danes vedo, da se ne vrnejo več in da bo vojska njihova smrt. Živ bom ostal, to je zapisano.«

»Ničesar ne veš, otrok moj! Misli na Boga! Kdaj si bil zadnjič pri spovedi?«

»Kaj jaz vem!« je malomarno odgovoril Andrejček.

»Ljubi moj, misli si, da si na smrtni posteljil! Moj otrok si! Zato me poslušaj in mi izpolni edino željo. Spravi se z Bogom! Z menoj pojdi jutri v cerkev in bova skupaj molila, da bi ti Bog dal srečen povratek!«

Andrejček je molčal.

»Koliko jih pojde, ki jih ne bo več nazaj! Smrt ne izbira na vojski. Vsak dan bi se tresla zate, če bi vedela, da te Bog nima rad. Če pa boš z Bogom, bom vedela, da te njegov angel povsod varuje.«

»Pustite me, mati, da vse to premislim!« je dejal Andrejček tiho in tisto noč ni več izpregovoril besede z materjo. — — —

Zjutraj je šel molče v cerkev in storil vse, za kar ga je mati prosila.

Praznično je bilo njuno slovo. Ko je stal opravljen pod začrnelimi gredami domačega krova, da se loči morda za vedno, mu je mati odpela bluzo in srajco in mu obesila okrog vratu svetinjico.

»To svetinjico mi je dala Francka in me prosila, naj ti jo izročim, ko boš odhajal...« je ihtela mati.

»Pozdravite jo!« je odgovoril Andrejček in se obrnil, da odide. Zdaj se je prvič spomnil Francke, svojega zapuščenega dekleta, in žal mu je bilo, da ji ni rekel niti besedice v slovo.

»Nikoli ji tega ne pozabim, povejte ji to!«

Stopil je na prag.

Mimo se je pripeljal z zelenjem ovenčan voz in na njem so peli in vriskali fantje in možje, ki so morali iti.

Andrejček je zaukal in se zavihtel mednje.

Voz je drdral med hišami, za njim drugi, tretji. Ko je zavil iz vasi na cesto in je ropot in petje in

vriskanje onemelo v daljavi, je bilo med hišami tako tiho, da so se vsa vrata zaprla pred tem črnim nemim molkom, ki je padel tisto uro izpod neba.

Solnce je sijalo na zapuščeno vas in na belo cesto, ki je peljala Bog vedi kam.

* * *

Zvečer se je Andrejček v mestu poslovil od tovarišev in šel v vojašnico. Tam je bil vik in krik, vse polno tujih ljudi je ležalo po slamnjačah v sobah in na hodnikih, govorilo, pelo, vriskalo. Kantina je bila vso noč odprta, za dolgimi mizami po hodnikih so sedeli naredniki, pisali, kleli, pili in kadili. Iz neznanih, dotlej vedno zaklenjenih prostorov so metali vojaki obleke, čevlje, pasove, čepice, tornistre, cinaste skodele, konzerve. Vse novo, vse dišeče po svežem usnju, naftalini in ostrem kovinskem vonju.

Po hodnikih so vlekli zaboje, jih odpirali in spravljali k stenam v dolge vrste. Municija. Drugod so šteli puške in bajonete, zapisovali številke in jih postavljali v dolge vrste.

Andrejček je taval po dolgih hodnikih kakor brez uma.

Nenadoma ga je srečal na vogalu njegov gospod. — Zdaj bo konec mojega hlapčevanja! — se je zaveselil Andrejček.

»Kanalja, kod si hodil tri dni?« je zavpil stotnik.

»Pokorno javljam, gospod stotnik, da sem bil doma...« je odgovoril Andrejček.

»Izbegnili bi mi rad, ušivec!« je vpil stotnik.

»Pokorno prosim, da bi šel h kompaniji!« je moledoval Andrejček.

»Da bi prišel v zapor in se izognil Galiciji. Ne boš... Jutri zjutraj se moraš javiti pri meni na stanovanju. Razumel? V Galiciji se pomeniva na tančnejše. Ti ostaneš moj sluga, dokler se bo ljubilo meni ne tebi. Marš!«

Andrejček je brez glasu pozdravil in omahnil v sobano, kjer je imel svoje ležišče. Na njegovih slamnjači je ležal tuj človek, a Andrejček se ni brigal zanj. Padel je poleg njega na posteljo in tisto minuto zaspal.

VII.

Po ulicah je marširal bataljon za bataljonom — ves regiment. Zadnja pot — na postajo in potem bogve kam v Galicijo. Godba, zastave, cvetje na čepicah in puškah. Od visokih palač je odmevala gromka koračnica. V popoldanskem solncu se je svetila oprema, konji so ponosno metali glave kvišku in nazaj, častniki so se ozirali po oknih in balkonih, odkoder je mahalo nešteto belih rok v zadnji pozdrav.

Moštvo je korakalo nemo pod težo nabasanih tornistrov, v vroči novi obleki in težkih okovanih čevljih. Zdajpazdaj je kdo zaukal — mlad, neumen fant — starejši rezervisti pa so šli trdo, mrko v širokih vrstah, z desnico na svežem trdem jermenu nizko ob kopitu puške, levica pa je izgubljena iskala nekaj ob levi strani, kakor bi hotela prijeti za roko najmanjšega otročiča, pobožati po laseh največjega . . .

Andrej je korakal za tisto vrsto, ki so bili v njej Krapežev Tone, Urhov Jože in Grudnov France. Zraven njih je stopal Aleš Koritnik, dolg, suh človek gosposkega lica. Bil je tudi doma z Golega brda, a že leta in leta po svetu, da so bili nanj že pozabili. Nekje na Koroškem je rezljal bogce in svetnike, poziv na vojsko ga je zopet vrgel med domače ljudi, ki se jim je pridružil, ne da bi sam vedel zakaj.

»Tako gremo sedaj. Ali se vrnemo, vedi Bog...« je izpregovoril Gruden.

»Ne tuhtaj, sivček! Vriskaj?« je vpil Urh med grmenjem velikega bobna in jasnimi glasovi tromb. Ves mlad in svoboden je zavriskal in vihtel čepico v zrak.

»Vraga boš vriskal. Pojutrišnjem boš morda imel že luknjo med očmi in ne boš nobene več rekel...« se je jezil Andrejček.

»Kje je še Galicija! Kje so Rusi in njih krogle!« je modroval rezbar Koritnik.

»Ljubi moj Koritnik, še prezgodaj pridemo tja. Sicer vam povem, da je ni patrone v mojem tor-nistru, ki bi stala kakega človeka življenje...« je izpregovoril Andrejček in se oziral po svojem gos-podu, ki je jahal ob kompaniji.

»Ne laži in ne zarekuj se, Andrejček! — Ali ti ali jaz! — tako si bom mislil, ko začnemo pokati na Ruse. Oni znajo. Z Japonci so se tolkli in ne bo se lahko z njimi metati!« je ugovarjal Krapežev Tone.

»Jaz ne bom nikomur niti lasu skrivil. Naši bratje so!« se je postavil Andrejček.

»To je Koritnikova modrost, ki malike rezlja in se ne zna tepsti!« je posegel med pogovor Urh.

»Ali je treba vojske? Ne gremo, bi rekli vsi in šli domov...« je Andrejček prodajal svojo mo-drost, ki jo je v resnici imel od Koritnika.

»Molči, če ti je glava ljuba. Ali misliš, da so krog tebe sami fantje z Golega brda?« se je raz-jezil Koritnik.

»Kaj? Tudi mi ne bomo delali sramote. Pokali bomo in se bili do zadnjega. Tudi naši bajoneti so brušeni. Živijo!« je vpil Krapež.

»Ta vojska bo moja smrt...« je vzdihnil Gruden.

Vsi so umolknili. — — —

Na postaji so stale dolge vrste voz, stroji so se prepeljavali po tračnicah, para je šumela iz njih, vse se je trlo ljudi. Gospe so delile med vojaštvo cigarete, električni zvonci so brneli, velik šum in hrum je kipel pod razpaljeno poletno nebo.

Andrejček se je moral ločiti od tovarišev. Držal je stotnikovega konja in čakal, da pride na vrsto, da ga spravi v voz. Ob strani je stal njegov gospod in se pogovarjal malomarno z gospo, ki je bila oblečena v črno in je imela z gostim pajčolanom zastrto lice.

— Bog vedi, ali je žalostna? — si je mislil Andrejček in miril konja. Žival je strigla nemirno z ušesi in na vsak rezget čudno hrzala.

— Še konji vedo, da gredo na vojsko! — je nadaljeval Andrejček svoje premišljevanje.

»Otroci — sirote — Rusi — kroglja — smrt — pazi se!« —

Andrejčku so bile v presledkih te besede na uho iz pogovora med gospodom in gospo.

— Vendar se boji zanj! — je mislil Andrejček. — Vse mu je odpustila... Kako lepo je, če se more človek tako posloviti od svojcev. Gospodom je laže. Nje so smeli domači spremiti do sem. Nam pa to ni dovoljeno...

Nekje je zapel rog znamenje za odhod.

Andrejčkov gospod in gospa sta se poslavljala. Stotnik je stopil k vozu in vprašal: »Ali je Fric dobro oskrbljen, Glej, da se ti ne odtrga s povodca! Med vožnjo ima svoje muhe... Z glavo mi plačaš zanj...«

»Pokorno javljam, vse v redu, gospod stotnik.«

»Tako, zdaj se ples začne!« se je stotnik rezko zasmel in se obrnil h gospe.

»Oton, ravnaj lepo z Andrejčkom!« je zaprosila gospa.

»Bah, to je moja skrb...« je odgovoril stotnik.

»Pazite na gospoda, zaradi mene in otrok! Pišite nam, kako mu bo! Varujte ga, branite ga, ne izpustite ga niti za hip izpred oči! Zbogom Andrejček.«

Segla mu je v roko in Andrejček je začutil, da mu je stisnila svetinjico v dlan.

»Moj mož se ne boji ne pekla ne neba. Smrt pride, kadar pride, pravi on. Vi mislite gotovo drugače. Mislite na to, če pride kaj hudega!« je skoraj šepetala.

»Mislil bom...« je odgovoril Andrejček.

»Olga, ali se boš od hlapca tako dolgo in sentimentalno poslavljala?«

Odšla sta.

Andrejček ni vedel, kaj je sentimentalno, vendar je razumel gospejino slovo.

— Boji se zanj, ubožica, in vendar ni vreden ene same lepe besede... — je modroval Andrejček in ogledoval zlato svetinjico, ki mu jo je bila dala gospa.

— Njemu je bila namenjena, pa je ni hotel... Tako bi jaz vse to razumel... Zverina je ta moj gospod...

Vlak se je začel polagoma premikati, vozovi so bobneli čez tračnice, dva stroja sta bruhala paro

in dim v zrak. Odmaknila se je postaja, hiše predmestja so brzele mimo, nagleje in nagleje so se vrstili brzozavni drogi, fantje so peli nekje v vozovih prvo pesem na poti v Galicijo.

* * *

Nad gališkim mestecem je sijala polna luna. Na štirivoglatem dvorišču so bile zložene puške v piramide, ob njih telečnjaki, vse lepo v vrsti kakor ob vajah. Vse to je stalo v mesečini; v nizkem poslopju v temi pa so ležali na ilovnatih tleh ljudje in čakali, čakali.

»Nocoj pojdemo naprej...«

Izmučeni, zbiti od vaj, ki so jih imeli ves božji dan, so čakali možje na alarm, da vstanejo naravnost proti sovražniku. Doslej ga še niso videli. Le zjutraj, ko je stal bataljon razvrščen v čete na dvorišču, je zabrnelo visoko v zraku: nad mestecem je plul ruski letalec.

Čuden občutek je prevzel vso množico, ki je strmela v drobno točko nad sabo, ki jo je oko komaj doseglo v neskončni modrini neba.

— Tam gori je človek — sovražnik. Gleda nas, šteje vlake, ki brze brezštevilni po železnih tirih, opazuje kolone, ki korakajo po cestah, meri dolgost trenskih kolon, ki lezejo za četami, motri topništvo in išče njegove postojanke.

Na zelenem hribu ob mestecu je počil nena doma strel iz topa — prvi, ki so ga ljudje čuli pred sovražnikom.

Vse se je zganilo.

Visoko v zraku se je razletel šrapnel, komaj ped daleč od letalca, kakor se je zdelo očesu.

Počilo je drugič, tretjič, četrtič, bele meglice so se iz niča razletavale krog žive točke, ki je brnela v solncu.

»Naši ga bodo zbili na tla!« je šlo od ust do ust in neko veselo čuvstvo je zaplalo med vrstami. Obrazi so se razjasnili, vsi so pozabili, da so še hip prej kleli, da morajo sovražniku pred nosom mučiti svoje ude s telovadbo kakor v rekrutskih časih v vojašnici, da morajo salutirati, vaditi s puško in se ves božji dan biti z namišljenim sovražnikom, ko je pravi tam za ravnino in se bliža potuhnjeno in oprezno, da jih zgrabi, kadar bi najmanj pričakovali.

Zdaj je bilo vse pozabljeno, prvi boj v višavi v zlatem jutranjem solncu je vse zamamil. Vsakdo si je želel, da bi strel zadel letalo kakor lovčevo zrnje ptiča in bi se nenadoma zavrtelo in začelo padati z razbitimi perutnicami k tlom.

A njih želje se niso izpolnile. Letalec je zdajci v ostrem kotu izpremenil svojo smer, pustil za sabo meglo šrapnelov in odbrzel v ravni črti v nedogled.

Streli so umolknili, oči so se povesile, začula so se povelja in vrsta za vrsto je odkorakala; ostalo je le solnčno prazno dvorišče in straža — star rezervist, ki je počasi stopal ob zidovju. V kotu sta dva mršava psa grebla iz kupa smeti kosti in jih glodala s škrtajočimi zobmi.

Tisto popoldne se je med četami nenadoma raznesla novica, da ponoči odkorakajo v boj.

In zdaj so čakali znamenja za odhod.

Ob oknu v kotu so ležali na tleh Koritnik, Urh, Krapež in Gruden.

»Bodimo si blizu, fantjel!« je govoril Krapežev Tone. »Na maršu, podnevi in ponoči; v boju, ko bodo pokale puške in v metežu, ko se bomo z bajoneti klali z Rusi!«

»Ti si bedast človek!« je zehal Koritnik. »Kaj je posameznik v tej množici? Kaj so trije, štirje, kompanija, bataljon? Množica naredi vse — to je skrivnost vojskovanja.«

»Ni res,« mu je ugovarjal Tone. »Mož proti možu — to je zadnji konec. Če nimaš prijatelja ob sebi si izgubljen. Primeta te dva, trije, štirje in padeš... Skupaj bodimo, pravim jaz!«

»Da, skupaj bodimo! Ko bom padel, me zagrebite in pišite domov, da bodo vedeli žena in otroci, kaj je z menoj!« je vdano dejal Gruden.

»Nikar ne govori tako!« ga je tolažil Krapež. »Vsi jo bomo unesli, kar nas je z Golega brda doma!«

»Bomo videli...« je menil malomarno Koritnik, vstal in se naslonil k oknu, kjer so bile vse šipe razbite.

Nekje v bližini, morda v prvi ulici za zidom krog dvorišča, so pele gosli cigansko pesem in je udarjala tamburina.

»Daleč smo še od sovražnika. Muzika igra in ljudje se vesele!«

»Častniki so tam, babe, vino, karte...«

»Mi se pa valjamo po tleh in čakamo kakor obsojenci na zadnjo uro!«

»Andrejček je pravil, kako je... Višji se boje Rusa bolj nego mi. Zato noré, pijejo in igrajo na smrt...«

»Blagor mu, Andrejčku, vsaj nekaj vidi in sliši, ko lazi za svojim gospodom. Če bi njega ne bilo,

bi mi ničesar ne vedeli. Tako nam je on povedal, da nocoj pojdemo in da je sovražnik samo za en dan marša od nas!«

Andrejček je tačas v resnici izprevajal konja svojega gospoda pred nizko kavarno, kjer so častniki čakali na odhod, poslušali godbo in pili odhodnico.

Dolg čas je bilo Andrejčku in vesela muzika mu ni mogla razvedriti srca.

— Zajahal bi konja in pobegnil iz mesta v noč. Kar po cesti bi ga podil naravnost k Rusom. Ko bi jih zagledal, bi skočil na tla, pomahal z robcem in vojske bi bilo zame konec . . . —

Daleč, daleč za ravanjo je zamolklo grmelo.

— Nič bi ne bilo tako. Tam je že topništvo. Tam so patrolje, tam bi me ujeli in obesili na prvo drevo. Treba je iskati, gledati, oprezovati, potem se vse naredi, kakor pravi Koritnik, ki ni neumen človek . . . —

Konec ulice so zapeketala kopita, izza vogala se je vila za njimi počasi vrsta voz.

»Halo, infanterist, kje je štacijska komanda?« je vprašal mož na konju.

»Prva ulica na levo roko!« je odgovoril Andrejček.

Mimo je privozil oddelek sanitetnih voz na visokih škripajočih kolesih, v njih so sedele mračne postave, neme, brezgibne. Zadaž nekje je nekdo klel nad konji.

»Kaj vozite?« je vprašal Andrejček.

»Ranjence . . .«

Andrejček je posluhnil. Še je igrala godba za zastrtimi okni v kavarni, a vendar je čul, da v zadnjih vozovih ljudje ječe, nekdo je vpil in klel in

molil v bolečinah z nečloveškim glasom. V drugem vozu se je čulo grgranje človeka v zadnjem smrtnem boju.

»Kje so Rusi?« je vprašal Andrejček voznika pri zadnjem vozu.

»Jutri jih boš videl,« je odgovoril nevoljen glas.

Kolona je izginila za vogalom, šum in ropot koles, stok ranjencev, molitev in kletev — vse je utihnilo v noč in mesec je pokojno svetil na široko prašno cesto.

Godba v kavarni je vnovič zaigrala z divjo strastjo, loki so rezali po strunah, v besni vrtinec vriskajočih melodij se je vrgel ženski glas s prodirajočimi vriski: »Haj, haj, haj...«

In pesem, ki je Andrejček ni razumel, je razvnela vse, ki so bili v kavarni, da so začeli za ženskim glasom vpiti: »Haj, haj, haj...«

Andrejček je stopil k oknu in med zagrinjali pogledal proti kavarni. Konj mu je položil glavo na rame in tako sta človek in žival zastrmela v isto življenje, ki je vriskalo tako divje in strastno v noč, ki je rahlo vztrepetavalo od daljnega groma.

Andrejček je gledal naravnost na mesto, kjer je bil njegov gospod. Sedel je ob mizici na daleč nazaj pomaknjenem stolu, na kolenu držal dekletko v kratkem, rdečem krilu, jo objemal z levico krog pasu, z desnico pa dvigal čašo v taktu pesmi in vriskov.

Andrejček se je odmaknil od okna in tapljal konja po vratu.

Zdaj je spoznal, kaj je bilo med gospodom in njegovo gospo.

»Ali je strah pred smrtjo tako velik, da ti ljudje tako nore, ali pa jim je v krvi...« je mrmral sam s seboj.

Nenadoma je v kavarni nastalo vpitje in trušč, stoli so se prevračali, vrata so se sunkoma odprla in Andrejčkov gospod je stopil na cesto.

»Baba je špijonka!... Košuta, po patroljo!« je zavpil nad Andrejčkom.

Vrata so bila polna častnikov.

»Lindner, ti si vrag!« so mu klicali od vseh strani. Nekdo je trgjal črnemu človeku gosli iz rok, visok poročnik je tiščal deklé, ki je prej sedelo stotniku na kolenih, za obe roki k stolici. Deklé je brezupno stresalo glavo s črnimi kodri in jokalo v vročični blaznosti.

Andrejček ni vedel, kaj bi.

»Po patroljo, tepec!« je vpil Lindner.

Andrejčku se je zbrala slina v ustih, da bi pljunil, a je samo zaničljivo dejal: »Saj ste jo imeli pravkar na kolenih!«

Ta hip je stotnik potegnil samokres.

»Vojska je, razumeš, ti pes? Takoj boš imel kroglo v glavi!«

Visok, pšeničnolas nadporočnik je tisti hip zgrabil stotnika za roko in jo z nečloveško močjo potegnil k tlom. Z mirnim glasom je velel Andrejčku, naj stori, kakor mu gospod ukazuje.

Andrejček je vrgel vajeti preko sedla in odšel.

Čul je še za sabo, da vpije njegov gospod: »Babo sem, da ji izpihnem s svincem njene vražje oči! Slugo dam obesiti jutri na drevo, jaz, baron Lindner!«

Strel je nenadoma počil in šipe so se sesule na tla...

Andrej Košuta je hitel in ni šel nikamor drugam kakor naravnost k svojim tovarišem z Golega brda h kompaniji, ki je bdela in čakala trudna povelja za odhod.

»Kaj ti je, Andrejček, da si tako zamišljen?« so ga vpraševali, ko je stopil k njim.

»Nič... Jutri se vidimo z Rusi. Vrag bo vzel vse skupaj...«

Potem se je zmisлил, da ima za vratom dve svečtinjici, in je potipal, ali ju ni izgubil. Sedel je na tla in tovariši niso mogli doumeti, zakaj vprašuje, kje je njegova puška in patrone.

Le Koritniku je zašepetal: »Če koga v tej vojski ubijem, bo to on...«

»Kdo?« je vprašal Koritnik.

»On... Žival... Volk, zverina... Stotnik!«

Koritniku so se zasvetile oči, stisnil je Andrejčka za roko, da ga je zbolela, in mu pošepetal: »Premočan si, fant, in preslab, da bi to storil... Molči, take besede so vrv za vrat...«

Nenadoma je vse oživel in se zgnetlo iz zaduhlega prostora na dvorišče, piramide pušk so se v hipu razklenile.

Odhod.

Brez roga in brez bobna je odhajala vrsta za vrsto ven na cesto, ki je peljala v nepregledno ravan za mestecem. Nekje daleč je grmelo — tam je bil boj.

Andrejček je stopal s svojo vrsto brez vsake misli. Hodil je in hodil, morda uro, morda dve, dan se je začel svitati, nad nizkim drevjem ob obzorju so letele vrane. Tedaj je privihral mimo stotnik Lindner in spoznal svoje ljudi.

»Košuta!« je viknil.

»Tukaj!«

»Jutri k raportul!«

V Andrejčku je vse zavriskalo: »Jutri, jutri! Ko gremo tja, kjer se opravi pot iz življenja v večnost brez raportov, ko gremo ljudje proti ljudem, ko imam pripravljeno za človeka samo eno kroglo, a bom z vsemi drugimi streljal samo v zrak — in naj mislim na raport, Glavo bom stisnil v travo in bom gluh za vse. Morda pa pojdem in zamahnem z robcem...«

Nad gozdom so letale granate kakor grozni zmaji, prežeči pod oblaki in tuleči v noč vau-vau-vau... Zaganjale so se v debla, da so se drevesa lomila kakor v predpotopnem viharju, ko se je zemlja rušila v vodé in so močvirja požirala gore, da je blatna, kadeča se voda v širokih pljuskih šumela do oblakov, razpaljenih v plamenih bliskov, raztrganih od bobnečih strel. Zaganjale so se v mokra mahovita tla, orale zemljo, da je škropila drevesom do najvišjih vej, in končavale svojo pot v širokih lijakih v tleh.

Le redkokatera granata se je razpočila na svojem cilju. Tedaj se je zabliskalo, v silnem gromu se je stresel gozd, veje so pokale, iz smrdečega dima so brenčali železni drobci na vse strani.

Nizko nad vrhovi dreves so se v ostrih pokih razletavali šrapneli, da je svinec in železo padalo in bilo po ubogem drevju kakor toča.

Nekje pred gozdom — komaj je moglo uho to razločiti v grmenju in šumenju — so ragljale strojnice; včasih je švignila mimo drobna kroglica iz puške.

Že dve uri je divjal ta pekel. Nekako ob treh ponoči se je začelo, a jutra ni hotelo biti.

Ob potočku po dolinici, ki se je vila med obraščenim hribovjem, je ležala v grmovju kompanija, ki ji je poveljeval Andrejčkov gospod. Kje je bil regiment, kje bližnja kompanija, kje prijatelj, kje sovražnik, vedi Bog. V dolgi vrsti so ležali možje na trebih v rosni travi, tiščali puško k sebi in strmeli v temo.

Pozabljeni so bili marši zadnjih dni, niso več čutili ranjenih, pekočih nog v težkih čevljih, niso čutili lakote, niso čutili odrevenelih udov in členkov na rokah, le nekje v tilniku je tiščalo nekaj kakor kamen in se še zavedalo: človek živi.

Nekako v sredi te neme vrste živih bitij, ki niso vedela druga za drugo, ki so bila kakor odrezana od stvarstva božjega, je ležal Aleš Koritnik. Na njegovi desni je bil Gruden, na levi Urh. Kje je bil Krapež, ni vedel nihče, zakaj tisti večer je moral s patroljo naprej. O Andrejčku pa so vsi vedeli, da je zadaj nekje na varnem, na toplem, in so ga vsi zavidali za njegovo srečo.

»Ali še živita?« je vprašal Koritnik in se v temi preobrnil na hrbet.

»Bog nam pomaga, Aleš, še sem živ. A kako dolgo še? O, moji otroci, moja žena!« je vzdihoval Gruden.

»Še se me glava drži!« se je oglasil na drugi strani Urh. »Da bi človek vsaj kaj videl. A sama noč, tema, gozd. Da bi vsaj vedel, odkod se ta vražji ogenj jemlje!«

»Lepo je to divjanje, ta vihar v noči. Grozno in lepo! Le poglejta, ko zagore v stoterih barvah oblaki ob vsakem strelu, da oči slepi! Ko bi mogel to naslikati, v živi besedi povedati, zapisati tako, da bi mi nikoli ne izginilo iz spomina!«

»Vraga je lepo!« je robantil Urh: »Ti, Aleš, si in ostaneš norec!«

»Zato pa božce rezljam in vidim vse z drugimi očmi kakor vsakdanji ljudje.«

»Molita, fanta! Iz tega ne pridemo več živi v svet!« se je oglasil Gruden.

»Čakaj, da pride dan! Tedaj pojdemo naprej. Že dva dni se klatimo tu okrog in sovražnika še nismo videli. Radoveden sem, kakšni so Rusi.«

»Takšni kakor ti ali jaz. Ljudje so!« mu je odgovoril Aleš.

»Kaj — ljudje! Hudiči so, da gredo s takim ognjem naprej. Človek bi se zgrizel od jeze. Ali je to vojska? Sovražnik gre nad te z granatami, s šrapneli in z vsem vragom, da je prej po tebi, kakor si mu utegnil pogledati iz oči v oči. In naši! Kakšni generali so to? Nikjer topov... Komaj bevske kje kak možnarček in že ga ni več. Samo nas so vrgli sovražniku v gobec. Samo infanterija, uboga, lačna in trudna infanterija. Tako nas gonijo kakor pse vse križem. In sem mislil, norec, da se bomo bili mož proti možu, top proti topu!«

Urh je v svoji jezi zaklel, a nenadoma je posluhnil.

»Ta gre nad nas!« je še viknil in se stisnil k tlom.

Visoko pod oblaki je zatulila tisti hip granata vse drugače kakor one, ki padajo v gozd. Niže in niže, bliže in bliže, v položnem loku je treščila v potok in se razletela, da je voda poškropila Aleša in vse tovariše v bližini.

Tedaj se je vrsta zganila, oživila in z nagonsko silo brez povelja planila kvišku, se obrnila in v divjem begu zdrvela po obronku navzgor. Možje

so butali ob debla, se spotikali in padali nad koreninami; robidovje se jim je zapletalo krog nog, a divjali so dalje z nevzdržno silo. Svet se je polagoma dvigal, debla so se redčila, na vrhu raztegnjenega hrbta redko porastlega hribovja se je svet odprl v jutranjem mraku.

Oddahnili so se.

»Kje so častniki?« so se vpraševali, ko so se ustavili.

»Tiho!« je sikal mladi kadet — edini, ki je bil pri kompaniji.

»Bodo že prišli!« je godrnjal Bajec, ki je bil pred odhodom na fronto povišan za narednika, in z očmi štel ljudi. Polovica jih je manjkala po njegovem računu. »Vrag nas bo vzel...« je mrmral in žvečil tobak v ustih.

Streljanje je ponehavalo, za rdečimi oblaki je gorela prva zarja.

* * *

Tisto jutro je stal Andrejček na ravnini ob umazani gališki bajti in varoval konja svojega gospoda. Notri v hiši se je vrtel kamen v žmrlji; stara ženska jo je gnala, da skuha močnik, za dvoje otrok sirot.

Stotnik baron Lindner je bil šel v jutranjem mraku iskat svojo četo. Prejšnji večer je bil pustil Andrejčka s konjem na tem mestu. Kaj bi mu konj v gozdu? O polnoči je prišel nazaj in zlezal v nekak žakelj, ki ga je Andrejček klel ob maršu, ker ga je moral nositi na svojih plečih. Niti ogenj topov, ki so v jutranjih urah obstreljevali gozdovje,

kjer je bil regiment z njegovo kompanijo, ga ni pregнал iz tega žaklja.

Sele zjutraj, ko je streljanje nehalo, se je odpravil s cigareto v ustih, kakor da gre na vežbališče, iskat svoje ljudi.

Zdaj je bilo tiho, le na desni nekje je še v presledkih grmelo.

Andrejček je zehal, ker je vso noč bedel.

— Bogve, ali so moji prijatelji še živi: zagonetni Koritnik, razposajeni Urh, nesrečni Gruden, korenjaški Tone? — se je vpraševal v mislih. Skraj sram ga je bilo, da čepi za njimi na yarnem in pase dolgčas.,

Naslonil se je na plot ob kolovozu in se domislil, da bi moral pisati materi, Francki, Marički. Niti vrstice jim še ni poslal, odkar je šel zdoma, in zdaj bi bil čas za to.

In je napisal prvo dopisnico materi: »Ljuba mati! Naznanjam Vam, da sem prišel zdrav in vesel v Galicijo. Tu je lepo. Gospodovega konja varujem. Hudega mi ni. Vsi moji prijatelji so živi in zdravi in vas vse pozdravljajo, Krapež, Urh, Gruden in kar nas je z Golega brda. Pozdravlja Vas Vaš sin Andrej.«

Začel je pisati drugo dopisnico, a preko prvih besed: »Draga Marička!« ni prišel.

»Kaj bi ji pisal, ko sva skoraj skregana?« se je vpraševal.

Zamislil se je in gledal po pustem kolovozu, ki je peljal proti gozdu. Nenadoma se je med drevmem nekaj zganilo; majhen trop ljudi je prihajal bliže. Na streljaj je Andrejček spoznal prvega moža: bil je Krapežev Tone. Za njim je stopalo šest ujetnikov, za njimi še dva vojaka.

»Kje si pa te dobil, Tone,« se je Andrejček že od daleč smejal Krapežu izza plota.

»Prve tri sem ujel jaz!« se je pohvalil Tone in se ustavil. »Ali imaš za cigareto tobaka?«

Andrejček mu je prižgal cigareto, mu jih stisnil še par v pest in ga silil, naj pripoveduje.

»Nocoj sem bil z dvema možema na patrolji. Noč, tema, gozd — vsak hip lahko zadeneš z nosom ob Rusa. Po polnoči so začele sekati granate gozd, da so hrasti in bukve padali na levo in desno. Sodni dan. Iščemo zavetja in tedaj zaslišimo v grmovju javkanje in mile molitve. Splazimo se tja in dobimo tam tri bratce, ki so se nam takoj podali, ko smo jim pokazali bajonete. Medaljo dobim, Andrejčekk, in povišanje. Zdaj jih peljemo na višjo komando.«

»Mnogo Rusov mora biti za temi hribi!« je mrdroval Andrejček.

»Kakor listja in trave. Huda bo. Ne bo dolgo, ko pride njihova infanterija, potem bo boj. Zato grem prav rad s temi le bolj na varno,« je šepnil Andrejčku na uho in se odpravil dalje.

Niso še izginili za drugim gričem, ko so na levi začele pokati puške.

»To so naši — zdaj so zagledali Ruse!« si je dejal Andrejček.

A kmalu je spoznal, da se moti.

— Ciiiiuuu — je zažvižgalo v zraku in škrcnilo v slamnato streho.

Za to kroglo je priletela druga, tretja in Andrejček je menil, da bi kazalo stopiti na drugo stran bajte, kjer je jokala starka in molila z otrokoma pred sveto podobo, pred katero je bila prižgana luč.

Ko je Andrejček nategnil povodce, da konja odpelje na drugo stran je zopet zažvižgalo; konj se je vzel na zadnje noge, da je Andrejčka — kakor je bil velik — potegnil kvišku, obstal za hip in se nato zgrudil na tla. Z njim je padel tudi Andrejček.

Prvi hip ni vedel, kaj je živali, a ko se je izvlekel izpod nje in odvil povodec izmed prstov je videl, da ima roko krvavo. Konj je bil smrtno zadel v vrat. Z nogami je bil divje krog sebe, da se je moral Andrejček splaziti od njega, da bi ga ne zadel s kopiti; iz nozdrvi in iz gobca mu je silila krvava pena, hropel je, kakor da je padel sredi najhujšega dira, iz oči, ki so se svetile v onemogli belini, je zijala bolečina trpečega živega bitja, vijočega se v smrtnih mukah.

Andrejčka je ta zadnji boj zveste živali tako prevzel, da je pozabil na vse krog sebe. Ni slišal več krogel, ki so rile v ilovnate stene koče, ob kateri je ležal, ni več čul starkinega javkanja in molitve otrok, le tiste oči je gledal, ki so ga prosile usmiljenja.

Konj je drgetal v zadnjih sunkih, ko je Andrejček zaslišal, da ga nekdo kliče po imenu. Spoznal je glas svojega gospoda in pogledal skozi špranjo v plotu po kolovozu. Po jarku ob njem, skritem pred krogami, se je plazila vrsta ljudi sem od gozda; prvi je bil njegov stotnik.

»Tukaj!« se je odzval Andrejček.

»Spravi moje stvari in potem za nami v šumo na desno. Fric mora v galopu čez njivo v dolino! Dobro jahaj — za glavo ti gre, Košuta!«

V dolgih skokih od nižine do nižine se je spustila četa ljudi proti gozdu. Za njo druga, tretja,

četrti. Prej mrtvi jarki in dolinice so oživele, tu intam se je kaka četa ustavila, puške so pokale, strojnice ropotale, kratek boj, nekje so zahruli iz gošče kozaki kakor iz tal vzrastli, na hribu se je pojavila baterija, dim se je dvignil v zrak, na daljšno cesto so padale granate in šrapneli.

»Rusi! ... Nazaj, nazaj!«

Tako se je začel veliki beg.

Z nevzdržno silo so se ljudje skušali odtrgati od sovražnika. Po močvirjih in blatnih cestah, po gozdovih in nepreglednih ravninah, po hribovju in dolinah, skozi zapuščene gališke vasi, mimo samotnih dvorov se je umikal val izmučene, razkropljene, v prvem navalu tepene vojske.

* * *

Na tem begu, ki je trajal Bog vedi kako dolgo, so se ljudje začudili, ko so počivali na kratkem odmoru v majhni vasi ob vznožju gora in zagledali trenske vozove, ki so prihajali naloženi s sveže pečenim kruhom.

»Štirinajst dni nisem jedel. In zdaj — kruh!« se je vzdramil Andrejček.

»Kaj štirinajst dni — cel mesec živim samo od tega, kar nakradem na njivah in surovo pojem!« mu je odgovoril Urh.

Kompanija je bila razbita, vse polno tujih ljudi je bilo v njej, a četvorica z Golega brda z Andrejčkom je bila ostala.

Tudi stotnik baron Lindner je ostal. Na dolgih marših, ko so ljudje omahovali od utrujenosti, v temnih nočeh, ko se je kompanija opotekala na begu po razritih poteh, v boju, ko so sestradani

možje mehanično sledili poveljem — povsod je zvenel njegov glas, žvižgajoč kot bič: »Kanalje, zdaj vidite, kaj je Galicija!«

Kakor ris je oprezoval za ljudmi, v boju s pištolo v roki, na maršu z bičem.

Tepel jih je.

Aleš Koritnik, ki je nosil preko obraza sled njegovega biča, je bil od dne do dne temnejši in je imel skrivne načrte. Včasih, ko je s puško v roki ležal in streljal brez cilja, je iskal z dolgimi, zagonetnimi pogledi svojega poveljnika. Vselej zaman — zdaj je bil predaleč, zdaj je bil preblizu.

Andrejček je vedel za Aleševe misli in mu za voljo stotnikove gospe premnogokrat rekel: »Aleš, vrzi tisto kroglo stran. Potrpi, kmalu bo boljše!«

Gruden — sivček so ga zvali — se je v teh hudih dneh postaral, obraz so mu porastle sive koccine, hrbet se mu je sklonil, kašljal je in trpel kakor nema žival.

»Javi se, da si bolan!« so mu svetovali tovariši.

»Božja volja je, da trpimo, fantjel!«

To je bila njegova tolažba.

Zdaj so stali ob potu in gledali vsi lačni na vozove s kruhom.

»Ko bi vzeli vsak svojo štruco?« je vsem iz srca izpregovoril Urh.

Toda voz za vozom je prihajal in odhajal, na vsakem je sedel sit, zadovoljen Madjar in gledal z zaničevanjem gladne ljudi.

»Nič ne bo za nas...« je dejal nekdo z užaljenim glasom, ko je privozil mimo zadnji voz.

Tedaj se je zgodilo. Stranica je odskočila in štruče so se kotalile v blato. Ljudje so planili k vozu in začeli pobirati.

Madjar na vozu je začel vpiti, a nihče se ni zmenil zanj.

Tedaj se je prikazal stotnik Lindner.

Izkazalo se je, da je bilo ukradenih deset štruc. Kako je Madjar na vozu to izračunal, vedi Bog, a deset štruc je manjkalo.

Stotnik je ukazal kompaniji nastopiti in šel od moža do moža:

»Ali si ti ukradel?«

Vsakdo je rekel, da ne.

Prišla je vrsta na Grudna.

»In ti?«

»Tudi jaz ne...!«

»Kaj, kanalja? Tebe sem videl, da si jedel kruh — torej si ga tudi ukradel.«

»Lačen sem, vsi smo lačni...«

»Ali misliš, da sem jaz sit, pokveka stara?«

»Nikoli nisem kradel...«

»Ali veš, da je za tatvino pri nas zapisana smrt?«

Skozi vrsto je spreletelo nekaj upornega. Obrazi so posiveli, oči se izbuljile, pesti stisnile.

»Lačni smo...«

Stotnik je pobesnel.

»Kaj — revolta?« je siknil.

»Gruden, dva koraka naprej!«

V roki je imel pištolo.

Gruden se je zgrudil na kolena in povzdignil roke: »Zavoljo otrok in žene vas ponižno prosim milosti, gospod stotnik!«

»Habt acht!« je vpil stotnik in Gruden se je dvignil.

Ko je počil strel in je Gruden brez glasu padel na obraz, se svet ni porušil, solnce ni zatemnelo.

Nekaj mrzlega je šlo ljudem skozi mozeg, da so stali kakor v zemljo vkopani.

Aleš Koritnik pa je vedel, da je ni več sile na svetu, ki bi mu mogla braniti izvršiti načrt.

»Pride ura!« je stisnil zobe in se na povelje okrenil s kompanijo na novo pot.

* * *

Za debelim gabrom ob robu gozda je ležal Andrej Košuta in tiščal lice h kopitu puške. Pred njim se je v poznem jesenskem solncu svetila jasa: široke senožeti, razrita pot ob položnem gričku, na drugi strani zopet gozd. Vsakih pet minut je na levi in desni, zdaj blizu, zdaj daleč počil strel iz puške.

— Da ne pozabimo, da je vojska! — je ob vsakem poku zamrmral Andrejček.

Na tem mestu, kjer je ležal, je bilo vse tiho. Daleč zadaj v gozdu je bila njegova kompanija; kopala je jarke že ves dan. Njegovega gospoda pa je vrag zmotil, da je šel oprezovat naprej. Andrejček je moral z njim in tako sta se priplazila do roba gozda. Stotnik je ležal za bližnjim grmom in čakal že dve uri na preži, Andrejčku pa je bilo dolgčas.

Navadil se je bil vojske, stradanja, prezebanja in večnega nihanja med življenjem in smrtjo. Otopel je v pasjem življenju na fronti kakor drugi, pozabil je na vse in se vdal v vse. Le če je kdaj pogledal svojemu gospodu v oči za hip, ga je streslo. Nikoli ni izgubil pozornosti zanj, vedno ga je opazoval, vedno čakal, da se med njima zgodi nekaj strašnega.

»Pazi se! Naš stotnik je norec!« ga je večkrat opominjal Koritnik. »Najbliže si mu, lepega dne ti nastavi pištolo na uho in te počí za najmanjšo malenkost!«

»Ne bo me... Še v spanju čutim njegovo bližino in njegov korak, naj bo še tako rahel, me vzbudi,« je odgovarjal Andrej.

»Grudna mu povrnem...« je vselej končal Koritnik svoj pogovor. »Jaz mu ga povrnem, vi drugi ste hlapci, slabiči, pozabljate na vse. Visite ure in ure, če vas ukaže privezati, in bi mu roko poljubili, ko vas odvežejo, in se zgrudite onemogli, omotični na zemljo. Jaz nisem tak, jaz imam vse zapisano... In najsi me stane glavo!«

»Žandarji so zadaj, ki gonijo vsakega v ogenj kakor gonjači zajce na gosposkem lovu...« je pomišljal Andrejček. »V železnih kleščah si in ni je pomoči pod božjim solcem za takega siromaka, kakor je infanterist na fronti. Izvršiti moraš, kar ti ukažejo, ali pa dobiš svinec v lobanjo. Škoda bi bilo tvoje brihtne glave, Aleš...«

Koritnik na to ni odgovarjal. A v očeh mu je Andrejček bral, da bo nekoč gotovo storil, kar obljubuje, in tistega trenutka se je bal.

— Nesreča bo za vse... — si je vedno ponavljal v temni slutnji, če je premišljeval o Aleševih naklepih.

Tudi sedaj je ugibal, kako se vse to izteče, ko ga je nenadoma vzbudil iz misli sikajoči glas njegovega gospoda: »Kanalja, ali spiš?«

Andrejček je pozorno pogledal preko jase pred seboj. Tam na obronku se je grmičje gibalo.

»Pokorno javljam, da ne spim!«

»Pazi, butec, in pripravi puško!«

Grmičje se je razdelilo, na travo je stopil mlad ruski častnik. Pozorno se je razgledal na vse strani in nato udobno sedel na parobek. Izvlekel je iz žepa beležnico in začel pisati.

»Ali vidiš?« je vprašal Lindner.

»Vidim!« je odgovoril Andrejček.

Videl je natančno, da je častnik mlad človek, okroglega, skoraj dekliškega obraza. Pisal je nemara domov, morda materi, morda dekletu, morda sestri. Včasih je sredi pisanja obstal in s svojimi sinjimi očmi pogledal predse ali pa uprl pogled zamišljeno v nebo. Tedaj je strmel nepremično nekam daleč, čudno bridkosten izraz mu je legel krog usten, kakor bi si šepetal prelepo pesem o daljni žalostni ljubezni, ki je tedaj najgloblja, ko je smrt najbližja.

Temu človeku se je videlo, da v vojski trpi, da ga je osamelost gnala od drugih in da je kakor v sanjah stopil pred cev puške. Kako bi mogel sicer navaden človek pritavati iz gozda in se vdajati svojim sanjam, ko se lahko vsak hip zvrne zadet od sovražne krogle,

»Zdaj streljaj, Košuta! Tri sto korakov, nastavek normalen! Če ga ne zadeneš, pomorem jaz tebi s pištolo!« je šepetal stotnik.

Andrejčku je zagomazelo mrzlo po telesu.

Zdaj je prišla tista strašna minuta, nepričakovana, neizbežna. Kakor bi se bilo utrgalo iz oblakov, je zašumelo nad njim: »Zdaj je prišla tvoja preizkušnja, Andrejček!«

Stisnil je zobe divje, uporno in meril, dve pedi stran od častnika, ki je bil shranil beležnico in v globokih mislih naslonil glavo v dlani.

— Bog, zakaj ne plane kvišku in ne steče v grmovje? Rešen bi bil sam in rešen bi bil jaz! — je s sunki svojega srca trepetal Andrejček.

»Kanalja, zakaj ne streljaš? Ali boš?« je sikal stotnik v svojem grmu.

»Bom, gospod stotnik, takoj... Samo na muho ga moram dobiti!« je tiho odgovarjal Andrejček in meril še štiri pedi stran od človeka, ki je bil v svojih mislih doma, morda pri materi, morda pri svoji dragi.

— Zdaj naj bi mu poslal kroglo v srce, da bi zastalo v najlepših mislih, v bolečini smrti izkrvavelo, ko je življenja najbolj žejno? Nikoli... In če me stane glavo! — si je govoril Andrejček in poškilil na svojega gospoda. Resnično: v rokah je imel pištolo in z iztegnjeno roko meril proti njemu.

»Če ne streljam, mi iztrga puško iz rok. In potem bo prepozno...« je kakor v omotici premišljeval Andrejček.

Počasi, kakor bi bil na vežbališču in bi streljal v tarčo, je pritiskal na jeziček in ko je počil strel, bi bil dal dušo zato, da tistega človeka ni zadel, kakor še nikogar ne v vojski.

Ruski častnik je tisti hip planil pokonci in izginil v gozd. Andrejček pa se je vrgel kvišku in zbežal v dolgih skokih na desno proti majhnemu jarku.

Za njim kletve, dva strela; v levo uho ga je zaščemelo.

V jarku se je Andrejček vrgel na zemljo in položil puško predse — naravnost proti svojemu gospodu.

»Prokleti pes, zdaj bo konec tvojih budalosti!« je kričal stotnik ves divji, se visoko vzravnaval v grmovju, dvignil pištolo in z risjimi očmi iskal Andrejčkovih oči.

Košuta pa se je stisnil k tlom in z oledenelimi prsti iskal jezička, da sproži.

— Ti ali jaz! —

Ali še preden je pritisnil s kazalcem, preden je stotnik zamahnil z roko za zadnji strel, ki bi bil Andrejčka morda prehitel, je nekje v gozdu jeknil pok.

Stotnik Lindner se je stresel, se počasi nagnil in padel vznak.

Andrejčku so se za hip zmedle misli. Ko se je zavedel, je tiščal med prsti zlato in medeno svečtinjico, ki ju je bil nehote poiskal na prsih. Z muko je dvignil glavo, da se razgleda, a bi jo bil najrajši položil zopet nazaj in jokal kakor otrok, tulil kakor zver in se zagrizel v zemljo od grenkega čuvstva, ki mu je gnalo srce, da je bilo v krčevitih sunkih do grla.

Skoraj se ni upal ganiti in pogledati okrog. Narahlo je potegnil z roko preko obraza, kjer ga je lice skelelo, in se začudil, ko je pogledal roko in videl, da je krvava. Šele sedaj je zapazil, da ga je stotnikova krogla ranila na levi strani pod ušesom in mu posnela v dolgi črti kožo po licu.

Brisal si je kri in mislil.

— Resnično, kakor psa si me hotel ustreliti samo zato, ker nisem onega tam zadel. Zverina si bil, gospod stotnik, zato te je doletela roka božja... Rajši tako, kakor da bi bil moral jaz streljati nate...

In je pomislil na stotnikovo gospo in na njene otroke, ki jih je kot sluga zibal in vozil na sprehod tam daleč nekje, kjer ni vojske ne smrti. Ob tem spominu si je zaželel, da bi bil stotnik le ranjen.

— Ko se zmračí, se splazim preko jase na drugo stran in zbogom Galicija!« — je zaključil svoje preišljevanje in sklenil, da ne vstane z mesta do noči.

Ali vendar mu ni dalo miru. Z nepremagljivo silo ga je nekaj vleklo tja, da vsaj vidi, ali je njegov gospod živ ali mrtev.

Vzravnal se je napol in pogledal tja, kjer je ležal Lindner. Stresel se je ob tem pogledu. Sredi čela je bila majhna ranica. Široko razprte oči so v čudni smrtni belini strmele nekaj nazaj, krog usten je še prežal skrit zverski nasmeh.

— Mrtev je! —

Andrejček je padel nazaj.

Tedaj je zašumelo listje za njim. Trudno se je ozrl in zagledal za sabo Aleša Koritnika, ki se je plazil po vseh štirih do njega in vlekkel puško za sabo.

»Ti?« je vzkliknil Andrej.

»Jaz ... Smrti sem te rešil, moj dragi, in Grudna sem maščeval!« je mračno zamrmral Koritnik, se vzravnal in sedel.

»Ali ni nikogar blizu?« je drgetal Andrej.

»Nikogar ... Mislil sem, da si tudi ti padel začet od krogle ... Opazoval sem ta boj med tabo in onim le, ki ne bo več vstal. Sam Bog in midva veva, kako se je vse zgodilo. Storil sem, kar se je vse te čase pripravljalo, in ni mi žal. Moral sem

te braniti, drugače bi bil ti šel za Grudnom in za tabo bi prišli še drugi...«

Koritnik je položil puško predse na kolena, po-
tegnil pipo iz žepa, jo natlačil in prižgal.

»Kaj sedaj?« je po dolgem molku vprašal An-
drejček.

»Na drugo stran pobegni, dragi Košuta! Naj-
boljše ti bo, ker vedo, da si bil ti sam z gospodom
tu. Naše krogle so drugačne kakor sovražne. Ti bi
se zarekel in zapletel tako, da bi ti dali vrv za
vrat...«

»In ti?«

»Zame se ne boj! Jaz imam ženo in otroke in
jih moram še videti. Ti si prost in nimaš nikogar,
zato ti bo pot lahka...«

»Mislim sem že sam na to. Ko se zmračí, poj-
dem...«

»Ni treba čakati. Jaz ti pokažem pot, ki te po-
pelje naravnost k Rusom, ne da bi te kdo naših
videl. Kratka je in skrita. Koliko jih je že šlo po
njej na drugo stran!«

Koritnik je iztrkal pipo in vstal.

»Bogve kako mi bo tam?« je dvomil Andrejček.

»Veruj mi: bolje nego tu... Če bi bil jaz kakor
ti, bi šel s teboj.«

»Tudi jaz imam mater. In Francki bi moral pi-
sati, stotnikovi gospej bi bilo treba tudi pove-
dati...«

»Ne pomišljaj, hiti, dokler je čas! Ko začno po-
kati topovi, bo prepozno. In lahko se začne ples
vsak trenutek. Zdaj je bil teden dni miru; mi se
zakopavamo — ne za prazno šalo, Andrejček!«

Koritnik je začel lesti v grmovje, Andrejček za
njim. Še enkrat je pogledal nazaj na mesto, kjer

je ležal njegov gospod, želel, da bi se bilo kaj izpremenilo, da bi zapazil gibljaj njegove roke, rahel dvig prsi, ne zavoljo njega — zavoljo gospe in njenih otrok... A stotnik Lindner je bil mrtev, njegove oči so strmele brezupno v nebo, ki je ugasnilo zanj na veke, njegove roke so ležale iztegnjene brez moči v mokrem listju.

Počasi sta si Koritnik in Košuta delala pot med grmičevjem, robidovjem in praprotjem po močvirnih tleh, ki so se udirala korak za korakom. Pot je lil obema po obrazu, ko sta se ustavila v soteski, skozi katero se je vil skrit potoček.

»Na mestu sva!« je dejal Koritnik!

»Ob tem potočku hodi in boš kmalu na cilju. Do roba gozda te še spremim — potem Bog s teboj!«

V zraku je zabrnelo tisti hip, nekje za njima se je razpočil šrapnel.

»Vraga, streljati so začeli. Hitiva, da ne bo prepozno!«

Stekla sta po vijugasti stezi ob vodi.

»Hiti, bratec, za kožo ti gre!« je vso pot izpodbujal Koritnik Andrejčka, ki je od utrujenosti zaostajal.

Nista bila prispela še iz gozda, ko je zadonel z nasprotnega brega nenaden klic: »Stoj!«

Kakor bi bilo treščilo pred njiju, sta obstala in pogledala v smer, odkoder je prišel glas.

»Žandar! V grmovje, Andrejček!« je zavpil Koritnik in skočil s steze v breg.

»Dezerterja, stojta!«

Andrejček je za trenutek ostrmel in se zagledal v svojega preganjalca, ki je bil kakor iz zemlje vzrastel na nasprotnem bregu, morda komaj pet-

deset korakov od njiju. Bil je frontni žandar in Andrejčku se je njegov obraz zdel znan.

»Kaj me gledaš? Fric Holter sem! Stoj, ali bom streljal!« je zavpil orožnik in nameril puško proti Andrejčku.

Košuta se je vrgel na tla, strel je počil in šel mimo. A gori v bregu je že sprožil tudi Koritnik, da je Holter skočil naglo za nizek greben.

»Andrejček, sedaj ni poti nazaj! Zakoplji se, izgini v zemljo, da te ne pihne kakor zajca!« je zaklical Koritnik in Košuta je čul, da si koplje jamo.

Iztegnil je roko, da bi odpel lopato s hrbta, a Holter, ki ga je moral opazovati, je zopet ustrelil.

»Čuj, Košuta!« je vpil orožnik. »Živega ali mrtvega te moram imeti. V petih minutah bo moja patrulja tu, potem zbogom fantje z Golega brda! Ne boš šel v korito, pač pa se pojdeš sušit na vislice, ker si hotel dezertirati!«

V Andrejčku je zaplala kri. V petih minutah bo morda ujet. Bogve, od katere strani pridejo, ga zvežejo in odpeljejo... In jutri bo obsojen po nagli sodbi in obešen...

»Nikoli! Živ se ne pustim ujeti. Holter, varuj glavo!« je zavpil in sprožil proti mestu, kjer je ležal orožnik.

»Aleš, to je moj smrtni sovražnik... Živa ne uideva več. Ne bo poznal usmiljenja z nama!« je zaklical Koritniku.

»Midva z njim tudi ne! Pogum, fant, tu sva dva in tam je samo eden!« je odgovoril Koritnik.

»Usojeno mi je, da danes padem...« je šepnil sam zase Andrejček in začel lesti oprezno tja gori, odkoder se je čul Koritnikov glas. Zdelo se mu je, da bi mu bilo tam laže umreti.

Vsakah pet minut je Holter streljal, zdaj proti mestu, kjer je domneval, da je skrit Andrejček, zdaj proti Koritniku.

A tudi sovražni topovski ogenj je rastel od minute do minute. Granate in šrapneli so padali gosteje in gosteje v sotesko. Izstrelki so treskali zdaj na desni, zdaj na levi od trojice, ki se je bila s puškami na življenje in smrt; vsak hip je grom zabobnel v bližini in je škropilo železje in svinec med drevje.

»V pekel sva prišla...« je zaklical Andrejček, ko se je zarila komaj korak od njega granata v mokra tla.

Tisti hip je zagrmelo še groznejše na nasprotnem bregu. Tam se je razletela granata in oblak dima je zakril mesto, kjer je ležal Holter.

Ko se je dim razgubil, je Koritnik zavriskal in planil pokoncu.

»Andrejček, za mano! Holterja ni več...« je vpil in mahal z roko.

Tisti hip pa je prilajalo odnekod, tla pod Andrejčkom so se stresla, pred očmi mu je zagorelo svetlo, kakor da se je vžgal blisk komaj korak od njega. Izpodneslo mu je noge, v kolenih ga je zapeklo, kakor bi se pogreznil v raztopljen svinec; svet se je zavrtil pred njim, padel je nenadoma v temo, kakor da se je strmoglavil v prepad brez dna.

Zadnja njegova misel je bila: — To je moja smrt... —

VIII.

Kar je v Andrejčku živelo in čutilo, tisto občutje, ki ne ugasne v najtrdnejšem spancu, je zibalo njegovo dušo v omamni nezavesti. Zibanje, zibanje, kakor da ga opreznih korakov neso skozi gozd. Vejevje šumi, kakor daljna reka žubori in se preliva nekaj med drevjem, zvezde mežikajo velike in blesteče v temi, glasovi mrmrajo, kakor da skrivnostna množica moli... Škripanje koles, hrzanje konj, spredaj sedi nekdo in poje polglasno neko pesem, vedno enako, ne žalostno ne veselo kakor uspavanko. Le na ovinkih umolkne in kliče nekaj v čudnem neznanem jeziku.

Vozovi morajo biti spredaj in zadaj v neskočni vrsti. Enkrat je nekdo Andrejčka za hip vzbudil, da je začutil trde deske pod seboj in zastokal od bolečin, ki so ga žgale pod kolena. Zaječal je, platnena stena se je pomaknila, svetiljka je kruto posvetila Andrejčku v oči, da jih je zatisnil.

»Eden je notri, drugi bo kmalu!« je izpregovoril globok glas.

Svetiljka je ugasnila, Andrejček je zopet utonil v mračno dremavico...

Zopet vožnja. Čuden zoprni vonj lega na možgane, nekaj bije in ropoče v brezčasju, Andrejček iztegne roko, da bi odgrnil platneno steno, pljuča se napenjajo, da bi ujela le dih svežega zraka. A roka omahne ob trdi steni, na stropu se ziblje motna luč; po trudnem dolgem premišljevanju se Andrejček zave, da se vozi po železnici. Sunkoma

bije kri v nogah, kakor bi ura tiktakala in se z vsakim tresljajem dotaknila neznosno bolečih žil. Andrejček tipa onemoglo po sebi, a čuti, da je ves povit kakor dete v zibeli.

»Kdaj so me povili,« se vprašuje žalostno, brezupno in si ne more najti odgovora. Za hip bi rad dvignil glavo in se ozrl okrog, a ob sami misli na to obnemore in pade zopet v spanec, ki ni ne življenje ne smrt. —

Skozi okno lije belina zasnežene pokrajine. Za šipami v belih okvirih reže dvoje temnih vršičkov smrek ostro motno sivino neba. Po prostoru, veliki podolgasti dvorani, polje prijetna toplota. Bela rjuha, topla koča, mehko vzglavje; nenadoma začuti Andrejček vse to in se prvič jasno zave, da še živi.

Okrene glavo tja, kjer sliši govorjenje, v tujem, nerazumljivem jeziku sicer, vendar človeško govorico, ženske glasove. Zagleda vrsto belih železnih postelj, tam gori na koncu je ob eni zbrana gruča ljudi: belo oblečene usmiljenke z blestečimi metuljastimi pokrivali na glavi; med njimi stoji v belem plašču mlad človek prijetnega obraza in se sklanja k bolniku na postelji.

Ko zdravnik dvigne obraz, ugleda njegove oči. Vse lice mu zasije od veselja, v skokih je pri njegovi postelji, se smeje in govori, govori v žuboreči govorici, ki je Andrejček ne razume. Čuti samo to, da se ta človek veseli, da se je vzbudil iz globokega spanca, da mu je nemara on pomagal in ga ozdravil.

»Ne razumem, gospod, kaj hočete...« se opravičuje Andrejček in gleda v zadregi krog sebe.

Iz tiho šepetajočih usmiljenk stopi ena k po-

stelji in ga vpraša po domače: »Kaj bi radi? Po-
vejte! Gospod doktor pravi, da je ves vesel in za-
dovoljen, da vam je rešil življenje. Bili ste že sko-
raj izgubljeni!«

»Kje sem?« vprašuje Andrejček in je ves vesel
domače govorice.

»V bolnišnici. S fronte so vas pripeljali težko
ranjenega pred tednom dni...« govori sestra in
imenuje tuje mesto, ki Andrejček o njem v živ-
ljenju še nikoli ni slišal.

»Vstal bi rad...«

»Ne smete se ganiti. Nogo imate v gipsu...«
pravi sestra.

»Ali ni tu nikogar, ki je bil z mano? Aleš Ko-
ritnik bi vedel vse povedati...« pravi Andrejček
trudno in dremavica se ga zopet polašča.

Za hip se sestre pomenijo.

»Zdi se mi, da je mož s tem imenom tudi tu.
Vsak dan je popraševal po vas. On že hodi, takoj
ga bom poiskala, potem vaju denemo skupaj, da
vama ne bo dolg čas...«

Sestre in zdravnik odidejo. Andrejček upre oči
v čudni onemoglosti. Koliko časa tako leži, vedi
Bog. Šele ko ga nekdo prime za roko, se zopet
vzbudi.

Nad njim se sklanja Aleš z roko na obvezi.

»Andrejček, zdaj je zate konec fronte...«

»Aleš, kako je bilo? Jaz ne vem ničesar...« se
trudno smehlja Andrejček.

»Tebe je zadelo v noge, mene v roko. Splazil
sem se nazaj, povedal, kje si in na večer so te od-
nesli. Kos šrapnelovega vžigalnika ti je tičal pod
desnim kolenom, v levem pa drugi kos. Hudo te
je zadelo...«

»In Holter?« je vprašal Andrejček, ki se je tisti hip vsega domislil.

»Pravili so mi, da so ga na mestu pokopali. Nihče ne ve, kako je bilo v tistem vražjem jarku, kjer nas je Bog vse skupaj udaril. Vidiš, na fronti postane človek zverina, zdaj mi je skoraj žal...«

Andrejčka je zazeblo pod desnim kolenom. Hodel je nogo prestaviti in tedaj ga je spreletela čudna slabost.

»Zebe me v desno, tako čudno zebe...« je pozožil.

»Saj te lahko, siromak. Še meni šiva v roki dan in noč, dasi pravi zdravnik, da bom v enem mesecu zopet zdrav za fronto.«

»Kaj so naredili z menoj?« je skoraj zaihtel Andrejček.

»Kaj ne veš še? Invalida...« je v zadregi odgovoril Koritnik.

»Povej mi vse!«

»Desno nogo so ti odrezali... Levo ti morda rešijo, da ti ostane, mi je davi pripovedovala sestra Cirila, ki edina zna slovenski v tej madjarski bolnišnici...«

»Nikoli več tedaj ne bomo plesali na Golem brdu...« je dejal na lahko Andrejček.

»Na fronti tudi ne boš iskal več poti na drugo stran...« je odvrnil Koritnik. »Jaz pa bom še moral nesti glavo na prodaj.«

»Piši moji materi domov, kako je!« ga je naprosil Andrejček.

»Kako bom pisal, če imam desnico na obvezi? Sestra Cirila ti bo pisala, tista, ki si jo poslal pome.«

Ko je Koritnik odšel, je Andrejček s težavo stegnil desnico do desnega kolena. Moral se je dvigniti, a je padel nazaj, ko se je s trepetajočimi onemoglimi prsti dotaknil debele obveze.

Obrnil je glavo proti oknu, da bi ga nihče ne videl, in iz oči so se mu potočile solze na vzglavje, v katero je bil s svojim bledim, shujšanim obličjem. Stiskal je zobe, da bi ne zakričal od bolečin, ki so nenadoma stisnile grlo, tiščal oči krčevito skupaj, da bi se ne videl skozi solze: invalida z leseno ного. On, ki mu ni bila nobena pot prestrma, nobena steza prenerodna, on, ki je bila vsa domača vas njegova, ki je z lahkim korakom ob vsaki uri ponoči hodil vriskajoč čez polja in griče po prostosti prelepe domače doline, on bo odslej s palico in leseno ного kakor starec odtrkljal svojo žalostno pot v življenje!

Mehka roka ga je pogladila po čelu. Odprl je oči in zagledal sestro Cirilo.

»Ne jokajte, Košuta!«

»Boli me v nogi...« se je zlagal in si z rokavom potegnil preko oči.

»Vem, vem... Boli vas tudi srce. A ne obupajte! Ona, ki vas je rešila smrti, vam bo pomagala prenesti tudi to...«

Sestra mu je rahlo dvignila glavo in mu obesila njegovi dve svetinjici krog vratu.

»Shranila sem vam jih, da vam jih vrnem, če se vzbudite. Ali pa bi vam jih bila obesila krog vratu, če bi bili umrli. Zaupajte v Marijo! Ali hočete, da pišem, kako je z vami, Materi, sestri, nevesti?«

»Materi bi rad sporočil, da sem še živ. O nogi pa ni treba sedaj nič pisati! Saj bom vse naznanil,

ko bom mogel vstati...« je odgovoril Andrejček in strmel truden ven v snežni dan.

* * *

Dnevi, tedni in meseci so potekali enakomerno. Od življenja, ki je vrvelo tam zunaj, je prihajal med ljudi v bolnici le daljni odsev. O vojski so govorili vsi vsako uro kakor o vsakdanjem kruhu. Boji v Karpatih, zmage in porazi, tolikoin-toliko ujetnikov, tolikointoliko topov so Rusi izgubili, to so bile besede, za katere se ni zmenil nihče več. Le tedaj so se za hip zganili, ko je kdo umrl ali pa so se postelje napolnile čez noč z novimi ranjenci, ki so redkobesedno pripovedovali svoje življenje na fronti, če je kdo silil s vprašanji vanje.

Andrejček je bil že toliko okreval, da je vstajal in se učil hoditi. Na desno nogo so mu pod kolonom pritrčili neko železje in s tem je moral hoditi po dolgih belih hodnikih vsak dan v zimskih mesecih tako dolgo, da se je utrudil. Spočetka je bil v par minutah ves obnemogel. Zdaj se je tako navadil, da je mogel po stopnicah doli v park, ki je poganjal in zelenel v aprilskem solncu.

Tudi danes je hodil že celo uro po solncu in sedel potem na klopico. Dolgčas mu je bilo samemu, ker ga ni spremljal kakor po navadi Aleš Koritnik, ki se mu je bil mesec boleznj raztegnil že na štiri. Tisto jutro je pa moral v pisarno in ga še sedaj ni bilo nazaj.

Andrejčku je solčna toplota lila po vseh žilah; vrabci so čebljali, z vrhov dveh smrek sta si odpevala dva ščinkavca: pomlad gre že preko gričev....

Mehko, toplo je bilo Andrejčku krog srca; vzel

je bil iz bluze sesvaljkano zamazano pismo, ki mu ga je mati po Francki pisala v bolnišnico. Pisala mu jih je potem še več, a to je bilo najlepše, zato ga je Andrejček hranil in večkrat bral.

— »Če si tudi ob nogo ali ob roko, Andrejček, vedno ostaneš moj sin in te bom imela še rajši, ker boš moje pomoči bolj potreben kakor prej, ko si bil še zdrav. Nič mi ne pišeš, kam te je krogla zadela. Naj bo, kakor hoče, vesela sem, da te je Marija smrti obvarovala. Ker si vendar moj ljubi sin, za katerega bi jaz življenje dala. Tolaži me ob tvoji nesreči to, da ti ne bo treba več na vojsko. Vendar sem hudo žalostna, če pomislim, da si, ubogi, morda tak revež, da nikoli več ne boš zdrav. Zato mi piši sam, ko boš mogel, kako ti je!« —

Morda je Andrejček že stotič bral te besede, ki jih je Francka tako lepo napisala v materinem imenu. Še do danes pa ni domov pisal, da je ob nogo, marveč v pismih, ki jih je pisal sam, je pripovedoval le o levi nogi, iz katere da zdravniki vsak dan vlečejo železa. In zadnji poldrugi mesec je pa vedel povedati le to, da se noga lepo celi in da se zlomljena kost počasi uravnava, da hodi ob palici, a da bo že še opravil polagoma tudi brez nje.

Zagledal je Aleša, ki je prihajal po belem potu. Spravil je pismo, vstal in mu šel naproti.

»Kaj so ti povedali?« ga je vprašal.

»Jutri bom moral oditi. Od bataljona je prišlo pisanje, da sem zdrav. Tako pojdem k bataljonu in potem z marškompanijo zopet na fronto.«

»Morda ti vendar ne bo treba še enkrat v tisti pekel?«

Mračno in trdo ga je prekinil Koritnik. »Fant,

to so velike stvari... Zdi se mi, da nas bodo zvezali čez prsa in nam zanko deli za vrat. Ne bomo mogli ne gibati ne dihati...«

Umolknila sta.

»Ne vem, kako to misliš, Aleš. Ti poznaš svet, si pameten. Jaz ne vem sedaj nič drugega kakor to, da mi še nikoli ni bilo tako hudo, da sem ob nogo, kakor ta hip...« je povzel Andrejček zopet pogovor.

»Čemu, Andrejček? Ali misliš, da bi ti mogel kaj izpremeniti, če bi bil tudi zdrav? Drugod se nam piše postava, moj ljubi! Naša kri je samo zato, da drugi vanjo pomakajo bodala.«

»Učeno govoriš; ne razumem te, ti pravim. A vem: če nimam več dveh nog, imam še eno in dve roki. Aleš, rečem ti: tudi tak, kakor sem, se bom prebil do pravice. Nobenih bogastev si ne želim, naj se svet preobrne, kakor hoče, samo živel bi rad do smrti, skorjo kruha vsak dan si prosim in vsakdo naj me pusti, da ostanem tisti Andrejček, kakor sem bil od rojstva!«

»Prav praviš, fant, samo drugim ne pravi te svoje modrosti! Jaz te razumem in sem te vesel bolj kakor sebe. Pride čas, ko tista tvoja upornost prav pride in boš z njo delj prišel kakor s palico. Nikoli te ne pozabim, Andrejček, pisala si bova, ko bova daleč narazen. Še če bi me smrt vzela, bi ti prišel povedat!«

Po hodnikih v poslopju je zvonilo h kosilu; prijatelja sta se ločila.

Drugo jutro je Aleš Koritnik po kratkem slovesu odšel.

* * *

Tisti mesec potem je Andrejček vsak teden do binkošti pisaril domov vsaj enkrat. Čakal in čakal je na odgovor, vsaj besedico bi bil rad ugledal iz tistih dveh kratkih dopisnic, ki jih je še tiste čase dobil od doma, da ga razumejo in vedo, kaj jim prorokuje, a zaman. Zakaj da nič ne piše, to je bil večni očitek, ki si ga ni mogel razložiti.

V resnici pa njegova pisma niso nikoli prišla do Golega brda, ker jih je že v bolnišnici uničeval narednik, ki je imel cenzuro pisem, in vse, česar ni razumel, vrgel v koš.

Nemir je gonil Andrejčka ves dan od postelje na hodnike, s teh na vrt in v park tja do železnih vrat ob ograji. Potem je hodil po stezi ob dolgem zidovju ure in ure, prisluškoval vsakemu klicu, vsakemu koraku, ki ga je zaslišal iz sveta onkraj zidu. Vedno ga je vlekle tja k vratom; ogledoval jih je in v mislih računal, kje bi jih najlaže prelezal, če bi bil zdrav.

Izpraševal je sestro Cirilo vsak božji dan, kdaj bo smel ven, vsaj enkrat v mesto, da bo videl tudi druge ljudi kakor bolnike, invalide in sestre in zdravnike, a usmiljenka mu ni vedela povedati drugega, kakor da je vojska in da ne more biti drugače, kakor je.

Tudi ponoči mu ni dalo miru. V toplih nočeh, ki jih je prinesla pomlad, so bila okna že odprta in iz dalje se je zamolklo slišalo grmenje topov s fronte.

»Ne bomo več dolgo tu... Čisto blizu morajo biti...« si je dejal Andrejček včasih, ko je v urah brez spanja prisluškoval daljnim odmevom.

Neko jutro je pa res prišla sestra Cirila k nje-
mu in mu dejala: »Košuta, danes vam lahko po-

vem, da pojedete kmalu z vsemi skupaj. Usmiljenke smo dobile nalog, naj se pripravimo za odhod. Bolnišnica se izprazni.«

»Kam pojedemo?«

»Vedi Bog! A pripravljene bodite, jutri, poju trišnjem, v enem tednu morda pojedemo. Bolnike porazdelijo na druge bolnišnice, tudi me sestre se moramo ločiti.«

»Po vas mi bo vedno žal...« je dejal Andrejček.

Drugo jutro pa je zašumela v bolnišnici novica, da se je začelo tudi na jugu.

Andrejčku se je stisnilo srce in je vprašal zopet sestro Cirilo, kaj misli.

»Božja volja...« je dejala usmiljenka.

»Kako da nobeno pismo ne pride tja doli? Materi sem pisal vsak teden, ona pa piše, da že dolgo ni prejela nobenega mojega pisanja. Že prej bi bil rad povedal, kaj se pripravlja...«

»Pisma berejo in odpirajo. Če je v njih kaka beseda o vojski, jih ne puste dalje...« ga je počula sestra.

»Še misli in dušo bi nam vzeli, če bi mogli...« je dejal Andrejček mračno.

»Molite in potrpite! Bog gleda tudi na vas!« ga je potolažila sestra.

Čez dva dni so vozili bolnike iz bolnišnice na postajo. Oni, ki so mogli hoditi, so pa morali iti peš. V ti žalostni procesiji je bil tudi Andrejček.

Ko so na postaji čakali, da stopijo v vlak, je skrivši vrgel v skrinjico dopisnico na mater. Nič drugega ni bil napisal nanjo kakor to: »Grem, ne vem, kam. Pisal Vam bom.« —

IX.

Čez mesec dni je prišel Andrejček v oskrbovališče za invalide nekje na nemškem Štajerskem. Prijeten gradič na obraščenem griču v bližini velikega mesta, lepa okolica, položne, čiste poti, ob njih klopice, na katerih so v mirnih časih posedali bogati ljudje, ki so zahajali semkaj v sanatorij na oddih. Človek bi se brezskrbno zleknil v to prijetno življenje, ko mu ni treba niti z eno samo mislijo skrbeti za to, kaj bo jutri, kaj pojutrišnjem, kaj čez leto dni.

Andrejček pa tega življenja ni bil vesel. Osamljenega se je čutil med drugimi, ki so šteli tedne in dneve, kdaj bodo toliko ozdraveli, da bodo mogli domov. Invalidi bodo sicer, a vsaj prosti med domačimi ljudmi, v domačih krajih. On pa je vedel, da ne more domov, ker so morali ljudje iz njegove domače vasi v begunstvo. To mu je povedalo prvo pismo, ki ga je bil pisal od tu materi, čakal tedne in tedne odgovora nanje, a ga slednjič dobil z uradno pripombo — Evakuirano! —

Mrzla, kratka beseda na ovitku sredi množice poštних pečatov vseh krajev, koder je pismo romalo. Ko ga je Andrejček dobil, ga je zmečkal in raztrgal na drobne kosce. Potem je seštel borne krajcarje svoje invalidne plače, stopil v pisarno in zaprosil, naj mu dajo popoldne dovoljenje, da sme v mesto. Dobil ga je in pred kosilom odšel.

Hodil je po mestu tako dolgo, da je našel veliko vojašnico in šel tam v najbližjo krčmo. V nizki zakurjeni sobi je ob slabem pivu čakal in čakal vse

popoldne, sam ni vedel česa. Gledal in poslušal je tudi okrog sebe; prihajali in odhajali so vojaki, mladi fantiči, možje, starci — nobenega znanega lica, tuji ljudje, ki jih je zmetla vojska od vseh strani skupaj za dan, za teden, za mesec, da jih potem razprši na vse vetrove.

Žalosten, zapuščen je bil, še piti se mu ni ljubilo. In se je mislil opijaniti ta dan, da bi vse pozabil, a je sredi velike čaše opustil to misel, plačal in odšel, ko je bil večer še daleč.

»Siromak je človek... Včeraj še fant, ki je stopil in že bil preko hriba, danes se vlečem kakor starec po teh pustih poteh, ki jih ni konca. Kdo me je naredil takega? Ali ne vojska, ki me je prelomila na dvoje in me vrgla v stran, da segnijem, še predno bom mrtev? In mi je še mater pognala po svetu bogve kam... Siromak je človek...« je govoril sam s sabo in po samotnih ulicah iskal poti iz mesta.

V teh žalostnih mislih je komaj opazil, da hodi za njim že dokaj časa v žalno obleko zastrta gospa. Bogvedi kako, na vogalu je začutil njeno bližino, se ozrl za hip in se okrenil na drugo stran.

»Po drugi ulici pojde!« je dejal sam s seboj, a že je čutil zopet njene stopinje za sabo in se zopet ozrl.

»Ali ste ali niste Andrej Košuta?« je izpregovorila gospa nenadoma.

Andrejček je vztrepetal in zajeceljal: »Sem, gospa...«

Spoznal jo je: bila je žena njegovega stotnika.

V glavi mu je šumelo: — Kaj naj ji povem? Kako naj obračam besede, da ji ne naredim žalosti? —

»Siromak ste, Andrej! Skoraj vas nisem spoznala. Že deset minut hodim za vami, a se vas nisem upala nagovoriti... Pojdite z, menoj; stanujmo tu v bližini!«

Andrejček se je opravičeval, da ne utegne, da mora biti ob devetih na svojem mestu in da je da leč do tja.

»Saj je šele peta ura! Za pot nazaj se ne bojte! Povedali mi boste, kako je bilo!« ga je pregovarjala.

In moral se je vdati njenim prošnjam.

V prijazni sobi, polni lepih slik, preprog in zagrinjal, ob prijetno dišečem čaju na pogrtnjeni mizi se je Andrejček pomiril, počasi pil iz skodelice in lomil sladek kruh. Ob njem je sedela gospa, v črni obleki se je zdel njen obraz še bolj bled kakor nekdanj, poteza žalosti ob ustih še globlja kakor včasih.

Andrejček je pripovedoval: »Ob robu gozda sva bila z gospodom; pred nama se je širila jasa; na drugi strani se je vzpenjala položna strmina in gozd. O sovražniku niti sledu. Ležala sva vznak in gospod pravi: — Glej, tako mirnega popoldneva, kakor je danes, na fronti še ni bilo! — Kmalu dobim dopust, da pojdem pogledat, kako je doma. Že tri mesece nisem videl gospe in otrok. Dolgčas mi je po njih...«

Ali govorite resnico?« ga je vprašala gospa nenadoma.

»Vse, kakor je bilo, gospa...« se laže Andrejček.

»Tudi njega je trpljenje izpreobrnilo... A bil je trd človek, nikoli ni mogel napisati v pismih s fronte besede zame in za otroke. Še živim...

Imenitno se bijemo... Danes sem enega s pištolo poslal na oni svet... Vidite, tako nas je pozdravljaj... Sram ga je bilo tople besede...«

»Ni prijetno življenje tam zunaj, gospa. A vendar je gospod mislil na vas in otroke, ko je padel. To je bilo tako... Pomisliti moram...« se je trudil Andrejček s svojo povestjo, ki si jo je sproti izmišljeval na ljubo dobri gospe.

»Tako je bilo, da: Stopil je izza grma in dejal: — Pokazati se morava, da naju bodo videli, če so sploh tam. Mislím, da ni sovražnika v gozdu na oni strani... — Tedaj se je zgodilo, drobna kroglica je zasičala isti hip, kakor je počilo na drugi strani, in gospod je padel. Skočil sem k njemu, da mu pomagam. — Pozdravite gospo, otroke! — je še dahnil in... kaj bi pravil, naprej, gospa...«

»Zakaj mi niste pisali? Tuji ljudje so nam poslali sporočilo, kratko, uradno, da sem do te minute videla vse groznejše slike o njegovi smrti, kakor ste mi vi povedali...«

»Še tisto popoldne, gospa, me je šrapnel zadel v nogo. Štirinajst dni nisem vedel jasno, kako je z menoj; potem sem ležal dolge mesece na Ogrskem v bolnišnici, kjer so mi nogo odrezali. Človek je siromak, gospa... Ne zamerite mi! Kako naj bi bil vedel, kje ste, da bi vam bil pisal, ko še lastni materi ne morem pisati, ker ne vem, kje je...«

Gospa je jokala. Andrejčku je bilo hudo in si ni vedel pomagati. Kako naj bi ji povedal še kaj tolažilnega, ko je še to svoje poročilo z veliko muko, da je vsaka beseda zastajala, tako nerodno sestavljal v strahu, da bi ga kaka besedica ne izdala, da si je to lepo laž o stotnikovi smrti izmislil samo zato, da bi gospa ne zaslutila tiste grozne

resnice, ki je še sedaj včasih mučila Andrejčka v sanjah, da je planil z groznim krikom kvišku in so ga morali tovariši miriti.

»Hvala vam, Andrej, za to poročilo!« je vzdihnila gospa po dolgem času. »Siromak ste; v svojih skrbeh niste mogli misliti na nas... Bog je hotel, da sem vas danes zagledala in da ste mi s svojimi besedami pomirili srce... Moj rajni mož je bil strog, brez srca na zunaj, a v skritem kotičku svoje duše je vendar imel blago misel na vsakega človeka...«

Andrejček je prikimal in bil vesel, da si je izmislil tako lepo zgodbo o gospodovi smrti, da zakrije z njo grozoto tistega trenutka, ki mu bo nemara vse življenje kakor pošastna senca ležal na vseh spominih tistih težkih dni.

Začel se je odpravljati.

A gospa ga ni pustila. Prišli so otroci in kmalu spoznali v njem svojega starega varuha; prinesli so mu pokazat vse svoje igračke, celo najmanjše dete mu je splezalo v naročje.

Moral je pri gospe večerjati, celo steklenko močnega dobrega vina so mu prinesli, da se po krepča, ker je tak siromak in še vedno bolan, kakor je gospa vedno ponavljala.

Tema je že bila, ko se je poslovil. Vse žepe so mu natrpali s pecivom in mesom. Gospa mu je naročala, da mora priti vsak teden, kuharica ga je spremljala do hišnih vrat.

Andrejček se je začudil, ko je prišel na ulico in mu je tam kuharica odprla svetlo kočijo.

»Kako, saj to ni zame!« se je branil. »Do devetih že pridem na svoje mesto!«

»Voz je naročen za vas. Gospa ne pusti, da bi

hodili!« je odgovorila kuharica. Andrejček se je poslovil in sedel v kočijo.

»Mater sem šel iskat; nisem je našel, a dobil sem dobro gospo, Bog ji daj dobro! Nikoli je ne pozabim...« si je dejal, ko je zdrčal voz po tlaku.

Vendar ni bil vesel. Tisti večer si je želel, da bi bilo vse resnica, kar je pripovedoval o smrti barona Lindnerja njegovi gospe.

— Pripovedovala bo to mojo zgodbo otrokom, otroci svojim otrokom. O junaški smrti, o misli nanje. Tisti hip bo šla bajka in jim bo svetila kakor lučka na neznanem grobu. V Galiciji pa ne bo ne križa ne spomina na tistem mestu, ki je bilo priča najtežje ure, ki sem jo dočakal in preživel...

Andrejček ni poslej nikoli več šel v mesto. Še tisti teden je zaprosil, naj ga premeste kam v domače kraje.

»Zakaj?« so ga vprašali.

»Mater sem izgubil. Begunka je, bogve kod mora trpeti po svetu. Med svojimi ljudmi bi moral našel sled k njej...«

»Pisali bomo mi...« so rekli.

Čez štirinajst dni je Andrejček zopet prosil, naj ga premeste. Odgovorili so mu, da so pisali zaradi matere v begunske tabore, na vlado, na urade, a da še ni odgovora, naj počaka še štirinajst dni.

Čas je potekal, Andrejček je zopet prosil. Povedali so mu, da so odgovori prišli in da nihče ničesar ne ve.

Končno so se vendar naveličali njegovih prošenj in so ga premestili. A ne v njegove kraje, k bataljonu so ga poslali; tja da pošljejo umetno nogo za njim, potem ga odpuste in pojde, kamor bo sam hotel.

Tako se je vozil k bataljonu.

Na veliki postaji je moral čakati na vlak in tedaj je prvič srečal domačega človeka. Iz vojaškega vlaka ga je poklical znan glas: »Andrejček, kam?« Andrejček je spoznal Krapeževega Toneta, svojega dobrega prijatelja veselih let, ki je skočil iz voza in hitel k njemu.

»Tone, kam pa ti,« ga je pozdravil.

»Na fronto, že tretjič, moj ljubi Andrejček; glej, vsi smo mislili, da si umrl. Kako sem vesel, da te vidim! Kod si hodil, kako se ti je godilo! Stopiva vstran, da mi poveš!«

»Končali so me za vedno, saj vidiš. Beračiti bom moral...«

»Kaj še! Kosil boš in mlatil tudi z leseno nogo, ko se navadiš!« ga je tolažil Tone. »Zdaj se voziš mo zopet na fronto. Nič ne vem, ali še pridem nazaj. Ti si vsaj te skrbi rešen...«

»Zamenjal bi s teboj, če bi mogel!« je dejal Andrejček in skoraj z zavistjo gledal Toneta, ki je bil dobil že tri zvezde in rumen našitek in bil zdrav, vesel kakor včasih.

»Kaj hočeš — tako je!« je menil Tone in ponudil Andrejčku cigareto.

Sedla sta na klop ob zidu k mizi na peronu in molče kadila.

»Ali kaj veš o naših ljudeh?« je vprašal Andrejček, ko mu je Tone ponudil drugo cigareto, odpiral konzervno škatlo in klical vina na mizo.

»Slabo je z njimi... Na Golem brdu ni več nikogar, vse je moralo v begunstvo. Granate sekajo v vas, kmalu bo vse sama razvalina. Tako mi je pravil te dni Urh, ki se je tolkel tam doli. Ranjen je bil v roko in je prišel še živ nazaj.«

»Kje so naši ljudje?«

»Na Štajerskem nekje tu blizu v velikem taboru. Barake so postavili. Mnogo pa jih je drugod, da drug za drugega ne vedo...«

»Jaz iščem mater že pol leta...« je vzdihnil Andrejček.

»O njej res ne vem, kje je... Moji ljudje so v barakah; pred štirinajstimi dnevi sem vzel slovo in videl pol vasi. Tvoje matere ni bilo tam...«

»In župan in Francka?« je vprašal Andrejček.

»Jih tudi ni tam gori. Nekje na Dolenjskem so, sem slišal...«

»Toda nekdo drugi je vpraševal po tebi...« je mežikal Tone in nalival vino v kozarce. »Ona bi utegnila kaj vedeti... Marička. V Ljubljani je natakarica. Ves svet pozna, ni ga transporta, da bi naši fantje ne ušli k njej k »Zlati kaplji«. Ta teden sem govoril z njo, ko sem šel po rekonvalescente. Izpraševala je le po tebi...«

»Kaj si ji rekel?«

»Da nihče ne ve ničesar o tebi. Morda si padel, morda so te ujeli, morda ležiš kje bolan — tako sem povedal.«

»In ona? Ali je kaj dejala na to?«

»Smejala se je in me tolažila, da kopriva ne pozebe... Mislim, da ti je še dobra!«

»Molči, Tone! Kaj bo z invalidom!« se je užalostil Andrejček in izpil do dna.

»Lepo je bilo včasih, kaj? Ko si Holterja nesel v korito, si zaslužil medaljo!« se je šalil Tone.

»Padel je pol streljaja od mene...« je odvrnil Andrejček in se spomnil na Aleša Koritnika ter vprašal Toneta po njem.

»Saj res!« se je domislil Tone. »Aleša so zaprli,

še preden je prišel iz Galicije, kjer je bil tudi ranjen. Obesijo ga, pravijo, če ga že niso!«

»Zakaj?« je vzdihnil Andrejček.

»Proti vojski je govoril in cesarja žalil... Pa ne vem natančno, kako je...«

Andrejček se je oddahnil.

»Vidiš, jaz pa sem vse te čase čakal, da mi bo pisal, in ni bilo glasu od njega od nikoder. Skupaj sva bila ranjena v bolnišnici. On je vedel, kako je bilo z menoj. Obljubil mi je, da mi pošlje sporočilo, kjerkoli bo.«

V pogovoru jim je potekla ura kakor minuta, da sta se oba začudila, ko je prihrumel Andrejčkov vlak.

»Iti moram!« je dejal Andrejček in vstal.

Ves beden in sključen je bil videti v svoji ponošeni invalidski obleki.

»Pogum, Andrejček, še bova videla Golo brdo in ko ga bodo na novo zidali, postaviva najini bajti skupaj!« se je poslavljal Tone in spremil Andrejčka do vlaka.

Ko se je vlak že premikal, mu je mahal s čepico v slovo in klical: »Maričko mi pozdravi!«

»Srečen, da je zdrav!« si je dejal Andrejček in sedel na svoj prostor.

* * *

»Kaj bomo z vami?« je vprašal pri bataljonu Andrejčka narednik, ko se je javil v zakajeni pisarni, kjer je bilo natrpano ljudi, ki so sedeli ob mizah in pisali. Skladovnice papirja so rastle pod njimi, pisalni stroji so ropotali in škrtali, zunaj pred vrati pa so čakali ljudje v uniformah ne-

strpno drug drugega, da vstopijo in opravijo svoje posle.

»Kaj... Jaz ne vem... Saj vidite, invalid sem...« je odgovarjal Andrejček in vrtel čepico med prsti.

»Ali hočete na dopust,«

»Zakaj ne... Mater bi šel iskat!« se je razveselil Andrejček.

»Kam in za koliko časa?«

»V Ljubljano za teden dni.«

Napisali so mu pisanje, izplačali njegove borne invalidske krajcarje in denar za menažo in je šel.

Drugi dan se je odpeljal v Ljubljano.

Pod noč je našel tisto krčmo, kjer je bila Marička natakara. Sedel je v prvi sobi v kot in čakal. Mrak je lezel iz kotov, muhe so brenčale na stropu, v drugi sobi je govorilo in se smejalo par vojakov, vmes se je čul ženski smeh. To je bila Marička, samo da je bil njen smeh globlji in drznejši kakor včasih, njen glas oster, zagrljen.

Andrejček je potrpežljivo čakal in poslušal.

»Ali imate fanta?« se je smejal eden.

»Na vsak prst kolikor hočem...« je odgovorila ženska.

»Ali hočete še mene?«

»Zakaj ne, če ste lep fant...«

Andrejčka je nekaj zbadlo v prsih; potrkal je s palico po tleh. Marička je prišla; dasi je bila že skoraj tema, jo je Andrejček spoznal.

»Kaj hočete?« je vprašala z nevoljnim glasom; videlo se ji je, da se ji mudi nazaj v sobo.

»Pol litra!«

Odšla je po vino.

Notri je nekdo prižgal luč pod stropom. Ma-

rička se je vrnila in postavila steklenico in čašo pred Andrejčka. Ni ga spoznala, ker je sedel v temi.

»Štirideset krajcarjev!« je dejala vsakdanje.

»Ali je treba plačati takoj?« je vprašal Andrejček.

»Tako, ker je vojska...«

Andrejček je izvlekel denar in naštel na svetlo progo preko mize svoje krajcarje. Marička jih je pobrala, brez besede odšla v drugo sobo in tam spet sedla k mizi.

Andrejček si je nalil, izpil prvo čašo v dušku, si zopet natočil in se zagledal v drugo sobo.

Da, to je bila Marička! Bujna, košata je postala, skoraj lenih kretenj.

Obe beli roki je položila predse na mizo, eden izmed gostov, lepo oblečen v novo uniformo, jo je držal za desnico in ji nekaj šepetal na uho. In Marički so se iskrile oči; čez par hipov je vrgla glavo nazaj, da se je zasvetil njen beli vrat, nagnila obraz, da se je z visoko frizuro dotikala lica tistega mladega človeka, zaprla oči in se smejala, da so se ji svetili zobje med polodprtimi ustnicami.

»Izpridila se je...« si je skoraj z žalostjo dejal Andrejček in odmaknil oči od nje v temo. Izpil je kozarec do dna, zopet nalil in izpil.

»In sem jo imel rad, Maričko, da sem zavoljo nje zavrzel Francko!« je mrmral sam s seboj. Najrajši bi bil vstal in šel, ne da bi ga kdo videl.

Tedaj je vstopil v sobo nov gost, visok, zamažan delavec, kakor je prišel z dela, in se razjezil: »Oštarija, luč! Ali bomo v temi!«

Sedel je k mizi v drugi kot, Marička je prihitela.

»Kaj, ali bo luč samo za boljše ljudi in za tvoje ljubčke?« je vpil delavec.

»Molči, neroda fabriška!« je odvrnila Marička, postavila stol na sredo sobe in prižgala luč.

»Tudi meni še pol litra!« je dejal Andrejček, ko je Marička hotela oditi po vino za delavca.

Vzela je steklenico izpred njega, ne da bi ga pogledala, in odšla.

Ko se je vrnila in postregla delavcu ter je postavila steklenico pred Andrejčka in mu zopet s tujim mrzlim glasom dejala, naj plača, jo je nagovoril: »Marička, ali me ne poznaš več?«

Zdrznila se je in mu pogledala v obraz. Ni se ga razveselila. Nekako zdolgočaseno mu je dejala: »Saj so pravili, da si padel, Andrejček. Odkod si se tako nenadoma vzel? Glej no.«

In se je domislila, mu segla v roko in se nasmejala: »Postaral si se. Vojska te je hudo vzela...«

»Krapežev Tone te pozdravlja. On mi je povedal, da si tu!«

»Veš, čakaj, Andrejček! Potem mi poveš ali pa jutri dopoldne. Gospodje so notri; nimam časa!«

Odhitela je v drugo sobo.

»Nima časa...« si je šepetal Andrejček in si nalil znova. »Zame nima časa, da bi jo vprašal, ali kaj ve o moji materi. Za one ima čas, ki ji pravijo prazne marnje...«

Z vsakim požirov vna, ki ga je popil, je rastle njegov gnjev.

Potrkal je s palico po tleh.

»Kaj bi vendar radi?« je vprašala Marička na vratih.

»Samo kratko besedo, Marička! Ali kaj veš, kje je moja mati?«

»Kako bom vedela? Župana moraš vprašati, tam doli na Dolenjskem je...« In mu je imenovala dolenjsko vas ter zopet izginila.

»Marička, ven pojdi!« je klical Andrejček.

»Kaj bi radi?« je vprašala kar iz druge sobe.

»Lačen sem; prinesi kaj večerje!«

»Zdaj še ni kuhano. Tu imaš kruh!«

In je postavila predenj krušnico z dvema odrezkoma štruce in zopet šla.

Andrejček je trgal s prsti sredico od skorje in jo tlačil v usta, da bi ne zakričal od besnosti. Zakaj Marička je zopet sedela tam med tistima dve-
ma in se smejala.

Izpil je zadnjo čašo; drzna misel mu je šinila v glavo; vstal je in stopil v drugo sobo.

»Ker nočeš ti ven, sem pa jaz prišel sem!« je dejal in odmaknil stol od mize, kjer je sedela Marička. Oba moška sta umolknila. Marička je užaljena vstala in nekam odšla.

»Čujte vi mož! Ne nadlegujte gostov!«

Andrejček je šele zdaj zapazil, da ima ta človek naredniško šaržo.

»Prostora je za vse...« je odgovoril mirno.

»Niti salutirali niste...«

»Invalid sem in sem na fronti pozabil...«

»Jaz vas bom navadil, le čakajte!«

Nagnil se je k tovarišu, ki je vrtel v zadregi kozarec pred sabo: »Glej, ti ljudje mislijo, da smejo vse, ker so bili na fronti...«

»Pusti ga!« je odgovarjal oni.

Marička se je vrnila, nekaj naredniku pošepetala in se nato obrnila k Andrejčku: »Večerja je gotova... Guljaš, vampi, klobasa z zeljem...«

»Nič te ne vprašam, Marička, samo prijazne besede!« jo je prekinil Andrejček.

»Slišite! Če gospodične ne pustite v miru, pokličem ta hip patroljo!« je vzrojil narednik.

»Albin, saj sem ti rekla, v kuhinjo pojdi!« ga je mirila Marička.

Andrejčka je nekaj tiščalo v grlu.

»Pogovoril bi se rad z njo; je iz iste vasi doma!« je odgovoril naredniku.

»Andrejček, ti si pijan!« je prasnila Marička tisti hip v smeh.

»Po patroljo bo res treba!« se ji je smejal narednik.

Andrejček je vstal, izvlekel denar in vrgel drobiž na mizo.

»Zbogom! Bog bo udaril tudi med vas in tebe bo zadel najbolj...«

Njegov obraz je bil tak, da so vsi onemeli. Visok, trd je šel ven, na vratih se je moral skloniti.

Ko je stopal po temačni ulici in je odmeval njegov korak z udarci njegove lesene noge ob zidovih, je snel čepico z glave, da si ohladi vroče čelo.

»Prav se ti godi, norec! Zdaj se smeje in pripoveduje ljudem, kdo si. Vidiš, zdaj je prišla pokora za vse tiste večere, ko si hodil k njej vasovat! Takrat si bil lep, mlad, prešeren in si se igral z njo v objestnosti in ji verjel, da te ima rada. Zdaj si invalid, nadložen kakor kruljav berač, zdaj se pokoriš, ko te ne mara več in jo je sram, da bi pred ljudmi govorila s tabo!«

Iz jesenske megle, ki je padala na mesto, je začel pršeti dež.

Andrejček pa je hodil od luči do luči, od ulice do ulice in ni vedel, kam gre...

X.

Prvi novemberski sneg je bil zapadel, ko je dobil Andrejček prvo vest o svoji materi. Francka je pisala pismo, ki se je končavalo takole: — Na vse strani smo pisali, a te nobeno naše pismo ni našlo. Od tebe tudi ni glasu; nihče ne ve, ali si še živ ali ne. Mati je slaba, a ne more umreti, da bi te ne videla prej še enkrat. Trdi vedno, da si še živ in da te Marija varuje. Dejala je, naj to pismo pošljem gospodu župniku, ki so tudi v begunstvu, a v drugem taborišču. Gospod župnik vedo zate in ti bodo pismo poslali po regimentu. Pridi, Andrejček, takoj, tvoja mati bi te še rada videla. —

Andrejček je pogledal, kdaj je bilo pismo pisano, in je vedel, da je od tedaj preteklo že štirinajst dni. »O Bog, da bi ne bilo prepozno!« je trepetal.

In hitel je na postajo, da ga je bolna noga pekla v kolenu kakor žerjavica in se vozil dve noči in en dan in je stal ob nekem jasnem jutru ob vhodu v taborišče. Baraka za barako, kakor daleč je seglo oko.

Pred Andrejčkom je stal siten človek, vojak, orožnik, policaj ali Bog vedi kaj, in hotel vse vedeti: kdo je, kam gre, koga išče, ali ima dovoljenje, da sme v taborišče, in množica vprašanj, da se je Andrejček tresel od nestrpnosti: »Pustite me, moja mati umira tu nekje! K njej moram, vse drugo vam povem potem!«

»Počasi, človek božji! Kam pa hočeš med to množico beguncev, ki jih je vojska nagnala iz vseh vetrov sem?«

Peljali so ga v pisarno, važno iskali po nekih

zapisnikih, hodili iz sobe v sobo; slednjič je prišel nekdo in povedal: »V špitalski baraki je.«

In Andrejček se je znašel tam kakor v sanjah.

Ozek, bled je bil materin obraz, globoko udrte oči so še živele, ko se vele rumene roke niso mogle več dvigniti v pozdrav in so se rahlo tresle na surovi plahti, ki je pokrivala usehle ude.

»Prišel si, Andrejček... Vedela sem, da še prideš...« je šepetala. »Sedi, siromak, in se nasloni k meni, da te še enkrat vidim od blizu, dete moje.«

»Pol leta sem vas iskal, mati, in vas nisem mogel najti...« je govoril Andrejček, z desnico prijel rahlo materine mrzle, drobne prste, z levico pa si potegnil preko oči.

»Trudna sem; begunstvo mi je vzelo zadnje moči... Zdaj bi zaspala tako lepo, ko si prišel...«

Tedaj je pristopila Francka, popravila odejo in šepnila: »Tako te je čakala ves zadnji teden.«

Andrejček je dvignil glavo in prvič pogledal Francko. Bledejša, nežnejša je bila kakor včasih, oči bolj vase zamišljene, kretnje nežne, materinske.

»Nikoli ti tega ne pozabim, Francka, da si tako dobra!«

Mati je odprla oči in ugledala oba pred seboj.

»Bodi ji hvaležen, Andrejček, skrbela je zame bolj, kakor bi bila moja hči!«

Zopet je zatisnila oči.

»Francka, hudo sem te žalil, ali mi moreš odpustiti?« je prosil Andrejček.

»Vse sem prestala, toliko trpela, da nisem imela časa misliti na to, da bi me bil žalil. Glej, za vse te moram skrbeti!« je pokazala po sobi.

»Kako to?« se je začudil Andrejček.

»Strežnica sem bolnikom; odkar sva z materjo tu... Nekdaj si mi dejal, naj grem za nuno. Glej, zdaj so se tvoje besede skoraj izpolnile... Usmiljenka bi rada postala...«

Tedaj je Andrejčka zbadlo v srce, rad bi bil nekaj rekel, a ni mogel.

»Vode!« je zaprosila mati.

Andrejček je vstal, da ji postreže, tedaj je Francka zapazila, da ima leseno nogo.

»Ne trudi se! Vidim, da težko hodiš, siromak!« je šepnila in vzela z mize skodelico čaja, da ga da bolnici. V njenih očeh je zasijalo usmiljenje, ki je Andrejčka hipoma pomirilo.

Ko je pomogel Francki, ki je materi dvignila glavo, da bi mogla piti, mu je padla palica na tla, neroden kakor je bil.

Ko se je sklonil po njo, je materino oko spoznalo hipoma vse, kako je z njim.

»Francka, tudi on bi bil potreben tvoje pomoči...« je dejala priprosto in oba sta vedela, kaj je hotela reči.

Drugi dan je bolnica umrla v njiju rokah in njene zadnje besede so ju zvezale za večno.

* * *

Andrejček se je vozil zopet k bataljonu. V topo žalost po umrli materi je segala misel na Francko. Ni bila beseda izrečena, nista se izpovedala drug drugemu, ob materinem grobu sta oba jokala, ob ločitvi sta komaj dahnila poslednji zbgom!

A vendar je Andrejček vedel, da pride čas, ko bo Francka njegova žena.

»Saj bo kdaj konec teh grozних dni in tedaj se snideval!« ji je bil dejal na postaji, ko je vstopil v vlak.

Ali ga je razumela ali ne, vseeno. Na peronu je stala in gledala za njim, ko ji je s čepico mahal skozi okno v slovo.

»O Francka, zlata duša, ki sem te našel!« je govoril med sabo skozi tisto okno.

Nekdo je sedel za njim v kot in ga pozdravil: »Kam se voziš, Andrejček?«

Ozrl se je in spoznal Koritnika.

»Ali te niso obesili!«

»Šest mesecev sem bil v ječi. Pasje življenje, ti pravim. Morali so me izpustiti, ker mi niso mogli ničesar dokazati. Določen sem spet za fronto in zdaj grem domov, da še enkrat vidim ženo in otroke. Od začetka vojske jih nisem še videl.«

Toplo je bilo Koritnikovo pripovedovanje.

Med potjo sta se zmenila, da bo Andrejček spremil Koritnika na dom.

V tistem mestu bi moral čakati na vlak do drugega jutra; bolje mu bo, če bo čez noč na njegovem stanovanju, kakor da bi zmrzoval na postaji.

»In laže mi bo, Andrejček, če boš z menoj...« je ponavljal Koritnik venomer.

Mrak se je že delal, ko sta šla iz zasnežene ulice preko majhnega dvorišča na Koritnikov dom. V pritličju med dvema velikima steklenima oknom je nad vrati visel skromen napis: Aleš Koritnik, rezbar in podobar.

»Odpri ti, Andrejček! Mene je strah, da mi kolena klecajo...« ga je zaprosil Koritnik.

Vrata so zacvilila v tečajih; vstopila sta.

»Kakšna zapuščenost! Tu ne bom mogel nikoli več delati!« je šepetal Koritnik.

Skozi nizka vrata sta vstopila v mrzlo kuhinjo. Izza štedilnika se je dvignila v veliko ruto zavita starka.

»Kdo sta, za Boga svetega?« je kriknila.

»Jaz sem, Aleš... Prižgite luč!« je odgovoril Koritnik.

»Ti, Aleš? Moj Bog, kdo bi te bil čakal ob tej uri!« je trepetala starka in s tresočimi se rokami iskala vžigalic.

»To je moja tašča!« je poučil Koritnik Andrejčka in si odpenjal nahrbtnik.

»Kje je Roza, kje sta otroka,« je vprašal medtem.

»V postelji... Ona leži že šest tednov, otroka sta pri njej, da ne prezebata. Drv nimamo, da bi kurili...« se je opravičevala starka.

Koritnik je planil v sobo.

»Drv ni, gospod, in taka zima! Les iz delavnice smo ves pokurili, zdaj nas zebe. Komaj da skuhamo z ostanki...« je govorila ženska Andrejčku in privijala luč.

V sobi pa sta vpila otroka: »Ata, ata!« In je jokal Aleš, da se je čulo skozi zaprte duri.

»Moja hči ne bo vstala, gospod. Zdravnik je rekel že davno, da ji gre na pljuča... Oh!«

Iz sobe je stopil Koritnik, držal oba otroka na rokah in ju pokazal Andrejčku: »Glej ju, črvička nedolžna! Tudi njima ni prizaneslo, prezebata kakor mi zunaj, še bolj...«

Šel je odvezovat nahrbtnik in jima nasul v naročje prepečenca.

»Veš, Andrejček, ukradel sem ga iz skladišča, ko smo ga včeraj zračili. Konzerv sem si nabasal v žepe, čaja, kave, sladkorja... Samo drv ni...«

Obrnil se je k tašči: »Peč bi morali zakuriti, v ognjišču zanetiti... Ali nimate drv?«

»Samo te deščice!« je pokazala starka pod šte-dilnik.

»Pojdi z mano!« je dejal Koritnik mračno An-drejčku in ga potegnil s sabo v spalnico.

»Glej, Roza, to je moj prijatelj. Rad ga imam, ker sem mu življenje rešil. Siromak je...«

»Daj ji roko, Andrejček!« se je obrnil h Košuti.

Iz borne postelje, ki je bila v naglici pokrita s pisanim pregrinjalom, je zasijal Andrejčku prelep obrazek, nežno oblikovan od trpljenja in boleznj.

»Sedaj bomo zakurili, Roza!« se je obrnil Koritnik k ženi. »Andrejček, pomagaj!«

V kotu je odgrnil zagrinjalo s kipa svetnice, ki je bil le grobo izdelan, le obraz je bil že dovršen.

»Bali smo se dotakniti tega tvojega dela, Aleš. Zato je do danes stal kip tam, kakor si ga pustil« je dejala žena.

Dvignila sta kip in ga nesla v delavnico. Ko-ritnik je vzel žago.

»Glej, Andrejček, to bi bilo veliko delo; sveta Roza Limanska. Poglej obraz, kako je izdelan!«

»To je lice tvoje žene!« se je začudil Andrejček.

»Danes bo vse zgorelo. Umetnost je umrla, moja žena bo tudi. Samo en večer toplote, en večer miru, potem naj se vse potopi!«

»Ali ni škoda?« je ugovarjal Andrejček.

»Žagaj!« je odvrnil Koritnik in žaga je zapela.

Tisti večer je bilo prvič to zimo v Koritniko-vem stanovanju toplo.

Drugo jutro je Andrejček ob slovesu dal otrokoma ves svoj denar, kar ga je imel.

»Pojutrišnjem se vrnem, Andrejček!« mu je stiskal Koritnik v delavnici roko. »Zdaj mi ne bo težko iti na fronto, ko sem videl svoje, ki jim je slabše kakor meni...«

* * *

Minula so leta, vojske je bilo nenadoma konec, s front se je valilo človeštvo trudno, do krvi zbičano domov.

V rdečih večerih pozne jeseni so brneli vlaki, natrpani ljudi do vrh streh, po železnih cestah in kolesa so pela tisočem in tisočem pesem hrepenjenja vseh teh grozote polnih let: domov, domov!...

Tedaj je tudi Andrejčku vzcvetela misel: domov pojdem.

Šel je najprej na sever, da najde tam svojo Francko.

* * *

Par tednov pozneje je stopalo skozi meglo po ulicah proti postaji četvero ljudi: Andrejček in njegova žena, Krapežev Tone in Aleš Koritnik.

»Tam doli nas čaka dom, razbit, porušen, požgan dom morda, a vendar dom... Še imam dvoje rok in Francko. Živela bova, za vse Golo brdo bom tesal, ko bomo vas zidali iznova...«

Tako je govoril Andrej Košuta in se v mislih že videl na mestu, kjer je stala njegova rojstna hiša. Videl se je, da teše prvo bruno za svoj novi dom.

KRIŽ V TEMI

je naslov knjige s podobami,
ki bo izšla v začetku
novembra. Popisuje
zgodovino mi-
sijonstva
prav na

**kratko, zanimivo in
p r e g l e d n o.**

Še enkrat

prosimo vse, ki so
na zastanku s pla-
čili, naj poravnajo
tisto malenkost
in naj nam nikar
ne prizadevajo škode!

„SIGMA“

GORIZIA

PIAZZA NICOLÒ
TOMMASEO N. 29

(Ček. rač. št. 11/1171 Trieste)
ima v zalogi sledeče knjige po **ZNIŽANI CENI**

1. Kopica veselih	Lit. 1.50
2. Milijon	» 3.—
3. Našemu nadpastirju	» 0.80
4. Aleluja	» 0.70
5. Ljubezen in sovraštvo	» 3.20
6. Snopič dom. pisateljev	» 2.—
7. Od Anapa do Soče	» 2.—
8. Krona življenja	» 1.50
9. Juheej!	» 2.—
10. Spomin na sv. birmo	» 2.50
11. Marjetica	» 1.—
12. Goriška in trž. pokrajina	» 6.30
13. Janez Žbogar	» 2.—
14. Lesenjač Cefizelj	» 2.—
15. V skalnih gorah	» 1.10
16. V tri smeri	» 2.60
17. Ljubezen premore vse	» 1.80
18. Otočje v plamenih	» 2.10
19. Kozorog	» 2.90
20. Živ pokopan	» 2.—
21. Lucko išče deklé	» 0.40

Naročite kar po dopisnici!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000511643

